

KILDEGJENNOMGANG

Middelalderske kirkesteder i Hedmark fylke

Ringsaker kirke. Foto: Bård Langvandslien / Riksantikvaren

INNHOOLD

INNLEDNING	4
KONGSVINGER KOMMUNE	5
Vinger døperen Johannes (hovedkirke)	5
Øyset Sta. Margareta	6
Furulund St. Lavrans	7
Berger Sta. Maria	8
HAMAR KOMMUNE	9
Vang St. Clemens (hovedkirke)	9
Hommelstad	10
Skattum	11
Nashaug	12
Valum	13
Ås	14
St. Mikael kirke	15
Kross Capelle	16
Opsal	17
RINGSAKER KOMMUNE	18
Ringsaker St. Olav (hovedkirke)	18
Hove (Hovin, Håve)	19
Flesaker (Veldre)	20
Mælum (Brøttum)	21
Gjølstad	22
Rør	23
Berg	24
Skredshol	25
Åm (Herram)	26
Stang	27
NES KOMMUNE	28
Ullinshov (Nes) (hovedkirke)	28
Balleshol (Baldishol)	29
Berg	30
Sterud	31
Hovin (Hovinsholm)	32
Deglum (Furnes)	33
Mælum	34
Doglo	35
LØTEN KOMMUNE	36
Løten (hovedkirke)	36
Roko St. Mikael (Rokoberget)	37
Hov	38

STANGE	
KOMMUNE	39
Romedal St. Peter (hovedkirke)	39
Vallset (Tomter)	40
Hov	41
Stange Sta. Maria (?) (hovedkirke)	42
Ottestad	43
Vik (Tangen)	44
Linstad	45
Såstad	46
Nødsle (Nøsle)	47
Huseby	48
Kjemstad	49
NORD-ODAL KOMMUNE	50
Jugramo St. Mikael	50
Sand St. Olav	51
SØR-ODAL KOMMUNE	52
Strøm St. Olav (hovedkirke)	52
Oppstad St. Halvard	53
Ulleren (Ullern) St. Olav	54
EIDSKOG KOMMUNE	55
Eidskog (Midtskog) St. Olav	55
GRUE KOMMUNE	57
Grue Johannes døperen / Sta. Maria (hovedkirke)	57
ÅSNES KOMMUNE	58
Hof St. Olav (hovedkirke)	58
Åsnes Sta. Maria	59
Mo St. Peter og St. Paul	60
Våler Sta. Maria	61
ELVERUM KOMMUNE	63
Elverum (hovedkirke)	63
Hellig Torloffs kapell	64
TRYSIL KOMMUNE	65
Trysil	65
ÅMOT KOMMUNE	66
Åmot (Åmot gamle kirkested) (hovedkirke)	66
STOR-ELVDAL KOMMUNE	67
Stor-Elvdal St. Mikael	67
Koppang	68
RENDALEN KOMMUNE	69

Hornset St. Peter (Ytre Rendal gamle)	69
Otnes	71
Øvre Rendal St. Simon	72
TOLGA KOMMUNE	74
Vingelen	74
TYNSET KOMMUNE	75
Tyldal (Tyldalen gamle)(hovedkirke)	75
Tynset St. Laurentitus, Thomas av Cantebury, Sta. Margareta (?)	77
Kvikne	79
ALVDAL KOMMUNE	80
Steig (Lille Elvedalen /Alvdal ST. Nikolai	80
OS KOMMUNE	82
Os (Dalsbygda)	82
FORKORTELSER	83

INNLEDNING

Kildegjennomgangen er en oversikt over middelalderske kirkesteder. Den dekker både kirkesteder som er i bruk i dag og noen av de som er nedlagt.

Gjennomgangen er ordnet etter kommunenummer, mens rekkefølgen på kirkestedene er tilfeldig.

ID er henvisning til id.nr. i Riksantikvarens database over kulturminner, Askeladden, www.asketadden.ra.no .

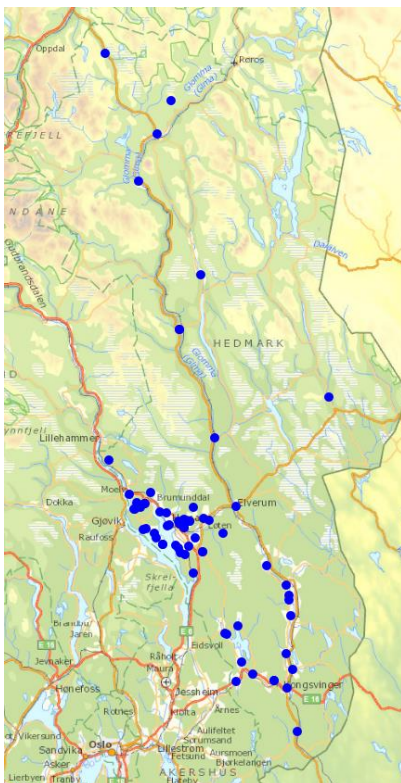
Kildene som er benyttet, er både arkiver, bygdebøker og eldre skriftlig materiale. Oversikt over forkortelsene for disse kildene, fins på siste side.

Kildegjennomgang for registrering av middelalderske kirkesteder er utført av NIKU ved Jan Brendalsmo på oppdrag av Riksantikvaren.

Forberedelse av kildetekstene for publisering og kopling til ID-nummer i Askeladden er gjort av Jan-Erik G. Eriksson, Riksantikvaren.

Registreringen av middelalderkirkegårdene i Hedmark er utført av NIKU i 2002 og 2005.

For kirkesteder i middelalderbyen Hamar vises også til boken *Faglig program for middelalderarkeologi – Byer, sakrale steder, befestninger og borger* (Riksantikvaren 2015). Boken er også tilgjengelig i PDF-format gjennom Riksantikvarens Vitenarkiv: <http://hdl.handle.net/11250/279986>

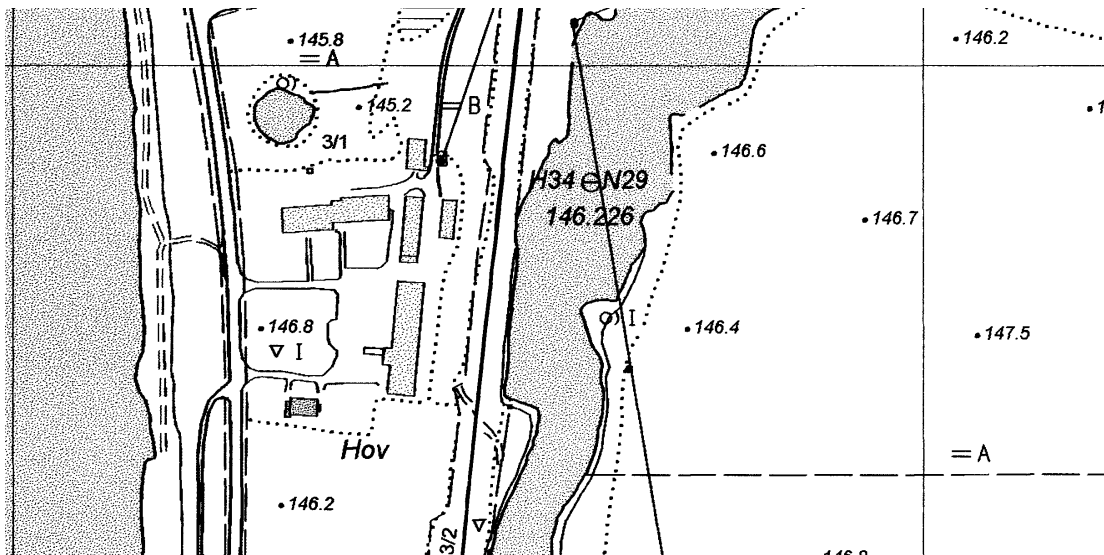

KONGSVINGER KOMMUNE

VINGER DØPEREN JOHANNES (hovedkirke), gnr. 3 Vinger prestegård (Vinger sogn).
Kongsvinger kommune.

ID 58567

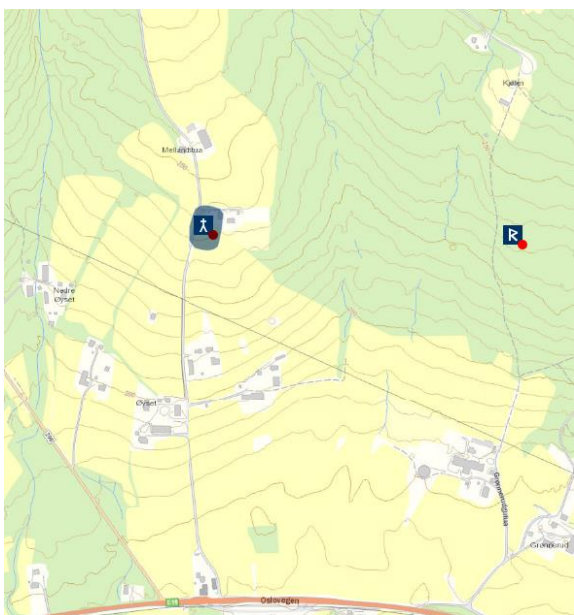
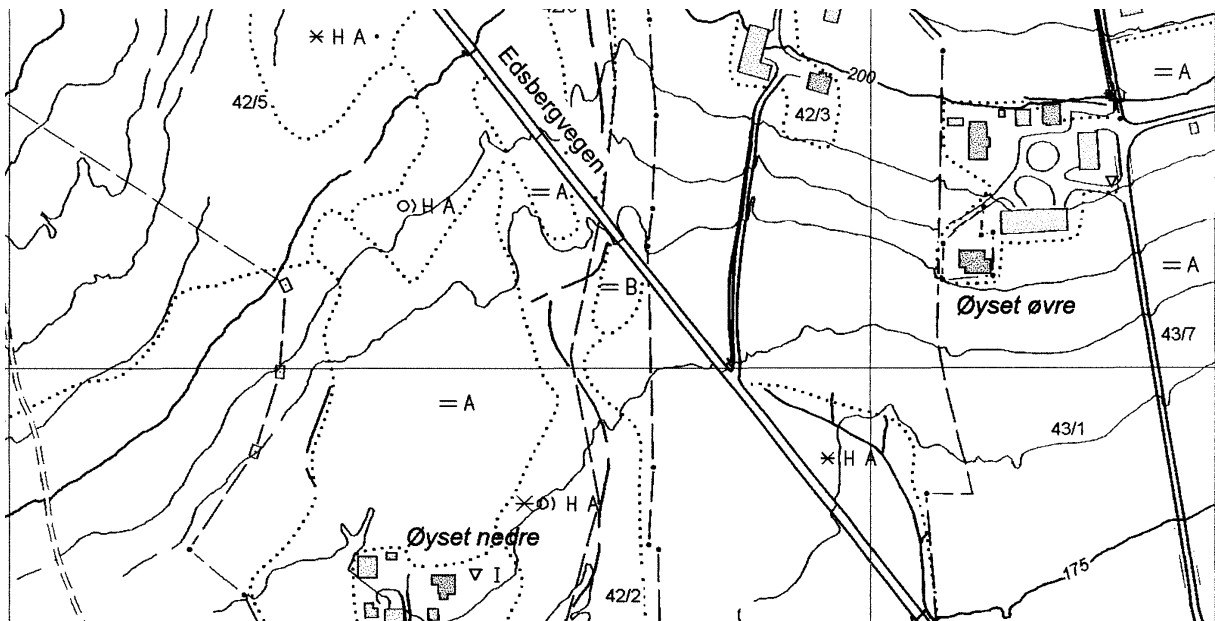
Nåværende Vinger kirke står på (gnr. 53) Tråstad nordre, inne i Kongsvinger by. Kirken stod fram til 1698 på (gnr. 3) Vinger prestegård, hvis opprinnelige navn er Hov (NG 206). Ut fra lokaltopografi, gårdsgrenseløp og navnetyper bør i tillegg til Hof også (dagens gnr. 4) Nesteby, (5) Gjøsgården og (6) Skandsgården kunne regnes til en opphavsgård i tiden da kirken ble reist. Trolig var dennes navn Vinger (jfr NG 206f). I 1394 ble prestbolet ført som *Hof alt prestbolet* men uten skyldstørrelse (RB 460), og var da rimeligvis et bruk steint og reint av kirkestedsgården. Presten skulle gjøre åbud hvert tredje år (RB 461, 554). I 1400 skulle biskopen under visitas ha 4 nattleger *firi Vinger Æidiskogh ok Øyiasæter* og han tok (samlet) *æi mæir en 6 huder* i katedratikum (RB 555). I 1426 skulle han først ligge *a Vingri j nat*, deretter *a Vingri ij nætter* (DN IV:829). 18 februar 1394 var biskop Eystein på Vinger på visitas (DN I:545). (kartreferanse: DC 052-5-4).

ØYSET STA. MARGARETA, gnr. 42. 43 Øyset nedre og øvre (Vinger sogn). Kongsvinger kommune. Kirke nedlagt før 1590.

ID 21468

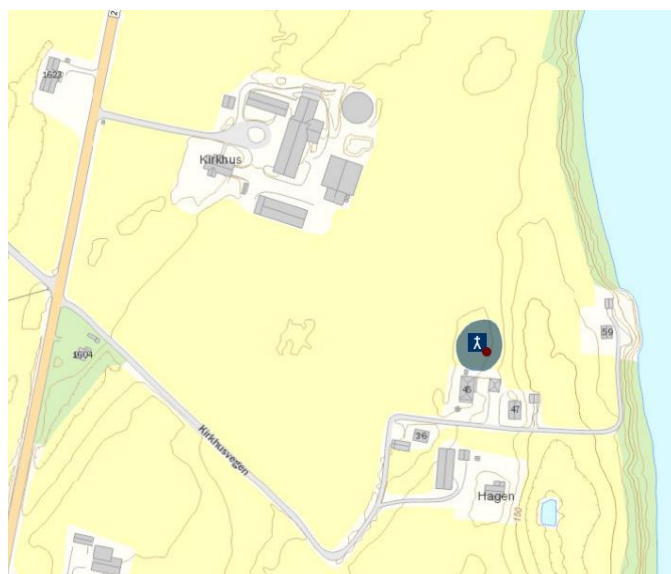
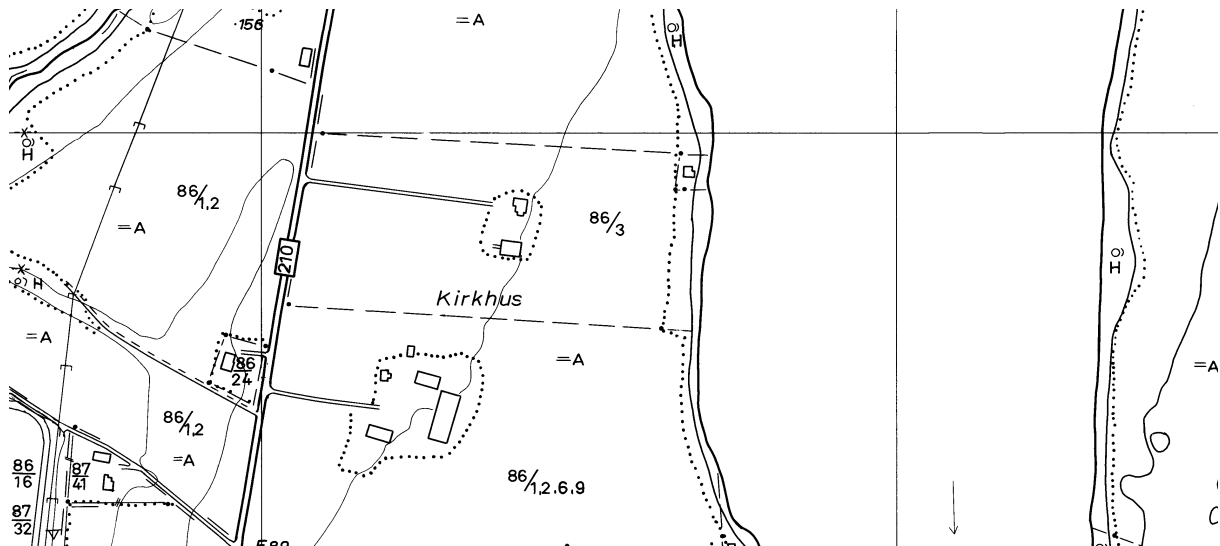
Kirken stod øde på 1590-tallet (JN 8), men ifølge lokal tradisjon var Øyset fortsatt anneks under Vinger i 1664 (Fjellstad 1954:25). Det ble ikke ført prestbol til kirken i 1394 (RB 463), og det lå heller ingen bygselparter i Øyset til mensa ved Vinger hovedkirke på 1570-tallet (St. 113) og som kunne ha indikert et tidligere prestbol ved Øyset kirke. I 1499 fikk en lang rekke bønder i Nes, Odalen og Eidsvold kraftige bøter, da de hadde vært med på å slå i hjel Hr. Knut Alfssøns fogd Lasse Skjold to år tidligere. Blant disse var *Gwdbrand i Øeseder* og *Powell i Øgesetther* (DN XIII:162). I 1400 skulle biskopen under visitas ha 4 nattleger *firi Vinger Æidiskogh ok Øyiasæter* og han tok (samlet) *æi mæir en 6 huder* i katedratikum (RB 555). (kartreferanse: CY 052-5-1).

FURULUND ST. LAVRANS, gnr. 13 (=86) Kirkhus (Brandval sogn). Kongsvinger kommune. Nedlagt kirkested.

ID 11732

Furulund og Berger kirker var på 1600-tallet svært forfalne, og ny kirke ble i 1648 ved kongelig bevilling tillatt bygd på (gnr. 33=106) Brandval (NG 246). Furulund middelalderkirke stod på (13=86) Kirkhus som tidligere var bruk av (gnr. 12=85) Foss men er i dag eget gnr. Utfra lokaltopografi og navnetyper har trolig også (dagens gnr. 14=87) Årnes ligget til en opphavsgård Foss i tiden da kirken ble reist. Det ble ikke ført prestbol til kirken i 1394 (RB 458), men en bygselpart i *Foss* som på 1570-tallet lå til mensa ved Grue hovedkirke (St. 115), gir en sterk indikasjon på et tidligere prestbol ved Furulund kirke. Trolig er denne parten identisk med den skyldparten i *Fosse* som i 1394 lå til mensa ved Furulund kirke, ført som nummer to i fortegnelsen etter en part i *Kirkiu husum* (RB 458). Kirkens navnetype er svært uvanlig. Muligens har kirken stått i en furulund nær gårdshusene på Kirkhus, men denne må da ha vært så spesiell at den ble navnegivende i stedet for gårdsnavnet Foss. I 1400 skulle biskopen ha 3 nattleger *ferir Grow Fyrlunda ok Berghar* og han tok (samlet) *æi mæir en 6 huder* i katedratikum (RB 554). (kartreferanse: DC 055-5-4).

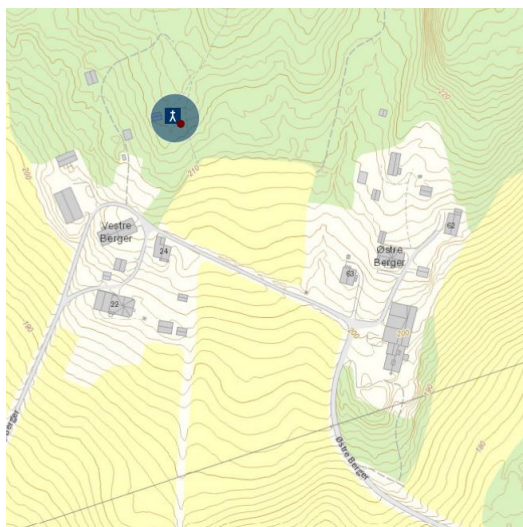
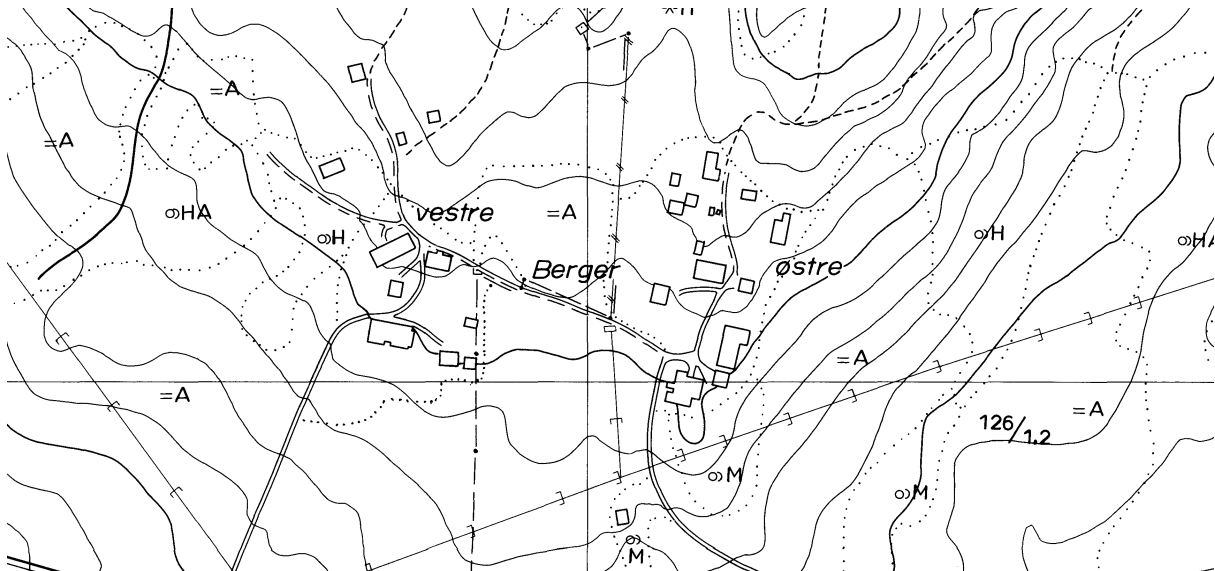

BERGER STA. MARIA, gnr. 53. 54 (= 126. 127) Berger østre og vestre (Brandval sogn).
Berg, Berga. Kongsvinger kommune.
Nedlagt kirkested.

ID 83869

Berger og Furulund kirker var på 1600-tallet svært forfalne, og ny kirke ble i 1648 ved kongelig bevilling tillatt bygd på (gnr. 33 = 106) Brandval (NG 246). Middelalderkirken stod på (126. 127) Berger. Utfra lokaltopografi, gårdsgrenseløp og navnetyper bør i tillegg til Berger også (dagens gnr. 55=128) Tronbøl nordre og (56=129) Tronbøl søndre (også kalt Bergerud og Bergli) ha hørt til opphavsgården i tiden da kirken ble reist. I 1394 ble det ikke ført prestbol til Berger kirke (RB 459), og det lå heller ingen bygselparter i Berger til mensa ved Grue hovedkirke på 1570-tallet (St. 115) og som kunne ha indikert et tidligere prestbol til Berger kirke. I 1394 ble det påpekt at av det som kom inn i (messe-)offer under tjeneste i Berger kirke, skulle kirken ha halvparten *till lysis* og halvparten gikk til *prestren sëm ther synger* (RB 460). Den bygselpart i *prestegardt i bergs sogenn* som på 1570-tallet lå til mensa ved Grue hovedkirke (St. 115) har intet med Berger kirke å gjøre (se nedenfor). I 1400 skulle biskopen ha 3 nattleger *ferir Grow Fyrlunda ok Berghar* og han tok (samlet) *æi mæir en 6 huder* i katedratikum (RB 554). (kartreferanse: DD 053-5-1).

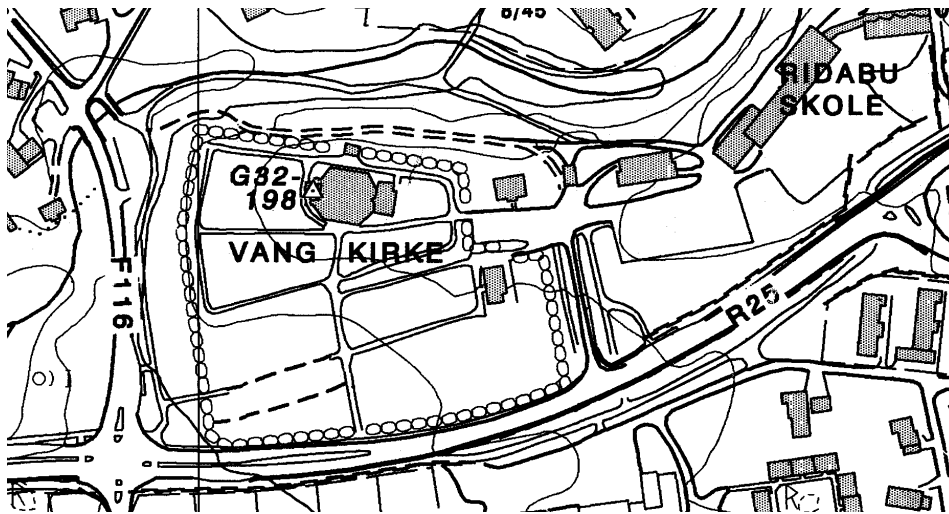

HAMAR KOMMUNE

VANG ST. CLEMENS (hovedkirke), gnr. 10 Vang prestegård (Vang sogn). Hamar kommune.

ID 85759

Den nåværende kirken fikk sin form og utseende etter en brann 1804. Kirken var opprinnelig en romansk steinkirke, trolig reist i første halvdel av 1100-tallet, med rektangulært skip og et smalere, tilnærmet kvadratisk kor og et kraftig tårn i vest. Så vel et steinsakristi i korets forlengelse mot øst som de to korsarmene som ble påbygd skipet – den nordre bygd 1674 med stein fra *den gamle ødelagte Kiøbstad Hammer* – er etterreformatoriske (Schøning II:29, Bugge 1957:454f). Kun vesttårnet er bevart av den middelalderiske kirken. Kirken står på (gnr. 10) Vang prestegård, hvis opprinnelige navn er Vang (NG 82). I dette landskapet lar det seg ikke enkelt avgjøre hvorvidt Vang var navnet på opphavsgården i tiden da kirken ble reist. Kirkens og sognets navn i de eldste kilder er Vang, mens det i seinmiddelalderen ble benyttet bygdenavnet Ridabu om begge (NG 82, 102), så muligens kan Ridabu ha vært storenhets navn. Uansett er det trolig rimelig å inkludere foruten Vang prestegård også (dagens gnr. 7) Åker, (8) Finsal, (11) Vidarshov, (12) Torshov, (13) Ry, (14) Kai, (15. 16) Hubred, (17) Krafrud, (18) Olsrud, (19) Hjellum og (66) Stanger i opphavsgården i tiden da kirken ble reist. 1423 nevnes *Vanghs tingga a Hedmarkene* (DN VI:419, jfr. Schøning II:24, 1434).”Omkring Kirken og Prestegaarden ligger her en usædvanlig stor Mængde af større og mindre Kjempe-Høie, rundt om paa alle Kanter” (Schøning II:30). 200-300 m øst og sørøst for kirken ligger fortsatt rester av et større gravfelt. (kartreferanse: CR 066-5-4).

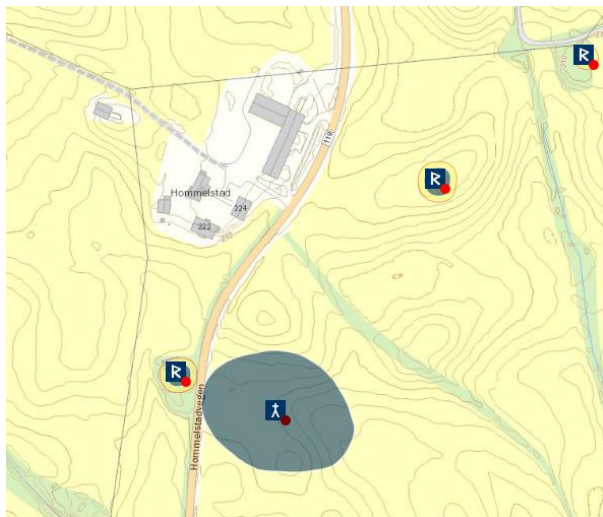

HOMMELSTAD, gnr. 174 Hommelstad (Vang sogn). Hamar kommune.

Nedlagt kirkested.

ID 42825

Ifølge Schøning (II:31), med referanse til biskop Johannes Nicolai Almanak-Bog, var *Humlestad-Kirke* i 1590 ”endnu ved Magt”. På 1590-tallet ble det holdt tjeneste i Hommelstad kirke 10-12 ganger i året ”effter leilighedenn”, og kirken lå da som anneks under Vang kirke (JN 309). Ifølge sogneprest Sverdrup (1705-1712) skal kirken ha falt sammen i 1705, og trolig var den bygd i stavkonstruksjon (Bugge 1957:445). Videre skriver Schøning at det i 1775 ble berettet ”at der fordum har staaet Kirke, hvorefter endnu sees Levninger, og at der har boet en adelig Frue. Gaarden har været en privilegeret Sædegaard, og man seer der endnu en brolagt Vei, der har ført fra Gaarden til Kirken, hvilken stod sønden for Gaarden (...) Kirkens Tomt indeholder 56 Alne fra Øst til Vest, men fra Sør til Nord 35 Alne”. Kirkegårdens utstrekning ser således ut til å ha vært 35 m lang og 22 m bred. Ifølge Rygh var kirken trolig helt forfalt tidlig på 1700-tallet (NG 102). Det lå ingen skyldparter i Hommelstad til Vang kirkes mensa i 1570-årene (St. 139f), hvilket kunne ha indikert et tidligere prestebol til Hommelstad kirke. (kartreferanse: CS 066-5-3).

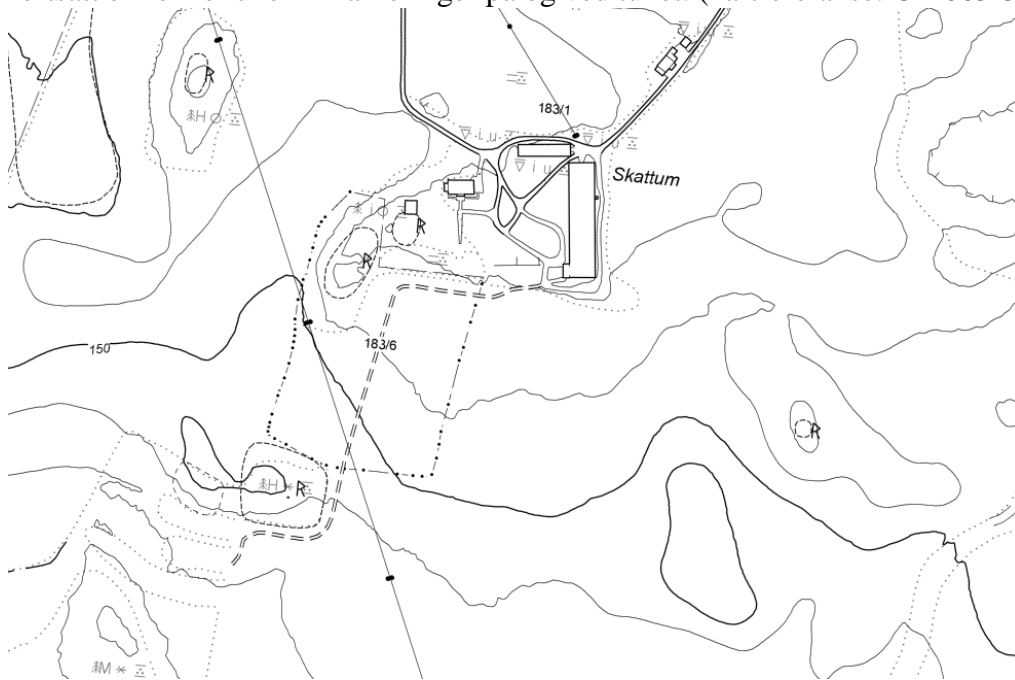

SKATTUM, gnr. 183 Skattum (Vang sogn). Hamar kommune.

Kirke nedlagt før 1590.

ID 22921

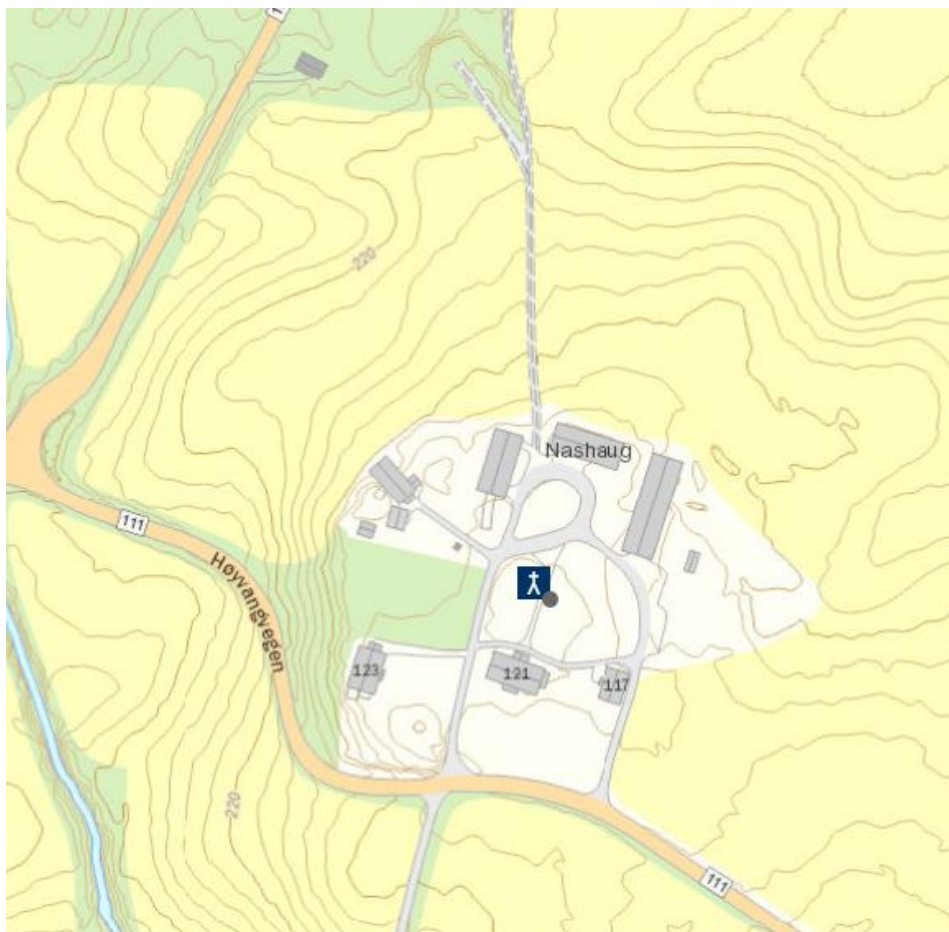
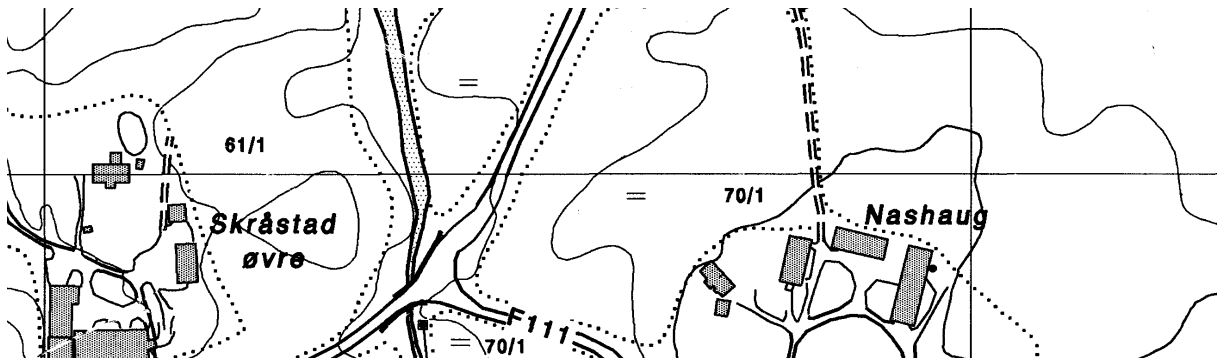
Ifølge Schøning, med referanse til biskop Johannes Nicolai Almanak-Bog, lå *Skattems-Kirke* trolig øde allerede i 1590. Gården ble i 1770-årene bebodd av baron Holck, amtmann over Gudbrandsdalen, Hedemark, Østerdalen og Solør (Schøning II:31). Det lå ingen skyldparter i Skattum til Vang kirkes mensa i 1570-årene (St. 139f), hvilket kunne ha indikert et tidligere prestebol til Skattum kirke. Gården Skattum lå i 1234 under biskopen, og sannsynligvis gjaldt det samme for kirken. Det fantes i 1775 et stort gravfelt på gården (Schøning II:54), og det er fortsatt en rekke rune-R markeringer på og ved tunet. (kartreferanse: CR 065-5-2).

NASHAUG, gnr. 70 Nashaug (Vang sogn). Hamar kommune.
Kirke nedlagt ca. 1590.

ID 85095

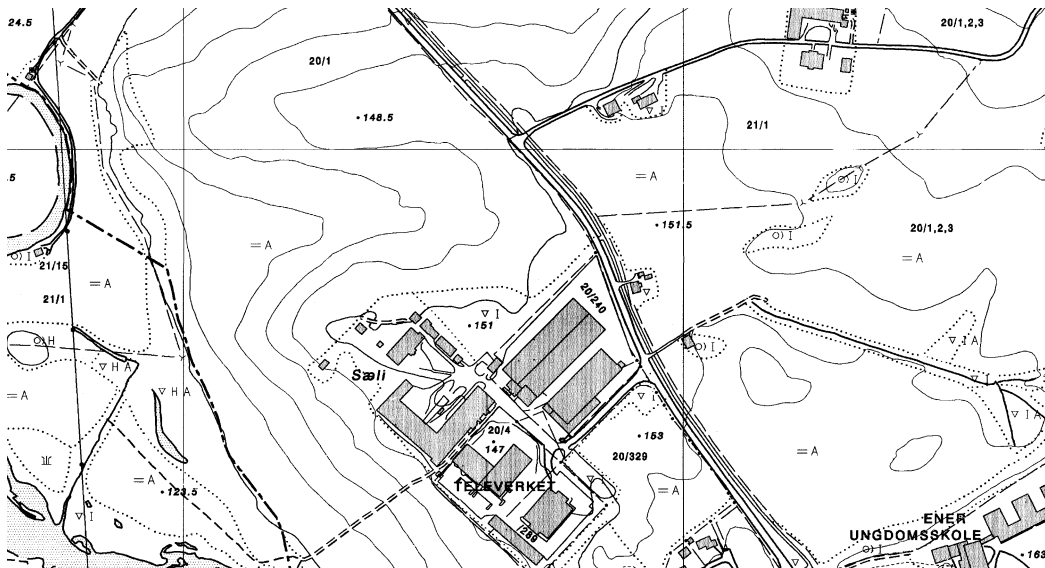
Ifølge Schøning (II:31), med referanse til Johannes Nicolai Almanak-Bog, lå *Nasak-Kirke* trolig øde kort etter 1590. Utfra lokaltopografi, gårdsgrenseløp og navnetyper bør i tillegg til Nashaug også (dagens gnr. 68) Nyhus og (69) Rogstad kunne regnes til opphavsgården i tiden da kirken ble reist. Det lå ingen skyldparter i Nashaug til Vang kirkes mensa i 1570-årene (St. 139f), hvilket kunne indikert et tidligere prestebol til Nashaug kirke. (kartreferanse: CR 066-5-2/-5-4).

VALUM, gnr. 20 Sæli med Gjæsen og Valum (Vang sogn). Hamar kommune.
Kirke nedlagt ca. 1590.

ID 85755

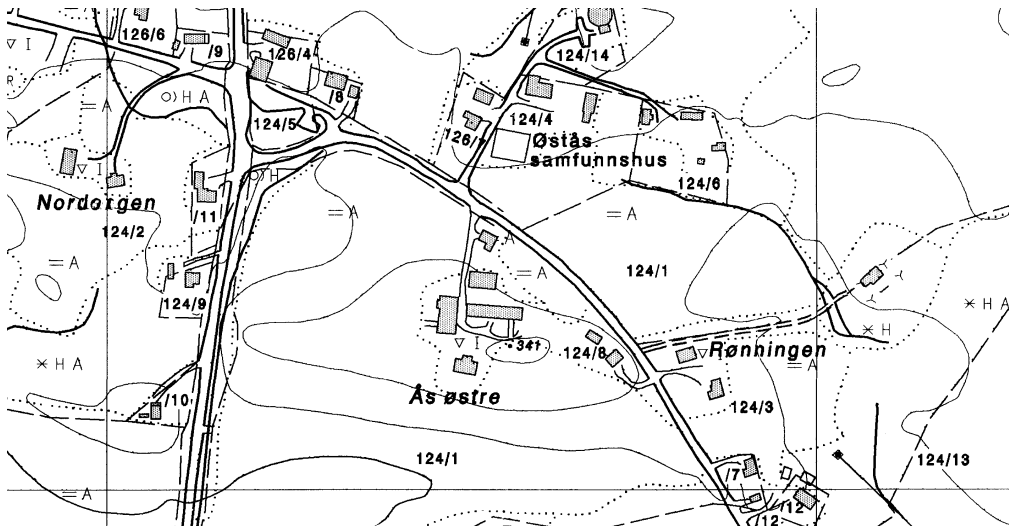
Ifølge Schøning (II:31), med referanse til biskop Johannes Nicolai Almanak-Bog, lå *Vaardens-Kirke* øde allerede i 1590. Sæli og Gjæsen er gamle *-vin* gårder. I 1604 ble Sæli skattet for to fullgårder, Valum for halvgård og Gjæsen for kvartgård (NG 85), og i løpet av etterreformatorsk tid har Gjæsen og Valum gått inn under Sæli. Utfra nåværende gårdsgrenseløp og gårds-/bruksnumre ligger trolig det tidligere tunområdet for Valum noen få hundre meter nordnordøst for nåværende tun på Sæli, rett opp for tunet på (gnr. 21) Tronhus, i et område med rester av et større gravfelt. Det lå ingen skyldparter i Valum til Vang kirkes mensa i 1570-årene (St. 139f) og som kunne ha indikert et tidligere prestebol til Valum kirke. (kartreferanse: CR 066-5-3).

ÅS (Ås Østre/Kirkeby), gnr. 124 Ås østre (Vang sogn). Hamar kommune.
Kirke nedlagt før 1590.

ID 176933

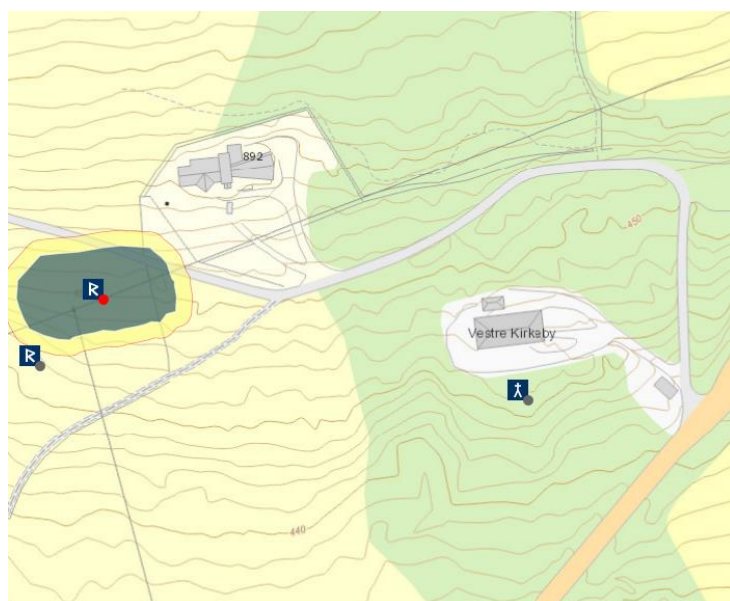
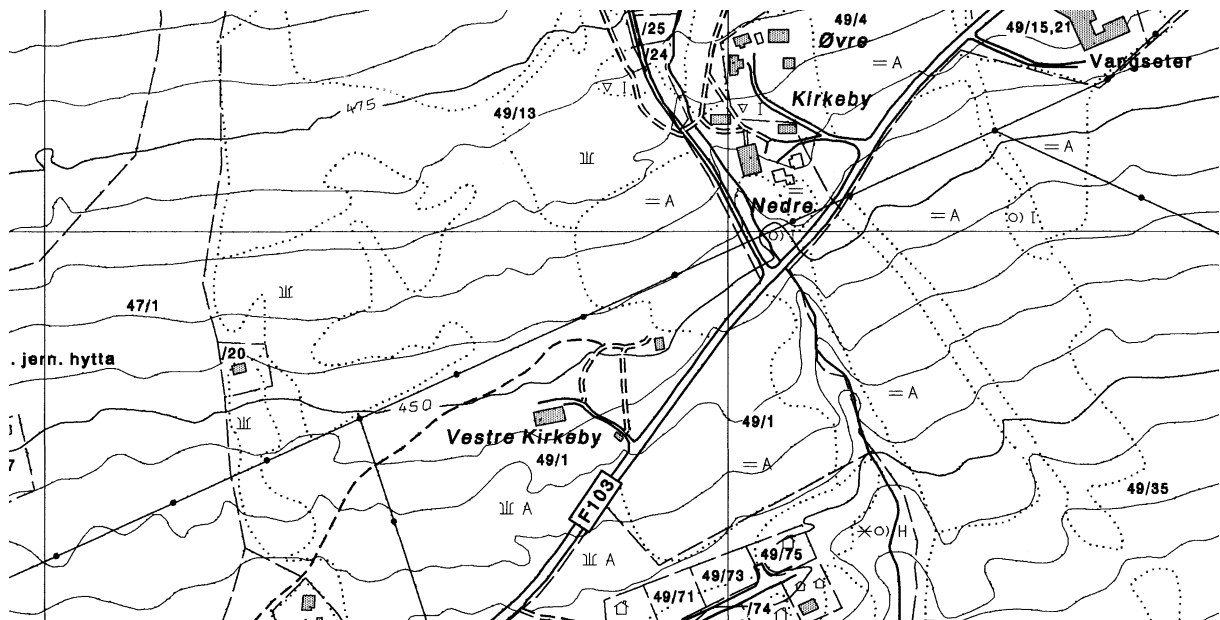
Rygh mener at *Aas kircke* og *Michils kircke* hos JN er kun to navn for samme kirke, og at denne kirken stod på (gnr. 49) Kirkeby. Dette fordi bygda hvor gården ligger tidligere kaltes *Mikjalsåssinn*: ”Kirken har været viet til St. Michael og kunde da baade kaldes Michaels K. og Aas K., efter den Aasbygd, som udgjorde dens Sogn” (NG 101). Hos så vel JN som i biskop Johannes Nicolai Almanak-Bog føres kirkene separat, så Ås kirke og Mikaelkirken må ha vært to separate kirker i middelalderen. Rett nok ligger det en mindre gård ved navn (41) Ås (vestre) som nabogård til Kirkeby, men dette er en heller unnselig gård, mens (124) Ås østre lenger øst i bygda Vangsås er en gammel sentralgård. Mest trolig stod derfor *Aas-Kirke* her. En indikasjon på dette kan være gårdsnavnet (130/1) Korsbakken få hundre meter ned/sørøst for tunet på Ås østre, en mulig antydning om et tidligere kors i friluft og som ofte finnes i nærheten av middelalderske kirkesteder. Ifølge Schøning (II:31), med utgangspunkt i nevnte Almanak-Bog, lå *Aas-Kirke* øde allerede i 1590. Utfra lokaltopografi, gårdsgrenseløp og navnetyper bør i tillegg til Ås østre også (dagens gnr. 123) Brenna, (125) Ålerud, (126) Åsbakken og (136) Lia kunne regnes til opphavsgården i tiden da kirken ble bygd. Det lå ingen skyldparter i Ås østre til Vang kirkes mensa i 1570-årene (St. 139f) og som kunne ha indikert et tidligere prestebol til Ås kirke. (kartreferanse: CS 067-5-1).

ST. MIKAELS KIRKE, gnr. 49 Kirkeby/Vestre Kirkeby (Vang sogn). Hamar kommune.
Kirke nedlagt før 1590.

ID 84776

Rygh (NG) mener at *Aas kircke* og *Michils kircke* hos JN er kun to navn for samme kirke, og at denne kirken stod på (gnr. 49) Kirkeby. Dette fordi bygda hvor gården ligger tidligere kaltes *Mikjalsåssinn*: ”Kirken har været viet til St. Michael og kunde da baade kaldes Michaels K. og Aas K., efter den Aasbygd, som udgjorde dens Sogn” (NG 101). Hos så vel JN som i biskop Johannes Nicolai Almanak-Bog føres kirkene separat, så Ås kirke og Mikaelkirken må ha vært to separate kirker i middelalderen. *Michils kircke* stod på (gnr. 49) Kirkeby. Ifølge Schøning (II:31), med referanse til biskop Johannes Nicolai Almanak-Bog, lå *Michils Kirke* øde allerede i 1590. På 1570-tallet lå 1 hud i *Kirckebye* til Vang kirkes mensa (St. 139), en indikasjon på et tidligere prestebol til *Michils kircke*. Eldste skriftlige omtale av *Kirckebye* er i 1578 (NG 88). Utfra lokaltopografi, gårdsgrenseløp og navnetyper bør i tillegg til Kirkeby også (dagens gnr. 13) Ry kunne regnes til opphavsgården i tiden da kirken ble bygd. (kartreferanse: CR 067-5-2).

KROSS CAPELLE, gnr. ukjent (trolig Vang sogn). Hamar kommune.

Kirke nedlagt før 1590.

IKKE REGISTRERT, ingen lokalisering

Den eneste omtale av dette kapellet er i oversikten over nedlagte kirker hos JN og i biskop Johannes Nicolai Almanak-Bog (*Kors-Capell*, Schøning II:31), begge på 1590-tallet. Kirken lå da øde. En mulighet er at det dreier seg om Korskirken i Hamar, en seinmiddelaldersk teglkirke som stod ute blant bygårdene og som ikke var del av eller knyttet nært til bispegårdsanlegget. Dette er likevel mindre sannsynlig, da JN nevner kapellet under Vang sogn, mellom kirkene på Valum og Ås. Schøning (II:31, 44, 50) er tydeligvis selv ukjent med *Kors-Capell*, idet han kun refererer biskop Johannes Nicolai Almanak-Bog mht. kirkebygningen med denne betegnelse, mens han benytter Hamarkrøniken som kilde for sin omtale av *Kors-Kirken*. Det er mulig at denne forskjell i betegnelse – kapell/kirke – antyder en realitet på 1500-tallet mht. forskjellighet i funksjon, og således at det dreier seg om to forskjellige kirkebygninger. Hos Rygh er det ikke ført gårds- eller bruksnavn i Vang hovedsogn inneholdende leddet kors-, og som evt. kunne gitt indikasjoner på hvor *Kors-Capell* kunne ha stått. (kartreferanse: ukjent).

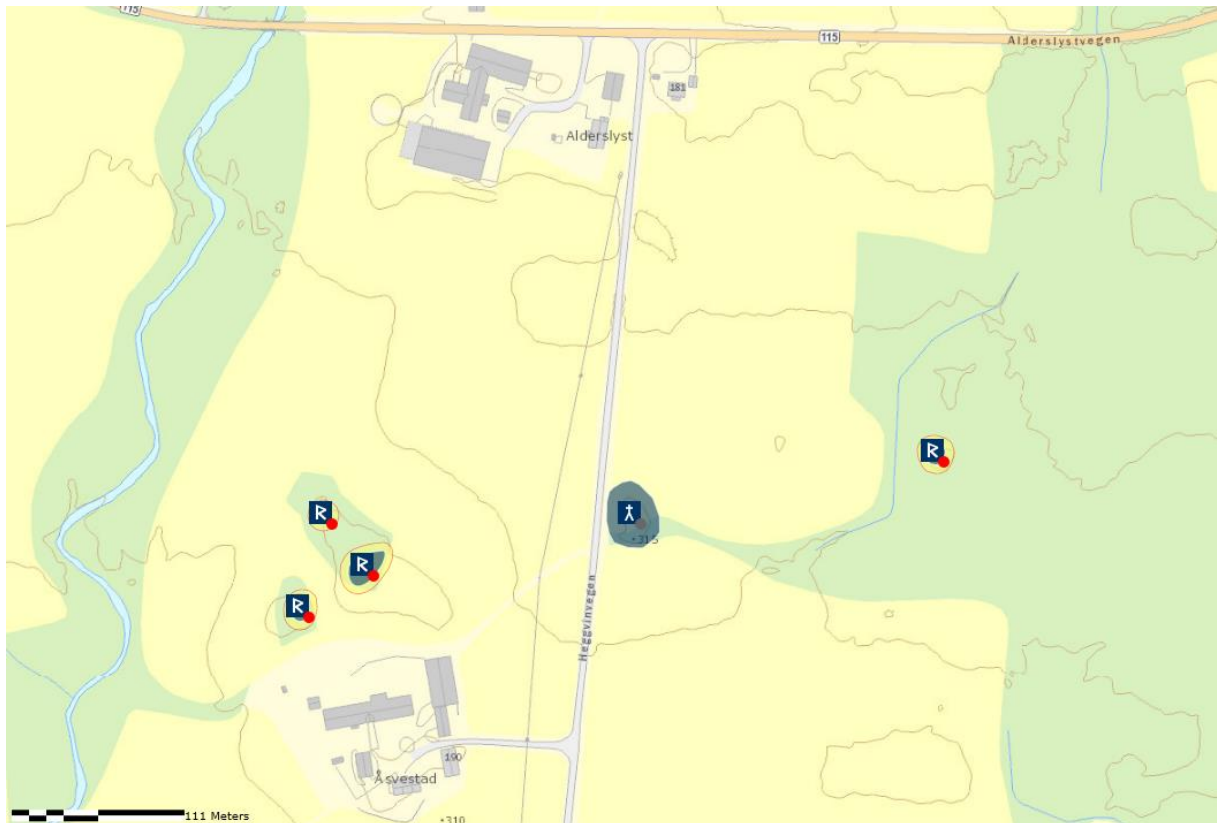
(ukjent beliggenhet)

OPSAL, gnr. 153 Alderslyst (Vang sogn). Hamar kommune.

Nedlagt kirkested.

ID 172964

Eneste kilde er biskop Johannes Nicolai Almanak-Bog (Schøning II:31), som i 1594 nevner *Opsall* [Kirke] i *Heckuefiærdingen ved Grændserne af Løytens Giæld i Ribo Prestegiæld* som da liggende øde. Gnr 153 het tidligere Oppsal eller Heggvin-Oppsal – og heter fra 1807 Alderslyst. Denne gården har et jordstykke som kalles Kjørkjejordet (Stensrud 1988:9f). I følge Indrebø (1936:193) er *Heckuefiærdingen* det samme som Hommelstadfjordungen; *Hechue* det er Heggvinn, «den nordaustlege luten av Vangssokni». (kartreferanse: CS 067-5-4).

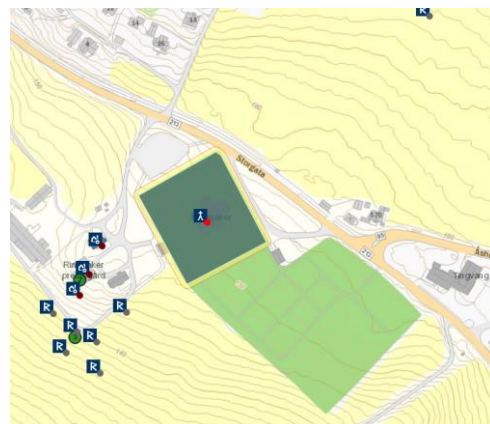
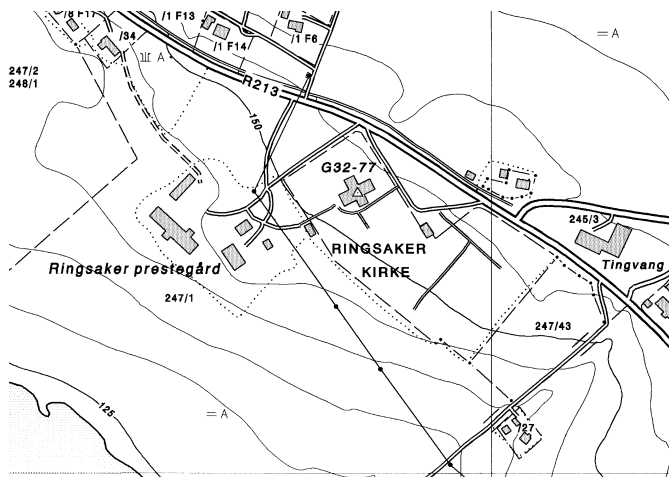

RINGSAKER KOMMUNE

RINGSAKER St. OLAV (hovedkirke), gnr. 247 Ringsaker prestegård (Ringsaker sogn).
Ringsaker kommune.

ID 85297

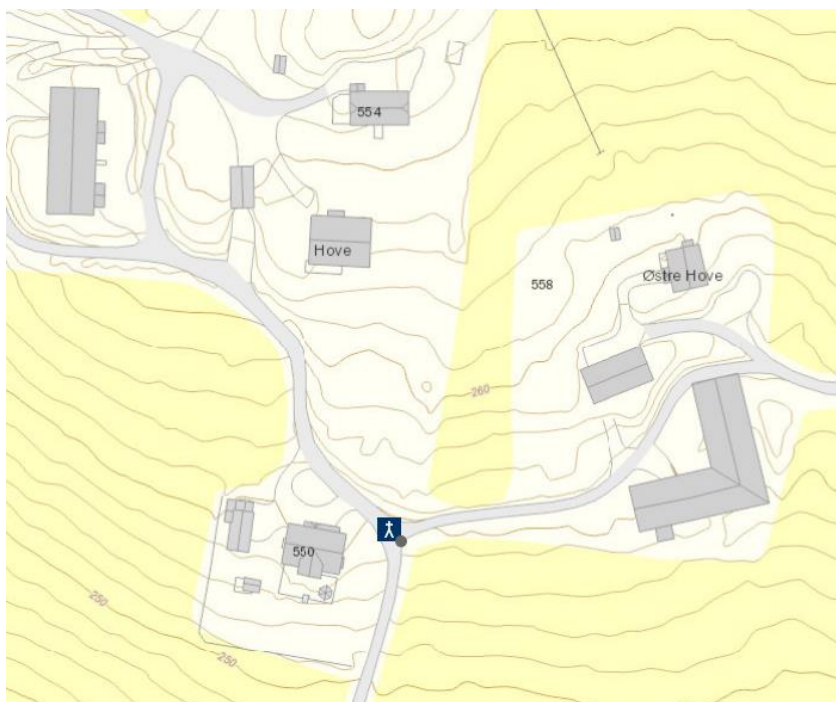
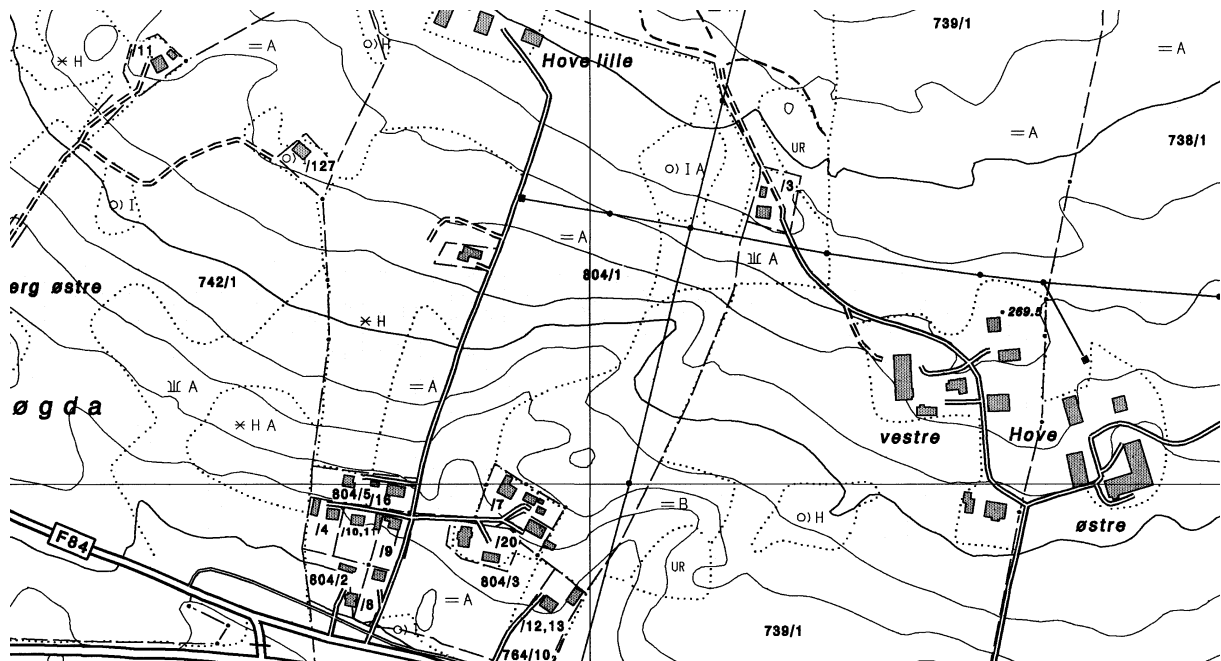
Ifølge Snorre skal en av de fem Opplandskongene ha bodd på Ringsaker ca. 1017, da Olav Haraldsson overfalt dem. Han tok da rikene deres, landsforviste enkelte lendmenn og storbønder og forlikte seg med andre, og han tok gisler av lendmennene og bøndene (Soga om Olav den heilage, kap.74f). Ifølge lokal tradisjon skal kong Olav ha latt bygge kirke på Ringsaker, og han skal ha kristnet Hedmark inngående, vigslet kirker og innsatt prester i løpet av to kampanjer i dette området. Han skal også ha innkalt steinhoggere fra Italia til å bygge den første kirken på Ringsaker (Bugge 1957:445). Nåværende kirke, som nok er reist i løpet av første halvdel av 1100-tallet, er opprinnelig en basilika bygd i kalsteinkvader med rektangulært skip og der det smalere og tilnærmet kvadratiske koret trolig hadde apsidal avslutning. Sentraltårnet over korskjæringen skal være reist i første byggefase, mens sakristiet på korets nordside er et yngre påbygg (ifølge Ekroll 1997:191f skal sakristiet være samtidig med koret, og koret skal ikke ha hatt apside). Trolig kan sakristiet ha hatt funksjon også som kapell, jfr. omtalen i Passio Olavi (s. 71; det kunne eventuelt være at ”det kapellet på Ringsaker som er viget åt martyren” ikke refererer til sakristiet i Ringsaker kirke, selv om kirken er dedisert St. Olav, men til en annen kirkebygning i området). Også de to sideskipene mot nord og sør, samt ombyggingen og forlengelsen av koret, er sekundære tiltak (Bugge 1957:449ff; ifølge Ekroll kan sideskipene være bygd til på 1200-tallet). Kirkens sideskip har opprinnelige halvtønnehvelv; da koret ble forlenget på 1200-tallet fikk dette krysshvelv av tegl; og skipet og tverrskipsarmene fikk tønnehvelv (Ekroll op.cit.). Kirken står på (gnr. 247/1) Ringsaker prestegård hvis opprinnelige navn er Ringsaker (NG 1). Det har tidligere vært et stort gravfelt ved Ringsaker kirke, og i 1775 stod det fortsatt et par bautaer ved kirkegårdsmurens østre port (Schøning II:18). (kartreferanse: CO 068-5-3).

HOVE (Hovin, Håve), gnr. 250. 251 (= 738. 739) Hove østre og vestre (Furnes sogn).
Ringsaker kommune.
Kirke nedlagt før 1590.

ID 176955

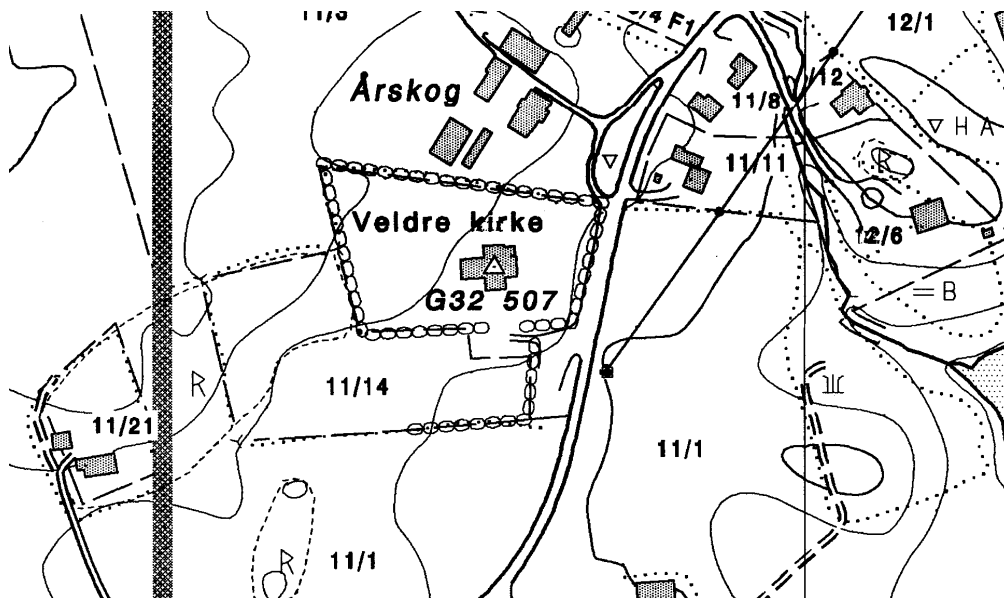
Hofue kirke ble av Schøning (II:31), med referanse til biskop Johannes Nicolai Almanak-Bog, anført som øde i 1590. Utfra lokaltopografi, gårdsgrenseløp og navnetyper bør i tillegg til Hove østre og vestre også (dagens gnr. 316=804) Hove lille (Snarud) kunne regnes til opphavsgården i tiden da kirken ble reist. Det lå ingen skyldparter i Hove til Vang kirkes mensa i 1570-årene (St. 139f), hvilket kunne ha indikert et tidligere prestebol til Hove kirke. (kartreferanse: CQ 067-5-3).

FLESAKER (VELDRE), gnr. 11 Flesaker (Veldre sogn). Ringsaker kommune.

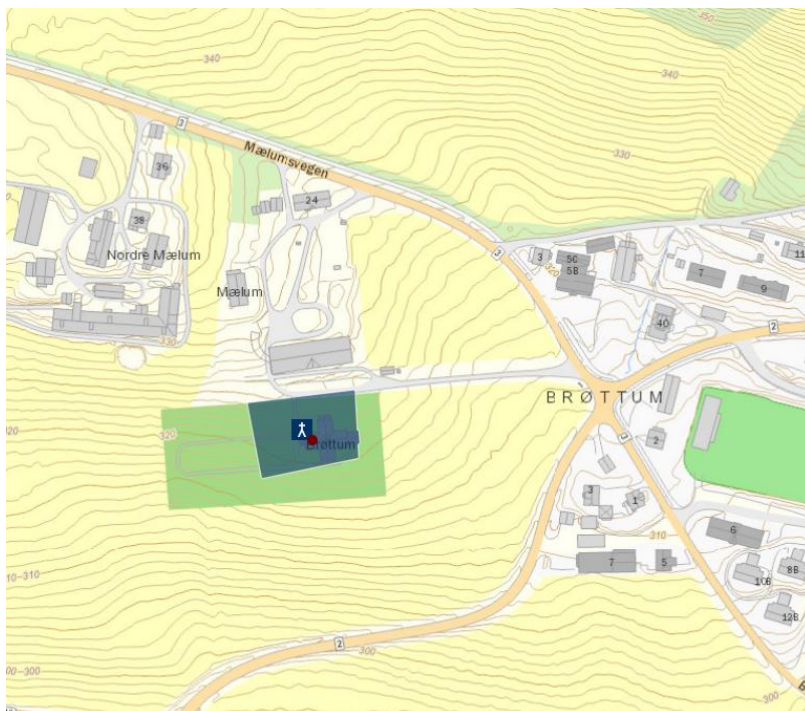
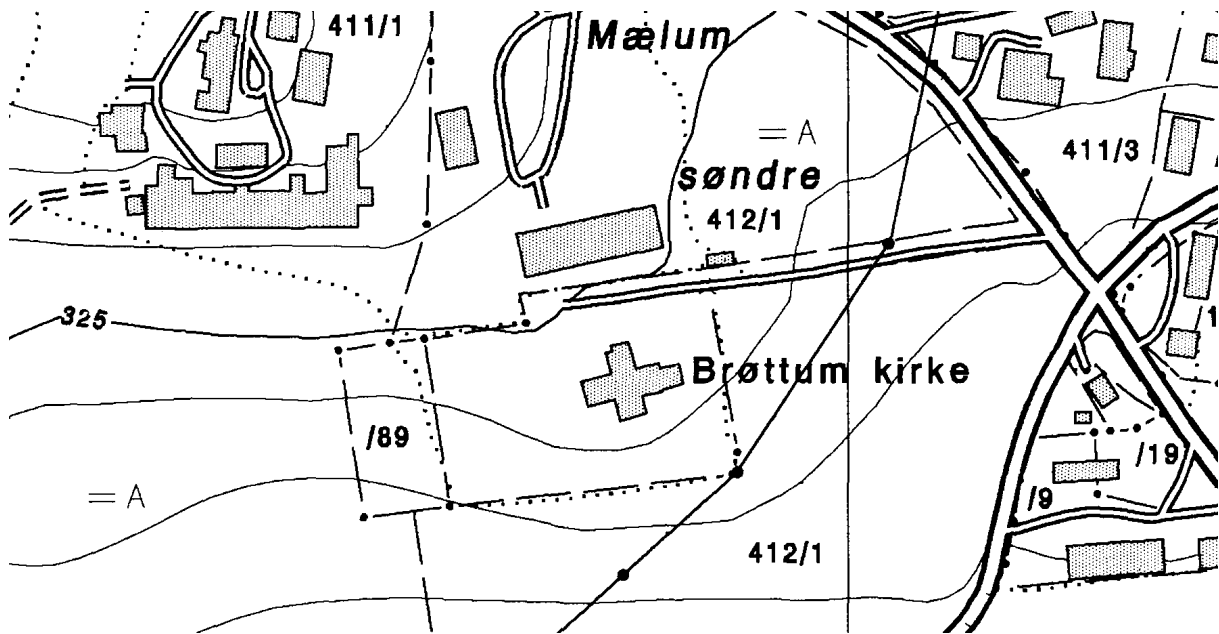
ID 85799

Nåværende kirke står på (gnr. 11) Flesaker, og den ble reist ”2 steinkast” nord for der middelalderkirken stod. Middelalderkirken var trolig bygd i stavkonstruksjon, og muligens hadde den hevet midtrom (Bugge 1957:446). Ifølge Schøning (II:6, jfr. Røgeberg 2004:38) ble kirken nybygd 1725 og kalt Hellig Ånds kirke. I dag ligger tunene for Flesaker og (12) By rett ved hverandre i sør hhv. øst for kirken, og både navnetyper, gårdsgrenseløp og lokaltopografi tilsier at disse to samt (13) Koss bør kunne ha utgjort opphavsgården da kirken ble reist. At presten i 1344 blir relatert til Koss (jfr. DN V:178) og ikke til Fylkesaker kan støtte opp under en slik tolkning. Det lå ingen skyldpart i *FilkisAger* til Ringsaker hovedkirkes mensa på 1570-tallet, men derimot lå det hele 2 huder i *Kooss* til samme mensa (St. 135f). Jordeboka opplyser ikke om bygselsrett i dette området, så innførselen kan vanskelig brukes som bekræftelse på et tidligere prestebol på Koss – kun som en sterk indikasjon. I og med at Koss lå til Hamar domkirke i 1234 (DN I:14) kan det være en del av forklaringen på at denne gården/bruket fungerte som prestebol. I området mellom kirken og tunet på Flesaker finnes rester av et større gravfelt. (kartreferanse: CP 068-5-1).

MÆLUM (BRØTTUM), gnr. 411. 412 Mælum (Brøttum sogn). Ringsaker kommune.
ID 83967

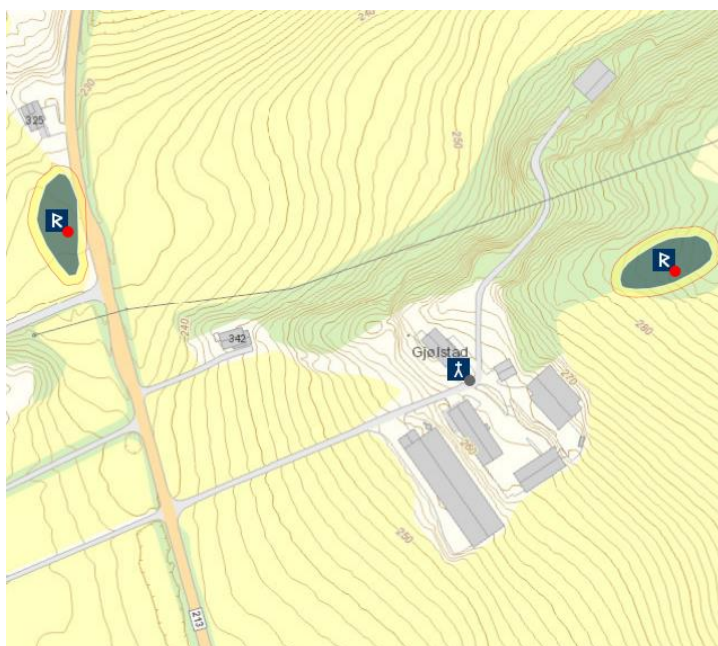
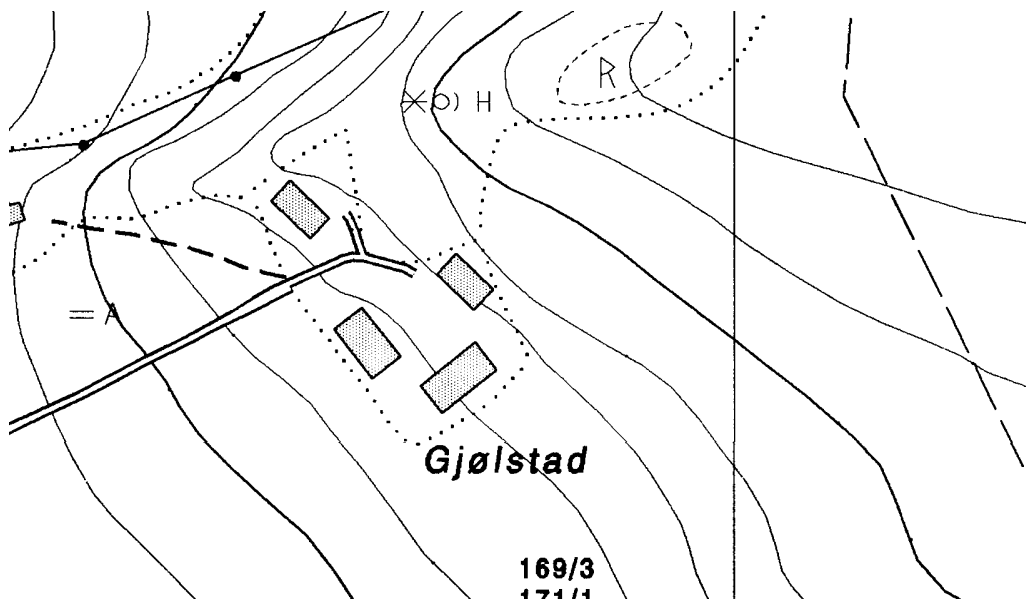
Den nåværende kirken står på (gnr. 412) Mælum søndre, og til opphavsgården i tiden da kirken ble reist bør i tillegg kunne ıregnes (411) Mælum nordre. Trolig var kirken bygd i stavkonstruksjon, og muligens hadde den hevet midtrom (Bugge 1957:446). 1743 ble den beskrevet av presten som en ”gammel trækircke” (Røgeberg 2004:38). I de få og seine opplysninger om kirken blir den benevnt med bygdenavnet Brøttum. På 1570-tallet lå det ingen gårdparter i Mælum til Ringsaker hovedkirkes mensa (St. 135f), hvilket kunne vært en indikasjon på et tidligere prestebol til Brøttum kirke. Sogn til kirken er ikke nevnt. 1370, 1429, 1442 m.fl. sies gårder i Brøttum å ligge i Ringsaker sogn (DN IX:165, III:700, I:796), da rimeligvis i betydningen hovedsogn (fylkeskirkens sogn?). (kartreferanse: CM 071-5-4).

GJØLSTAD, gnr. 171. 172 Gjølstad øvre og nedre (Ringsaker sogn). Ringsaker kommune
Kirke nedlagt før 1590.

ID 84263

Ifølge Schøning (II:6), med referanse til biskop *M. Johan Nicolai Almanak-Bog*, var kirken nedlagt ca. 1590. Adelsmannen Jørgen Kruckow ønsket å sette den i stand igjen på 1590-tallet (JN 306, Schøning II:9), men dette ble det aldri noe av (NG 45). I dag er det bare en gård Gjølstad. I de få referanser som er fra middelalderen blir både kirken og sognet benevnt Gjølstad. 1348 nevnes prest på (dagens gnr. 170) Ingeberg (DN III:263), nabogård til Gjølstad. Trolig er det feil slik Rygh vil mene (NG 45), at Ingeberg var prestebol for presten ved Gjølstad kirke (se nedenfor: Ingeberg). Som for Brøttum kirke har også Gjølstad ligget i Ringsaker (hoved-?)sogn (DN IX:165, 1370). Snau 100 m rett opp/nordøst for dagens tun på Gjølstad ligger restene av et gravfelt. (kartreferanse: CO 067-5-4).

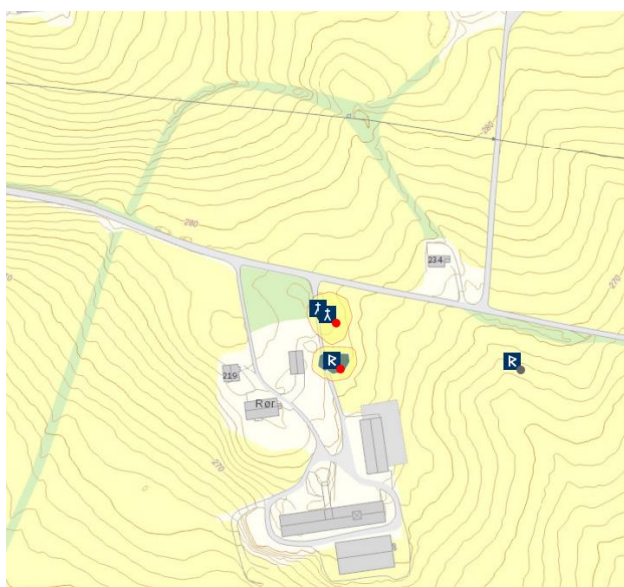
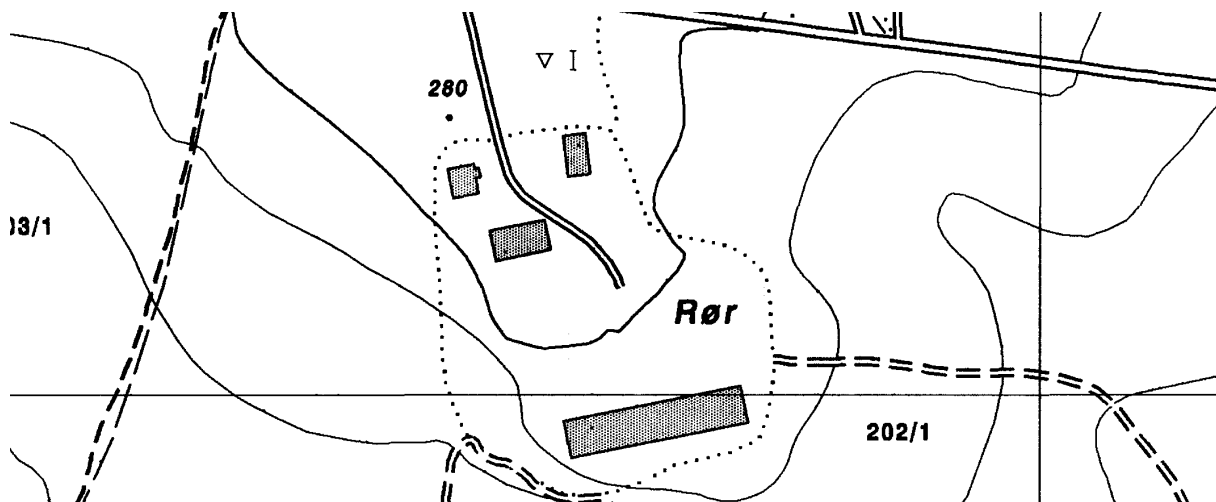

RØR, gnr. 202 Rør (Ringsaker sogn). Ringsaker kommune.

Kirke nedlagt før 1590.

ID 15401, jf. ID 85338

I Soga om Håkon Herdebrei (kap. 1) nevnes høvdingen Sigurd, sønn av storbonden Hall på Rør. Sigurd var med i Håkons opprørsflokk, og han fikk seinere jarlsnavn etter at Håkon var tatt til konge over hele landet. Rester av en grunnmur sammenføyet med mørtel, samt en til bygningen hørende gravplass ble i 1894 påvist ved grunnarbeider og deretter dokumentert av humanosteolog. Funnområdet gikk da under navnet *Kirkejordet* og lå ca. 150 m sørøst for tunet. De gravlagte ble funnet i opptil 5 lag. Fram til ca. 1840 hadde det stått to stabbur over deler av kirkegården, hvilket hadde medført betraktelig bedre bevaringsforhold for skjelettene i dette området. Kirkebygningen har hatt en lengde av ca. 11 m og en bredde av 8,5 m i vest og avsmalnende til ca. 6,5 m i øst der grunnmuren har en halvrund avslutning (Guldberg 1895). Trolig dreier det seg om en kirke med apsidal avslutning i øst, sannsynligvis en steinkirke, da det ifølge Guldberg var så mye steinmasser i grunnen at det stedvis var vanskelig å avgjøre murens løp. Det lå ingen skyldparter i Rør til Ringsaker kirkes mensa på 1570-tallet (St. 135), hvilket kunne indikert et tidligere prestebol til Rør kirke. Kirken skal ha vært *nedfalden og opbrændt* ca. 1590 (Schøning II:6). (kartreferanse: CP 067-5-1).

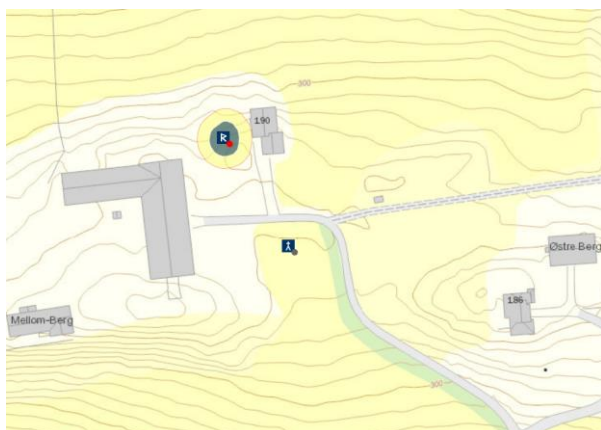
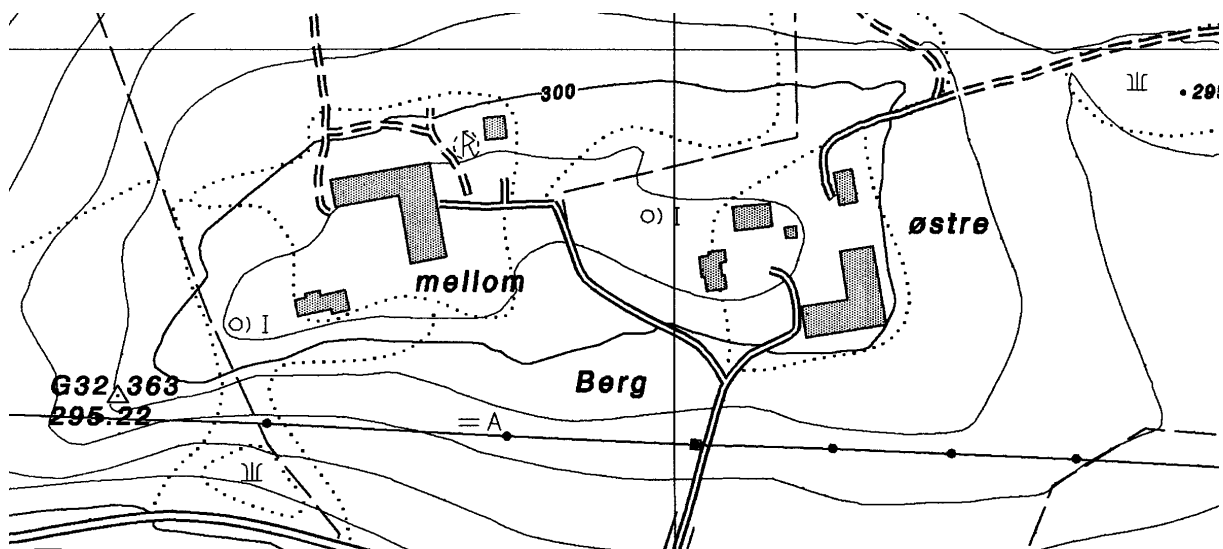

BERG, gnr. 204 Berg mellom (Ringsaker sogn). Ringsaker kommune.
Kirke nedlagt før 1590.

ID 83866

Ca. 1800 fantes enda ”Kirkens hele murede Fundament i Jordan Ø. for Husene paa Mellem Berg” (NG 45), og ”ofte stødte man paa skeletter i den nærliggende eng (*Kirkejordet*)” (Guldberg 1895). En rune-R på ØK-kartet midt i tunet på Berg mellom viser trolig til denne lokaliteten. Det er sannsynlig at det ”murede Fundament” er en steinsyll, og ikke et uttrykk for at kirken var en steinbygning, siden det ikke er bevart tradisjon om gjenbruk av steinmasser. Steinberg (gnr. 205) er opprinnelig part av Berg, egentlig Berg vestre (NG 20f). Til opphavsgården i tiden da kirken ble reist bør således kunne irednes (dagens gnr. 203) Berg østre, (204) Berg vestre og (205) Steinberg. Steinberg ble trolig skilt ut som prestebol til Berg kirke, da det finnes flere referanser til prester på Steinberg i tiden 1323-1440. Det lå på 1570-tallet en stor skyldpart (3 huder) i Berg til Ringsaker kirkes mensa (St. 136), og denne representerer trolig et tidligere prestebol. Det ble ikke ført bygsel i St. i dette området, så det lar seg ikke gjøre med sikkerhet utfra denne kilden å fastslå et slikt forhold, men det bekreftes trolig ved omtalen av *prestgardenom a Steinæberge* i 1393 (DN V:356). Schøning (II:17) antar at presten på Berg har vært *vicarius* for presten ved hovedkirken på Ringsaker, som var kannik ved domkirken på Hamar, men han fører ikke belegg for dette. Berg kirke skal ha vært *nedfalden og opbrændt* ca. 1590 (Schøning II:6, som samme sted kaller den Svabu kirke etter det gamle bygdenavnet, jfr. NG 45). (kartreferanse: CP 067-5-1).

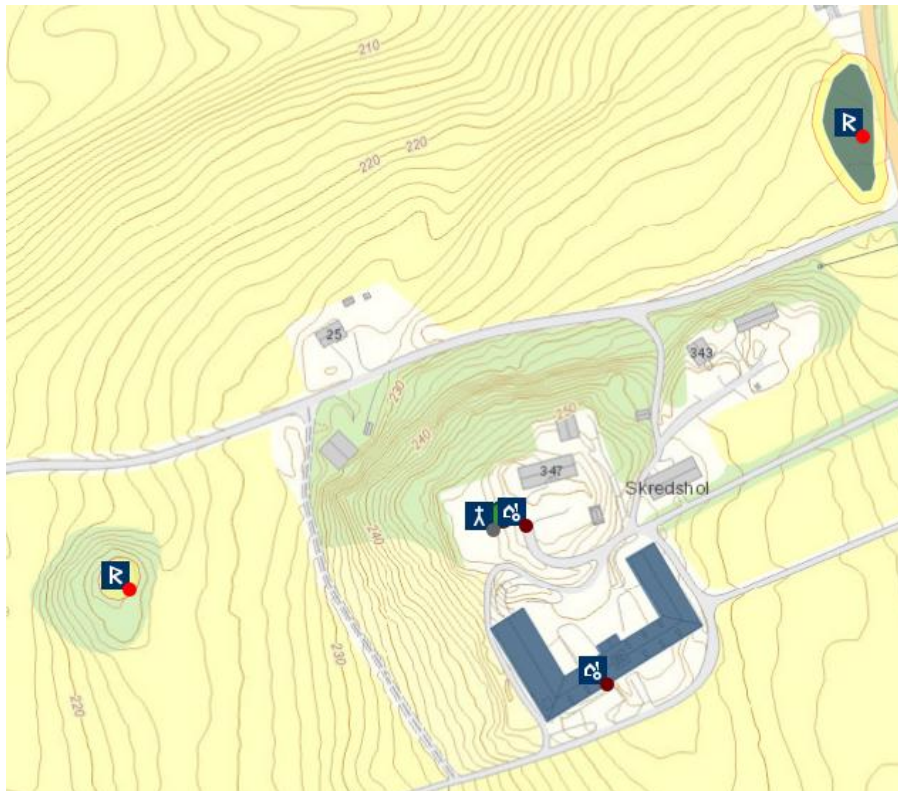
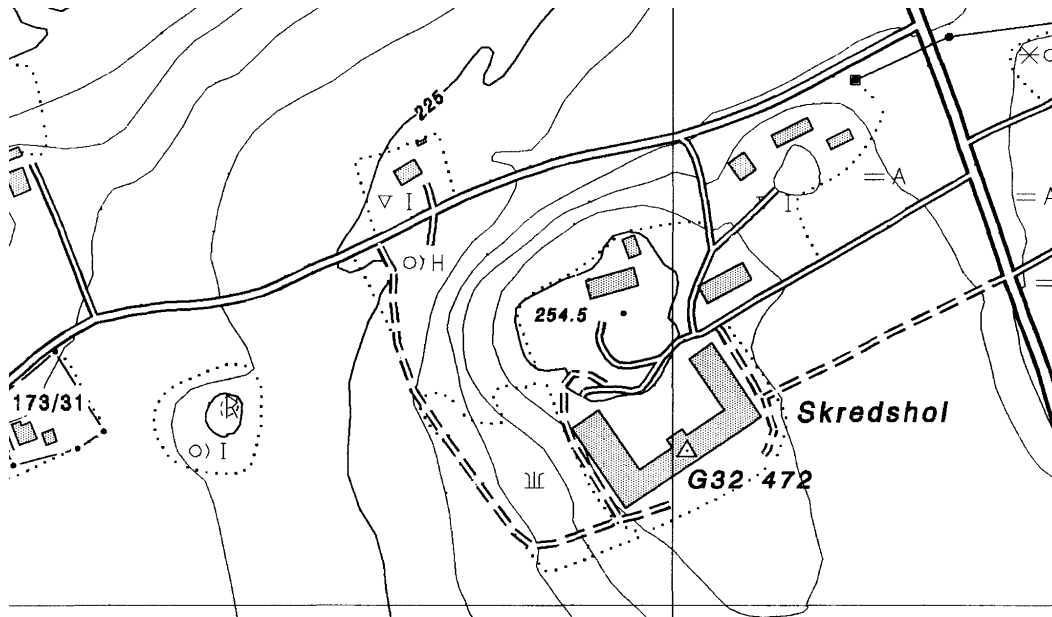

SKREDSHOL, gnr. 173 Skredshol (Ringsaker sogn). Ringsaker kommune.

Kirke nedlagt før 1590.

ID 85479

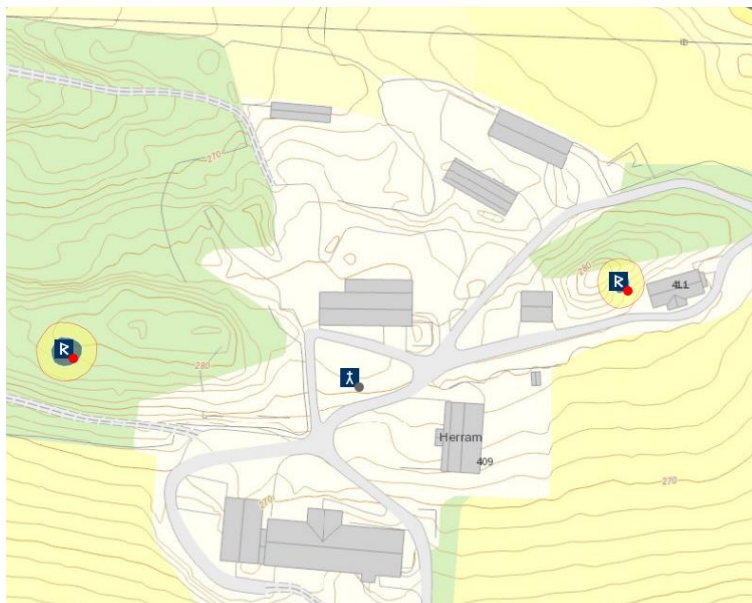
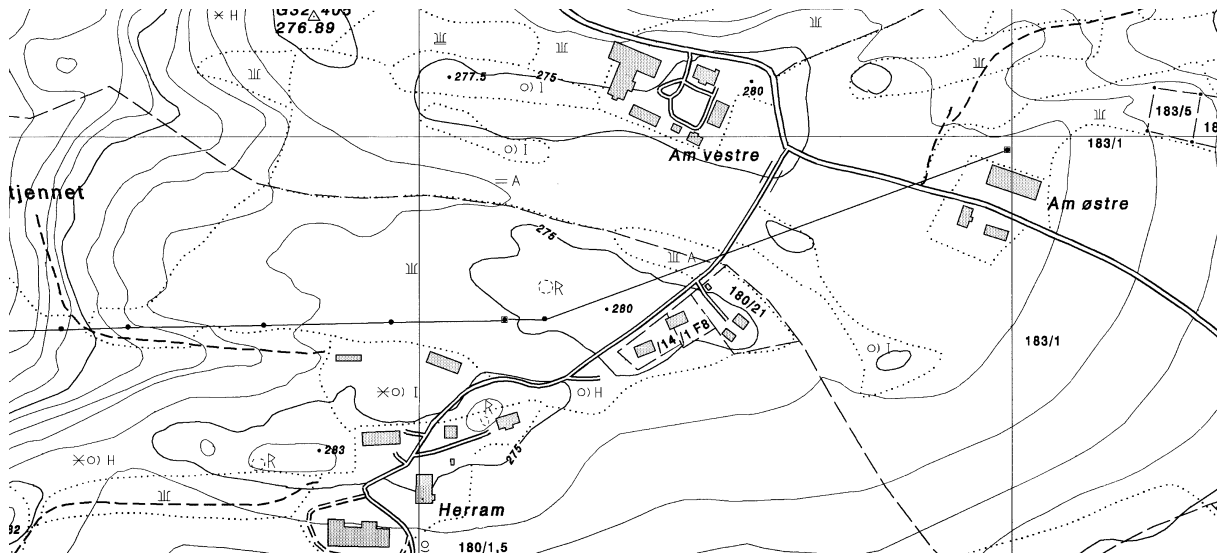
Skredshol er nabogård i sørvest til Gjørstad som også var kirkested i middelalderen. Ifølge Guldberg (1895) var det ved flere av de kjente kirkestedsgårdene på Ringsakerbygdene (utover Rør og Berg) funnet skjelettresten, trolig ved grunnarbeider, men han navngir ikke hvilke gårder. Det lå ingen skyldparter i Skredshol til Ringsaker kirkes mensa på 1570-tallet, hvilket kunne indikert et tidligere prestebol til Skredshol kirke. Kirken skal ha vært *nedfalden og opbrændt* ca. 1590 (Schøning II:6). (kartreferanse: CO 067-5-3).

ÅM (HERRAM), gnr. 180-183 Åm (Ringsaker sogn). Ringsaker kommune.
Kirke nedlagt før 1590.

ID 83776

Opphavsgården da kirke ble reist på Åm bestod rimeligvis av (dagens gnr. 180) Herr-Åm, (181) Åm øvre, (182) Åm vestre, (183) Åm østre og (184) Presterud. Tillegget *Herr-* har trolig sammenheng med at gården på et tidspunkt var setegård for adel (NG 17). Som andre gård mot vest ligger et annet middelaldersk kirkested, Ingeberg. Ifølge Guldberg (1895) var det ved flere av de kjente kirkestedsgårdene på Ringsakerbygdene (utover Rør og Berg) funnet skjelettrestes, trolig ved grunnarbeider, men han navngir ikke hvilke gårder. Bruket *Presterud*, første gang nevnt 1616 (NG 18), viser at det har vært prest ved Åm kirke og at han på et tidspunkt har hatt et eget bruk av gården. Det lå ingen skyldparter i Åm til Ringsaker kirkes mensa på 1570-tallet (St. 135f), så bruket har ikke blitt lagt (med bygsel) til Ringsaker hovedkirke men fortsatt i gårdens eie. Åm kirke er ikke nevnt på 1590-tallet (JN), så trolig ble den lagt ned allerede på 1400-tallet. Et bruk av Åm (180/23, 183/2) heter Korslund, en antydning om et tidligere kors i friluft. Fra vestenden av tunet på Herr-Åm (*Herram*) og østover mot tunet på Åm vestre ligger restene av et større gravfelt. (kartreferanse: CO 067-5-4).

STANG, gnr. ukjent (sogn ukjent). Ringsaker kommune?

IKKE STEDFESTET ELLER REGISTRERT

En gård Stang er ikke kjent fra skriftlige kilder i Ringsaker, ei heller i den delen av prestegjeldet som tidligere også omfattet et område på østsiden av Mjøsa. Rygh mener navnet må være feilskrevet eller at opplysningen hos JN beror på en misforståelse (NG 45). Schøning hadde sine opplysninger om nedlagte kirker fra biskop *M. Johan Nicolai Almanak-Bog*, en samtidig av JN. Kirken skal ha vært *nedfalden og opbrændt* ca 1590 (Schøning II:6). (kartreferanse: ukjent).

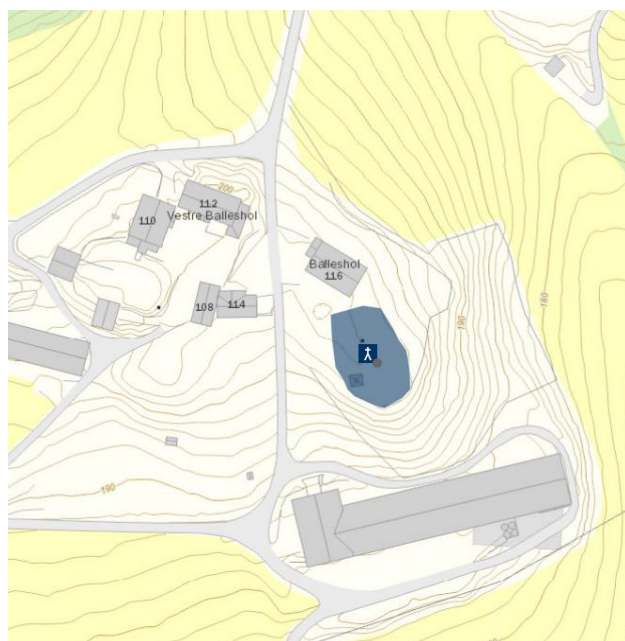
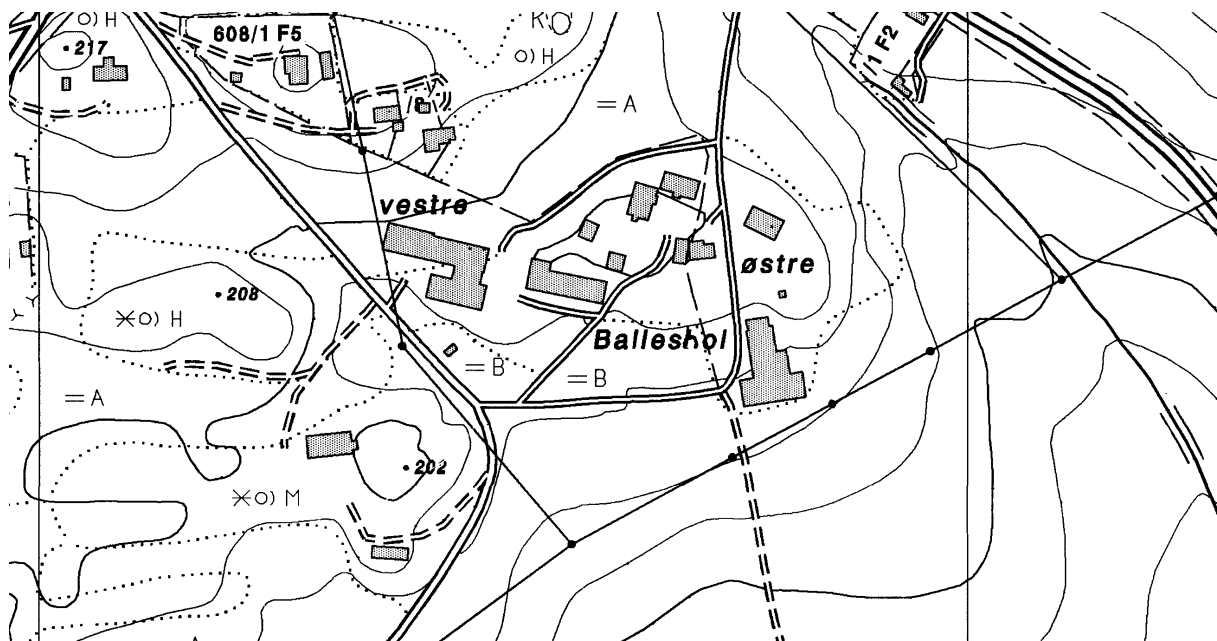
(gård lagt øde – ukjent beliggenhet)

BALLESHOL (BALDISHOL), gnr. 77. 78 (=608. 609) Balleshol østre og vestre (Balleshol sogn). Ringsaker kommune.

ID 83844

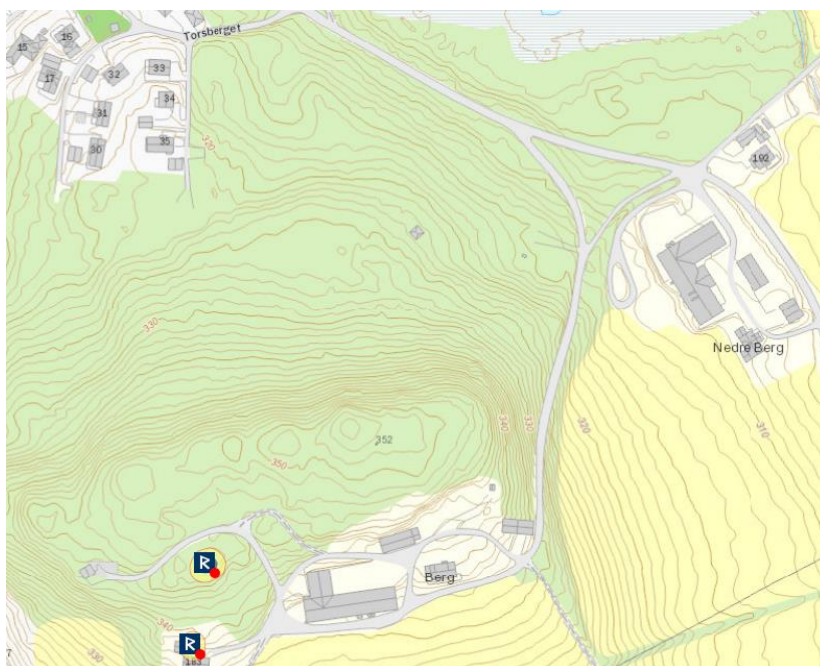
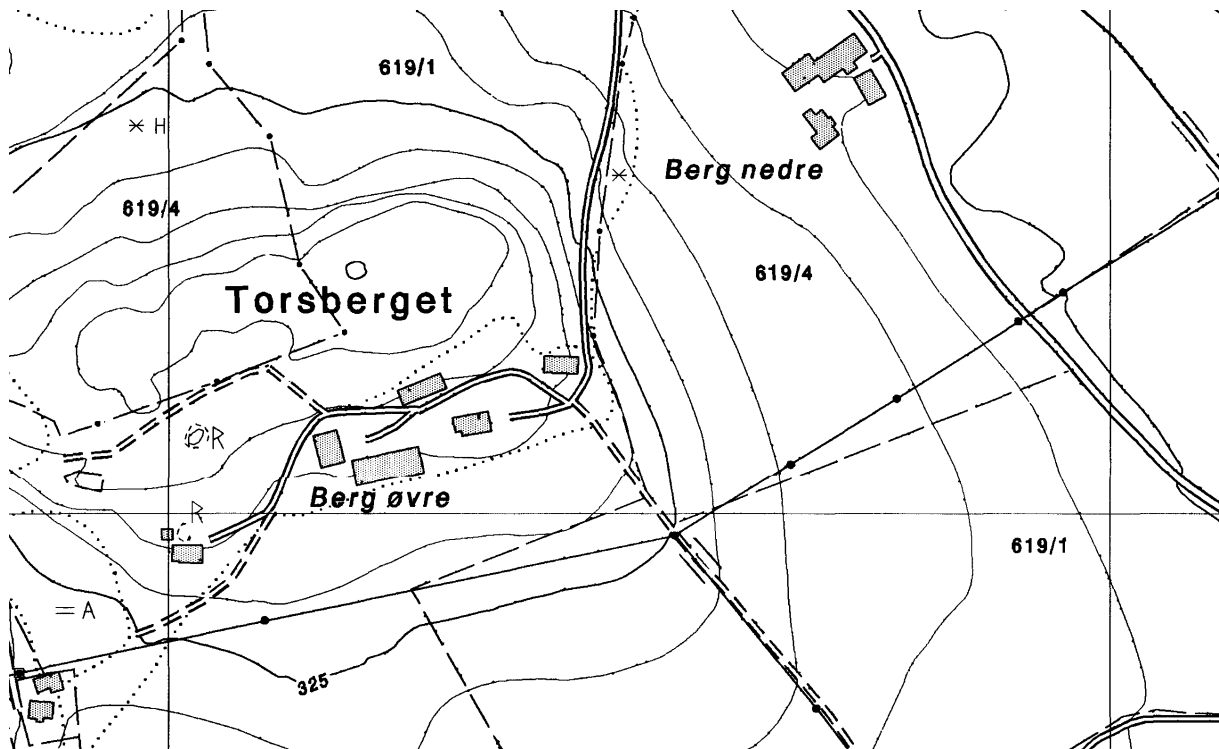
Kirkestedsgården (gnr. 608. 609) Balleshol ligger kort vei vest for Nes kirke. Det lå ingen skyldpart i Balleshol til Nes kirkes mensa på 1570-tallet (St. 133), hvilket kunne gitt en indikasjon på et tidligere prestebol til Balleshol kirke i middelalderen. I 1775 var kirken en lovekirke, nybygd 1612 (Schøning II:34f). Likevel ble kirken av presten i 1743 beskrevet som en "gammel trækirke" (Røgeberg 2004:38). Kirken på Balleshol ble nedlagt på 1800-tallet og nybygd på (gnr. 97/3) Jevne (NG 56). Stiltrekk ved en bevart dørring fra kirken antyder at en kirke ble reist på Balleshol på 1100-tallet. Også alterplaten i stein fra kirken er bevart, og den har en uthogd fordypning til relikviegjemme (Bugge 1957:462). Det kjente Baldisholteppet, som med sin høyde av 1,7 m og en stipulert lengde på 12 m kan ha vært strukket langs veggene i koret, er datert til ca. 1180 (Bugge 1957:465ff). Rett nord for nåværende tun ligger rester av et gravfelt. (kartreferanse: CP 065-5-3).

BERG, gnr. 88 (=619) Berg (Balleshol sogn). Ringsaker kommune.
Kirke nedlagt før 1590.

IKKE REGISTRERT, lokalisering: øst (?) for ID 19528

Berg kirke skal ha vært en stavkirke (NG 67). Ifølge Schönings kilde (II:34) lå kirken øde i 1590, men på 1770-tallet var den fortsatt kjent i lokal tradisjon (*af gammelt sagn*). På 1570-tallet lå det en skyldpart (*j pundt malt*) i Berg til Nes kirkes mensa (St. 133), en indikasjon på et tidligere prestebol til Berg kirke. Gården lå i 1234 til biskopen (DN I:14), hvilket dermed sannsynligvis også gjaldt kirken. Rett ved nåværende tun på Berg øvre ligger rester av et gravfelt. (kartreferanse: CP 065-5-1).

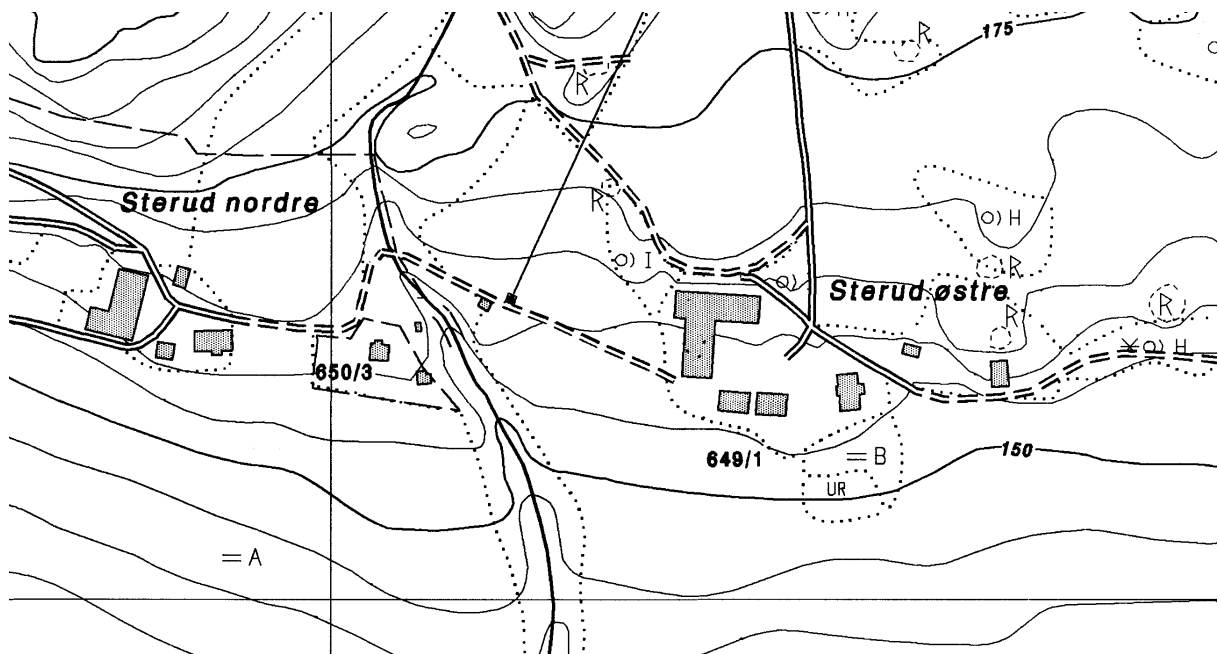

STERUD, gnr. 118. 119 (=649. 650) Sterud østre og nordre (Balleshol sogn). Ringsaker kommune.

Kirke nedlagt før 1590.

ID 85568

Sterud er nabogård til Balleshol i vest. Ifølge Schönings kilde (II:34) lå kirken øde seinst 1590, men lokal tradisjon (*af gammelt sogn*) kunne i 1775 likevel berette om kirken. Det lå ingen skyldpart i Sterud til Nes kirkes mensa på 1570-tallet (St. 133), hvilket kunne gi en indikasjon på et tidligere prestebol til Sterud kirke. Sterud lå i 1425 i Ullenshov sogn (DN V:571), men dette betyr trolig Ullenshov prestegjeld. I 1466 kjøpte Nespresten en skyldpart i (den del av) Sterud der kirken stod (DN I:875), hvilket trolig medførte at kirken fulgte med i kjøpet – selv om dette ikke nevnes eksplisitt. I 1493 ser det ut til at hele gården (m/kirken?) ble lagt til et alter ved domkirken på Hamar (DN I:976). (kartreferanse: CP 065-5-3).

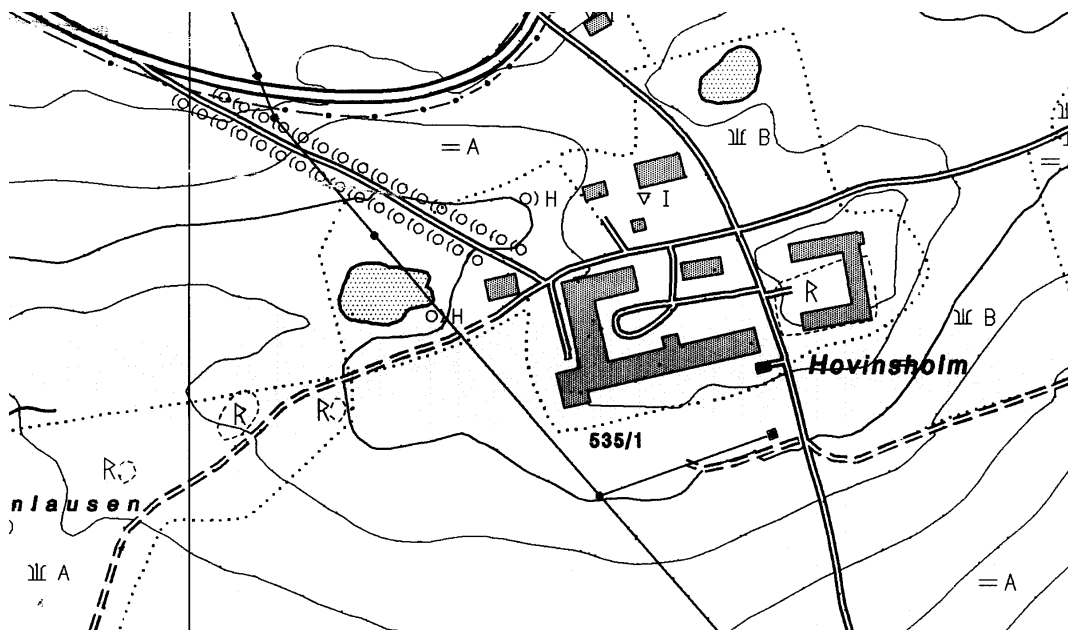

HOVIN (HOVINSHOLM), gnr. 1 (=535) Hovinsholm (Nes sogn). Ringsaker kommune. Kirke nedlagt før 1590.

ID 49554, jf. ID 84649

Trolig stod kirken inne på nåværende tun på (gnr. 535) Hovinsholm, da det her finnes et rektangulært område merket med rune-R. ”Ved Gaarden Hovindsholm har tilforn staaet en Kirke, eller et Capel paa den østre Siide af Gaarden, hvor endeel af dens Huse nu staae, og hvor et Støkke Jord, liggende østenfor Gaarden, deraf endnu kaldes Capel-Støen” (Schøning II:39). Schøning (II:36f) antar videre at Hovin har vært kongsgård på 11- og 1200 tallet, men Rygh foretar ingen tilsvarende slutning. Tillegget *-holm* fikk gården på 1600-tallet da den ble setegård for adel (NG 47f). Det lå ingen skyldpart i Hovin til Nes kirkes mensa på 1570-tallet (St. 133), hvilket kunne gitt en indikasjon på et tidligere prestebol til Hovin kirke. Vestover fra nåværende tun ligger en rekke gravhauger. (kartreferanse: CQ 064-5-3).

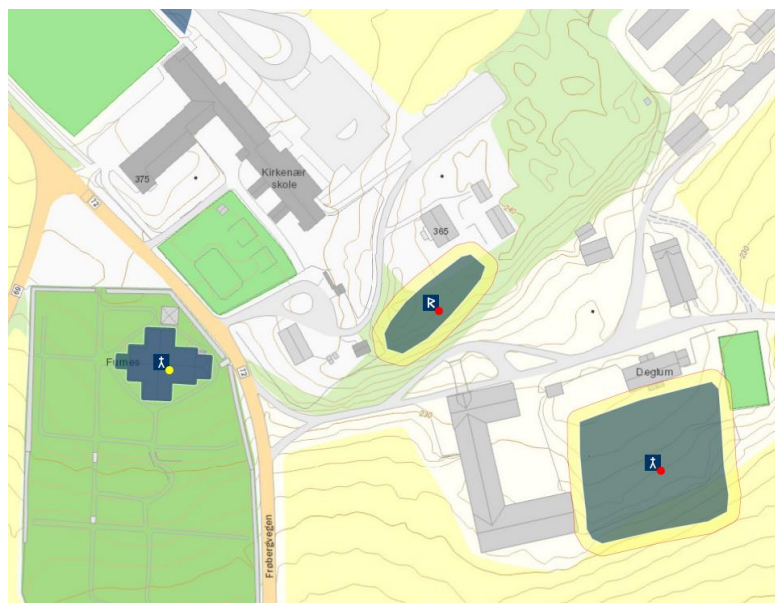
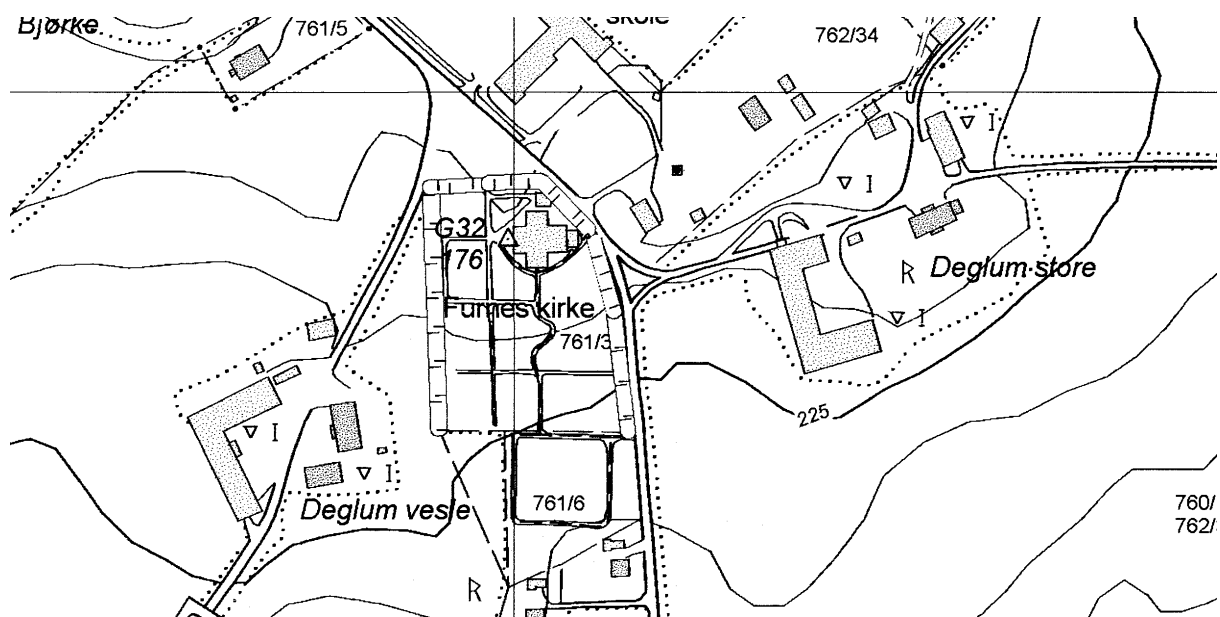

DEGLUM (FURNES), gnr. 272. 273. (=760. 761) Deglum store og lille (Furnes sogn).

Ringsaker kommune

ID 84212

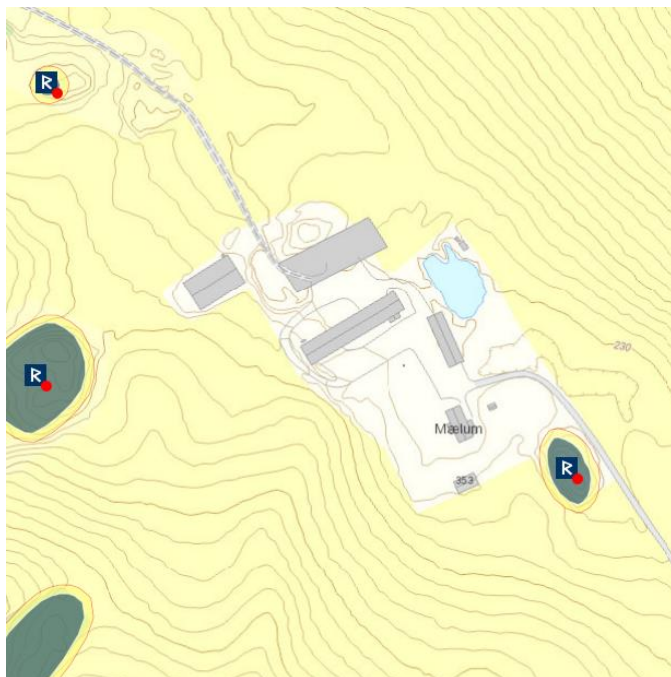
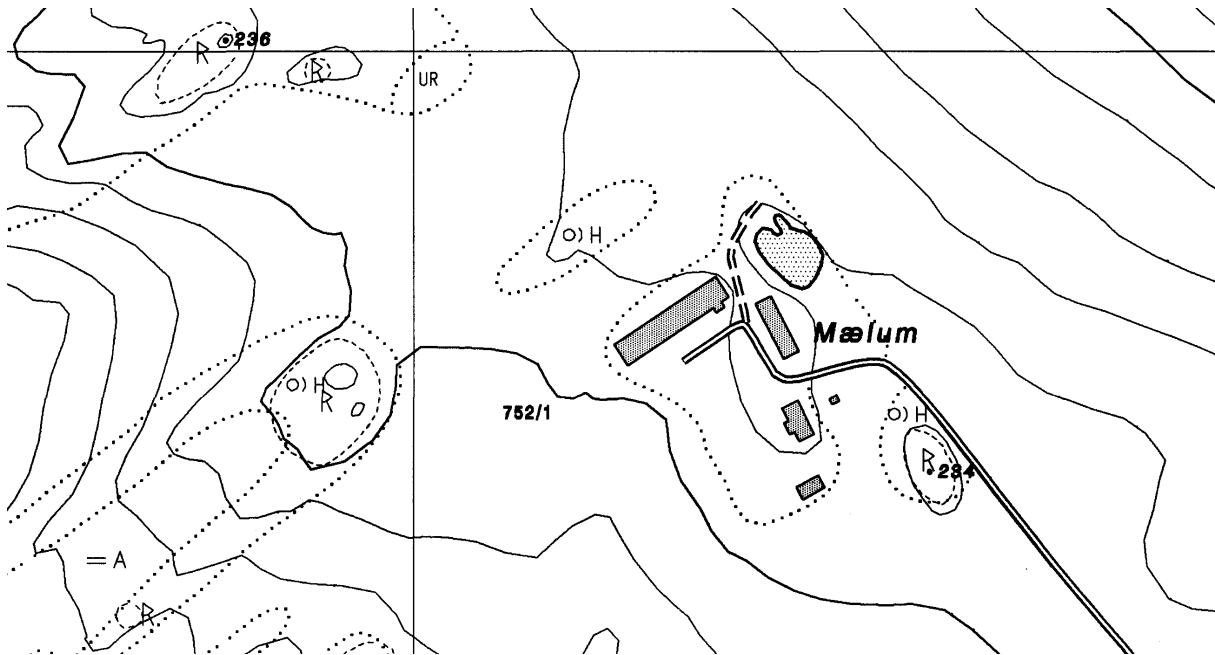
Kirken står på (gnr. 761=273) Deglum vesle. Til opphavsgården i tiden da kirken ble reist hørte trolig også (dagens gnr. 272=760) Deglum store samt (274=762) Bjørke. Bjørke ligger i dag nærmest i teigblanding med Deglumgårdene. Trolig hører også flere av de omkringliggende gårder med nyere tids navn til denne opphavsgården. Ifølge Schøning (II:26, 30, jfr. Røgeberg 2004:38) ble kirken ”opmuuret/Fuldendt” i 1707, innviet 1708 og fikk navnet *Christi Kirke*. På 1590-tallet ble det holdt tjeneste annenhver søndag, og kirken lå da som anneks til Vang kirke (JN 309). Det lå ingen skyldparter i Deglum til Vang kirkes mensa i 1570-årene (St. 139f), hvilket kunne indikert et tidligere prestebol til Deglum kirke. Mens Deglum er gårdsnavn, så er Furnes bygde- eller grendenavn. I det yngste brevet hvor presten Jon er nevnt (1368) er han relatert til Mælum og ikke til Furnes (DN XXI:129), så trolig avsluttet han sin tjeneste ved denne kirken (se nedenfor). (kartreferanse: CQ 066-5-2).

MÆLUM, gnr. 264 (=752) Mælum (Furnes sogn). Ringsaker kommune
Nedlagt kirkested.

IKKE REGISTRERT, lokalisering: ved, nord (?) for ID 49120

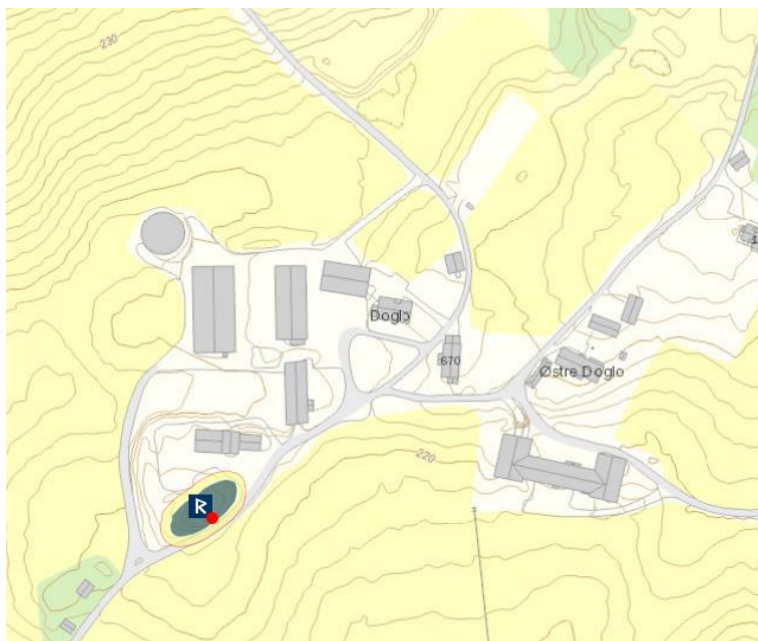
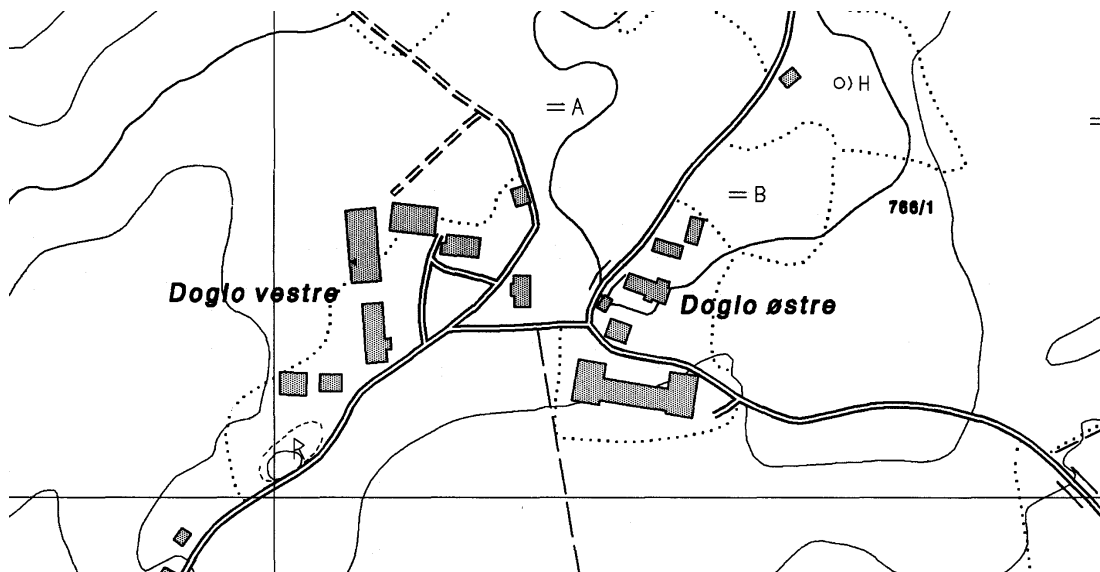
Kirken på Mælum er ikke nevnt verken i St. eller hos JN, men utfra Schönings referanse til biskop Johannes Nicolai Almanak-Bog fra 1590 framgår det at *Medalæims Kirke* da ”endnu var ved Magt” (II:31). Gården ligger kort vei vest for kirkestedsgården Deglum. Det lå ingen skyldparter i Mælum til Vang hovedkirkes mensa på 1570-tallet (St. 139f), hvilket kunne indikert et tidligere prestebol til Mælum kirke. Inntil nåværende gårdstun i sør, vest og nordvest ligger rester av et større gravfelt. (kartreferanse: CQ 066-5-1).

DOGLO, gnr. 277. 278. (=765. 766.) Doglo østre og vestre (Furnes sogn). Ringsaker kommune. Nedlagt kirkested.

IKKE REGISTRERT, lokalisering: øst/nordøst (?) for ID 19542

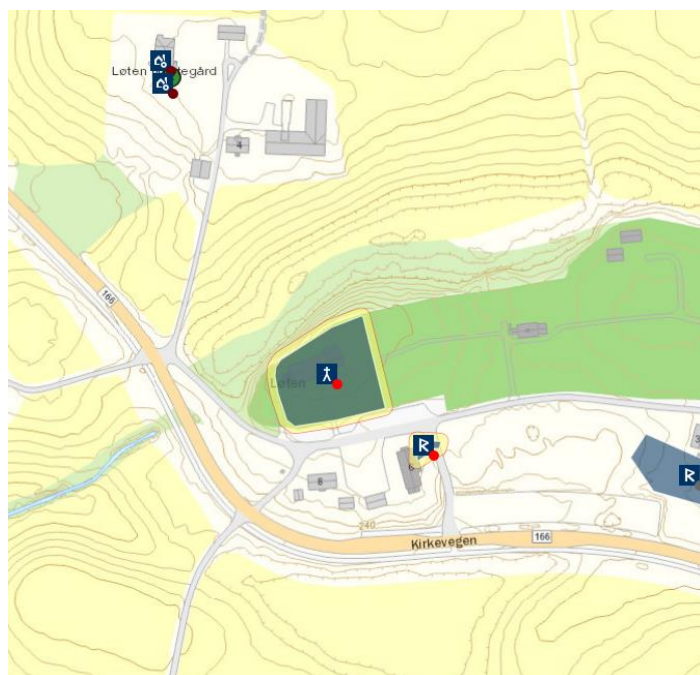
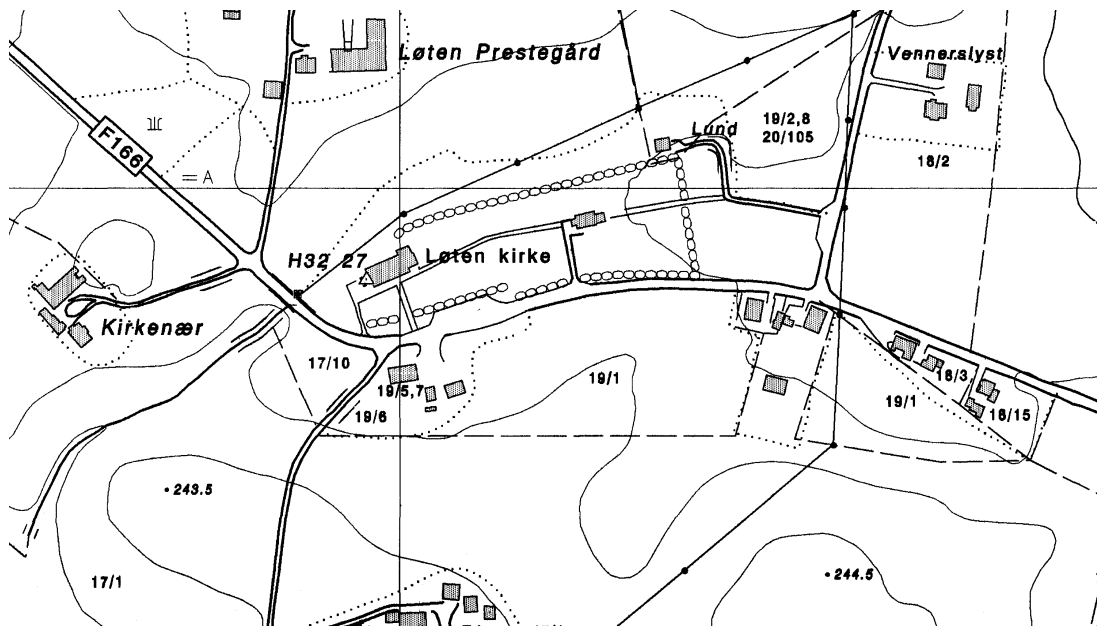
Gården ligger få hundre meter opp for Deglum. På 1300-tallet bodde en adelig familie på Doglo. Da det i 1317 ble undertegnet et brev i søndre målstue i bispegården på Hamar om arv i halve Doglo, var bl.a. *Arnfinn prestr, Halbiorn prestr, Botolfr bisp j Hamre samt capitulum ok krossbrædra* til stede (DN XXI:20, Schøning II:24). Ifølge Schøning (II:25) var Harald prest ved kirken på Doglo og onkel til *Æilini* som fikk nevnte arv. Harald etterlot seg en sønn *Andresse Haralldsson*, som i 1353 kjøpte nordre Doglo av *Eline*, datter av *Æilini*. Ifølge Schøning, med referanse til biskop Johannes Nicolai Almanak-Bog (II:31), var *Doflo Kirke* ”endnu ved Magt” i 1590. 1434 lå Doglo i Hovin sogn på Furnes (DN XXI:350), hvilket gir en klar antydning om at man også her har hatt skiftende grenser for prestegjeldene på 1400-tallet og endringer av hvilke kirker som var hovedkirker. (kartreferanse: CQ 067-5-4).

LØTEN KOMMUNE

LØTEN (hovedkirke), gnr. 20 Løten prestegård (Løten sogn). Løten kommune
ID 84365

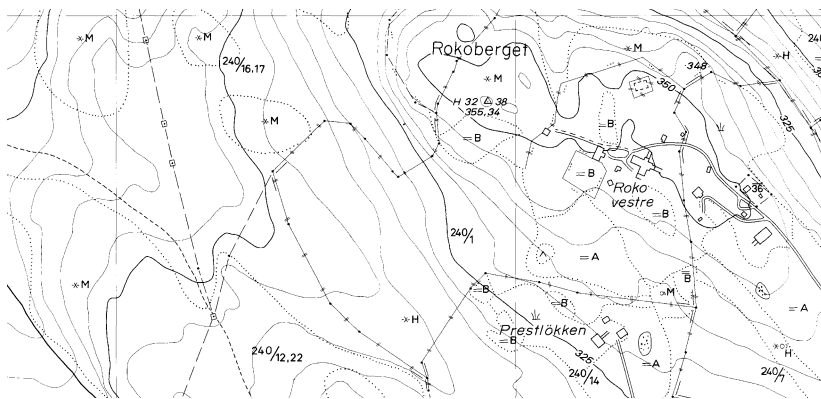
Den romanske steinkirken, som trolig ble reist fra midten av 1100-tallet, hadde rektangulært skip og smalere, tilnærmet kvadratisk kor. Ved større arbeider på 1800-tallet ble skipets lengde fordoblet ved tilbygg mot vest (Bugge 1957:461f). Kirken står på (gnr. 20) Løten prestegård. Utfra lokaltopografi, gårdsgrenseløp og til dels navnetyper bør i tillegg til Løten prestegård også (dagens gnr. 16, 17) Norderhov østre og vestre kunne regnes til opphavsgården i tiden da kirken ble reist. Trolig var enhetens navn Løten, hvilket også skal være prestegårdens opprinnelige navn (NG 103, 106). På 1570-tallet hadde presten i tillegg (gnr. 255, 256) Solberg som avlsgård (St. 144). (kartreferanse: CT 066-5-1).

ROKO ST. MIKAEL (Rokoberget), gnr. 240 Roko (Løten sogn). Løten kommune. Kirke nedlagt før 1590

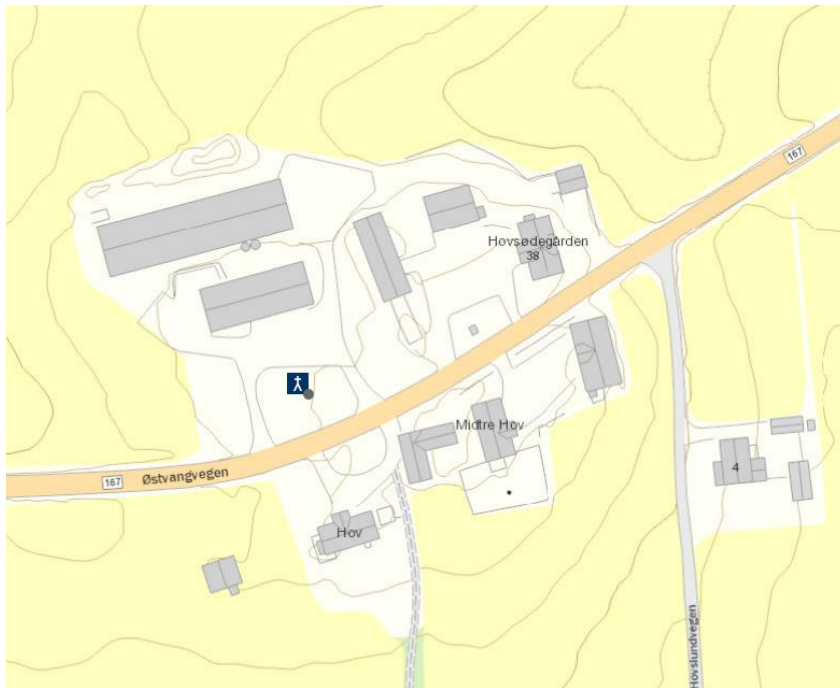
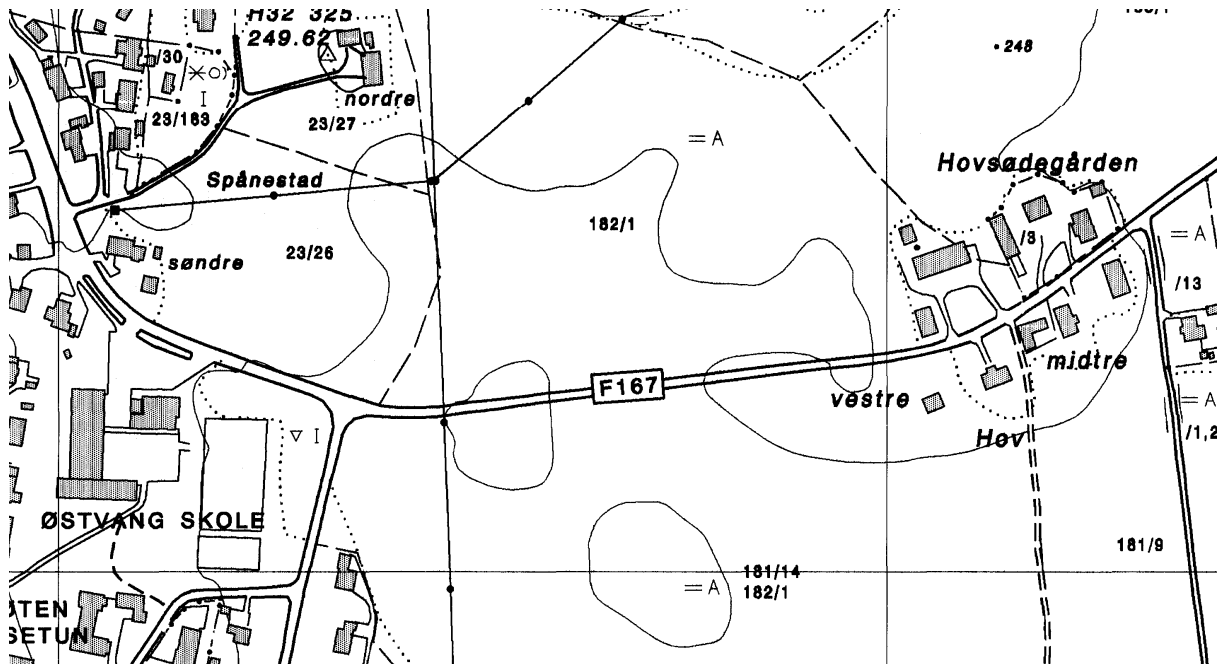
ID 85310

Murrester av en steinkirke med rektangulært grunnplan var fortsatt synlige i 1775. Etter tradisjonen skulle kirken være brent av svenske tropper i 1565, selv om den på 1590-tallet også var blitt beskrevet som stående uten tjeneste men ikke eksplisitt som ødelagt (Schøning II:58f). Schøning refererer også tradisjon om at kirken i stor grad skal ha vært bygd ”af hugne Steene, hvoraf ere bortførte til andre Steder, ogsaa til Løytens Præstegaard, hvor Muuren, under den saakaldte Herre-Bygning er sadt af bemeldte Steene” (II:68). Et brev av 1254 viser at Roko kirke da lå under pavens råderett (DN VI:29), hvilket betyr at den tidligere lå til Hamarbiskopen. Bugge viser at kirken har brent, men mener at brannen ikke kan tidfestes. Kirkens forfall mener han primært skyldtes bortfall av pilegrimer etter reformasjonen. Det faktum at kanniken Tord ble gitt Roko kirke i kompensasjon for biskopsmyndigheten i stiftet viser at Roko må ha vært et særs innbringende embete, noe som trolig kan ha skyldtes pilegrimer som besøkte St. Mikael's relikvier på stedet. Da kirketuften ble undersøkt 1906-07 ble det påvist en rekke graver i korpartiet så vel som utenfor bygningen. Kirken hadde portal i vest og trolig også i nord (Bugge 1957:478ff). Kirkens rektangulære grunnplan antyder en datering til rundt 1300, og i så fall må kirken som ble gitt bort 1254 ha vært en forgjener i tre. Ruinen kan trolig lokaliseres til en knaus nord i det nåværende gårdstunet. På 1570-tallet lå det en skyldpart (1 hud) i Roko til Løten kirkes mensa (St. 143), en indikasjon på et tidligere prestebol til Roko kirke. Navnet Prestløkken på et bruk (bnr. 14) av Roko støtter opp om en slik tolkning. I 1743 het det da også ”dend til Leuten præsteboel beneficerede gaard Rochoe” (Røgeberg 2004:63). Et tjern i myrområdet nordøst for åsen og gårdstunet kalles Karustjernet, også en mulig hentydning til nærvær av prest i middelalderen, ved at karusser ble benyttet som spise i fasten. I Rokosjøen, som danner gårdsgrense mot nord, lå i 1743 en holme kalt Tyvholmen (Røgeberg 2004:104) men som ikke er nevnt på ØK. (kartreferanse: CU 065-5-3).

HOV, gnr. 182 Hov, 183 Hovsødegården (Løten sogn). Løten kommune
ID 84639

Kirken ble sannsynligvis lagt ned på 1400-tallet, siden verken den eller sognet nevnes i diplomer på denne tiden og siden den ikke nevnes av JN som øde. Det lå ingen skyldpart i Hov til Løten kirkes mensa på 1570-tallet (St. 143f), hvilket kunne ha indikert et tidligere prestebol til Hov kirke. Utfra lokaltopografi, gårdsgrenseløp og navnetyper bør i tillegg til Hov også (dagens gnr. 183) Hovsødegården og (181) Tangnes kunne regnes til opphavsgården i tiden da kirken ble reist. (kartreferanse: CT 066-5-1).

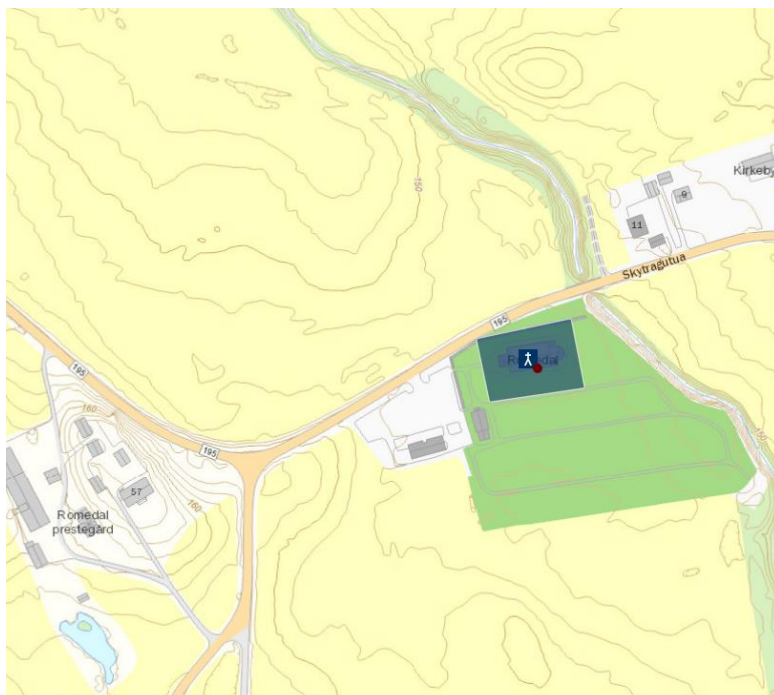
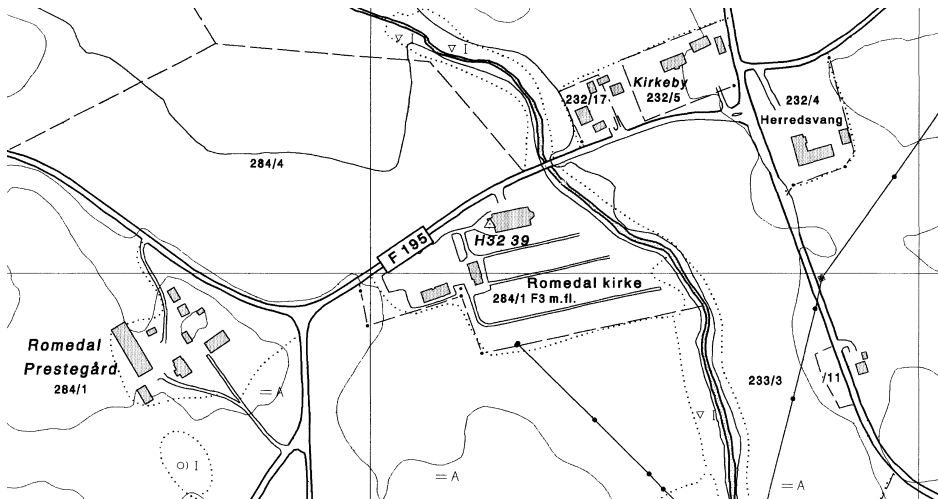

STANGE KOMMUNE

ROMEDAL ST. PETER (hovedkirke), gnr. 74 (=284) Romedal prestegård (Romedal sogn).
Stange kommune

ID 85313

Nåværende kirke ble reist kort etter at middelalderkirken ble revet 1886. Den eldre steinkirken hadde rektangulært skip med smalere, rektangulært kor og et tårn i vest (Bugge 1957:470). Den rundbuede åpning mellom skip og tårn antyder at kirken ble reist på 1100-tallet, mens spissbuer i de fleste andre av kirkens veggåpninger viser til kraftige ombygginger trolig rundt midten av 1200-tallet. Muligens kan tårnet være reist i denne sammenheng, og korets nær kvadratiske grunnplan antyder også en ombygging på denne tid. En bevart del av en vindskie med romansk rankedekor peker også i retning av en opprinnelig romansk kirkebygning. Kirken står på (gnr. 284) Romedal prestegård, hvis opprinnelige navn er Vang (NG 127). Utfra lokaltopografi, gårdsgrenseløp og navnetyper bør i tillegg til Romedal prestegård også (dagens gnr. 15, 16=225, 226) Røne vestre og østre kunne regnes til opphavsgården i tiden da kirken ble reist. (kartreferanse: CS 064-5-2).

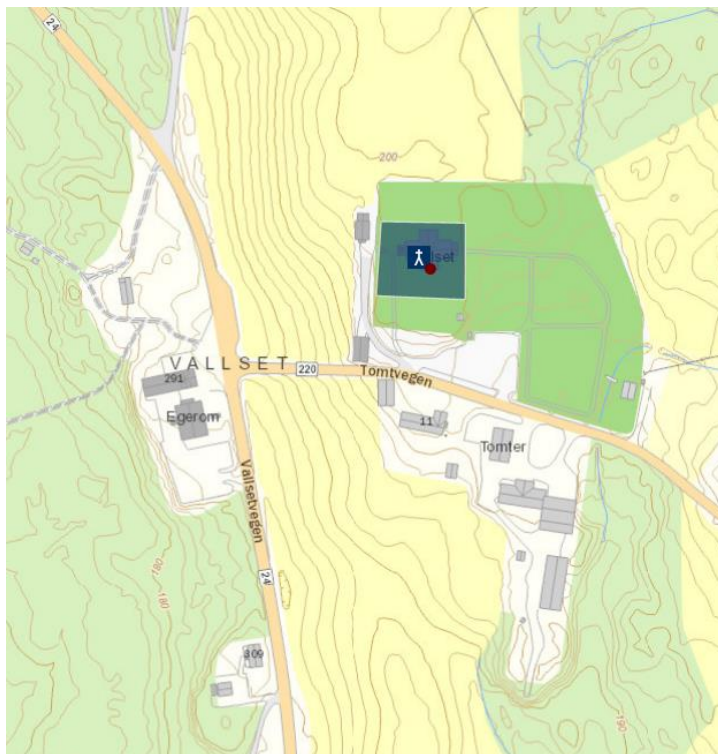
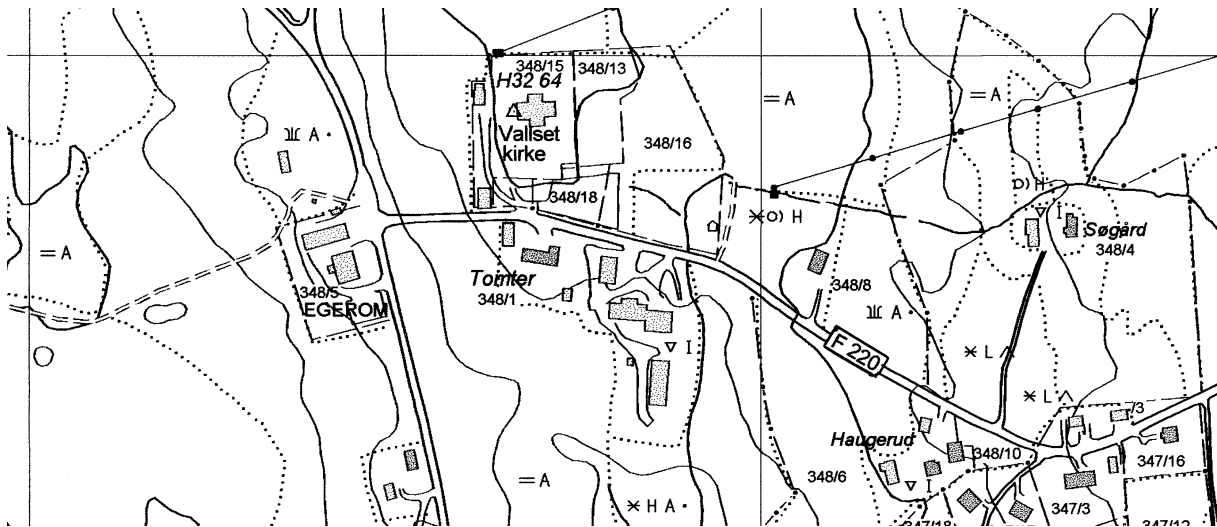

VALLSET (TOMTER), gnr. 138 (=348) Tomter (Tomter sogn). Stange kommune

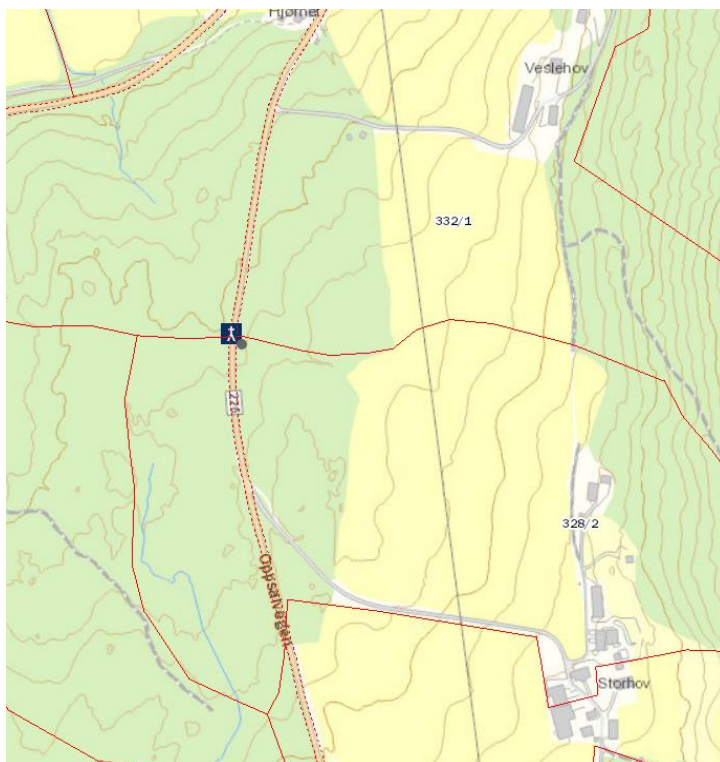
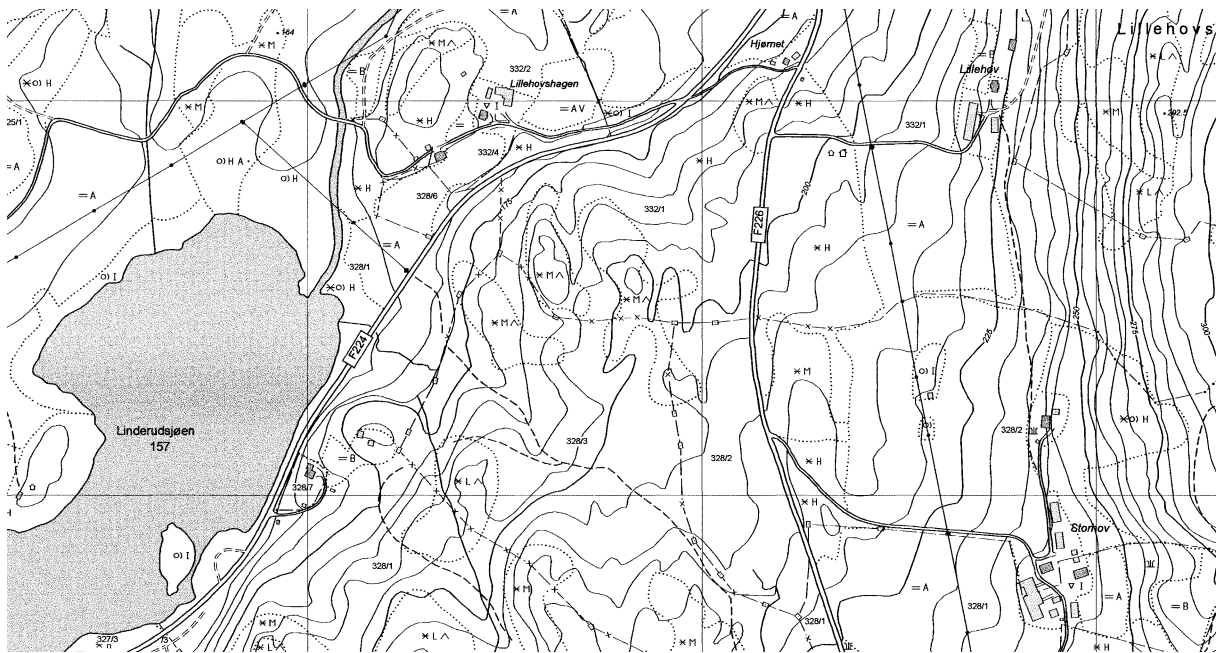
ID 85752

Nåværende Vallset kirke står på (gnr. 348) Tomter. Ifølge Rygh er Vallset (*Vallasetr*) et tapt navn (NG 146). Utfra lokaltopografi, gårdsgrenseløp og navnetyper bør i tillegg til Tomter også (dagens gnr. 137=347) Presterud samt trolig også flere av gårdene øst for disse ha vært del av opphavsgården i tiden da kirken ble reist. Eldste skriftlige omtale av *Presterud* er i 1669, av *Tomte* i 1520 (NG 141f), hvilket antyder at disse kan være deler av en opphavsgård der navnet var *Vallasetr*. På 1570-tallet lå det en skyldpart (2 huder) i *Thompte* til mensa ved Romedal hovedkirke (st. 145), muligens identisk med (den seinere uskilte parten?) *Presterud*. Ifølge JN's utgiver skulle i 1885 *Tomter sogn endnu i daglig tale kaldes Valset sogn* (JN 620, note). 1743 ble kirken beskrevet av presten som en "gammel trækircke" (Røgeberg 2004:37). (kartreferanse: CT 063-5-1).

HOV, gnr. 118. 122 (=328. 332) Storhov og Lillehov (Tomter sogn). Stange kommune
ID 84640

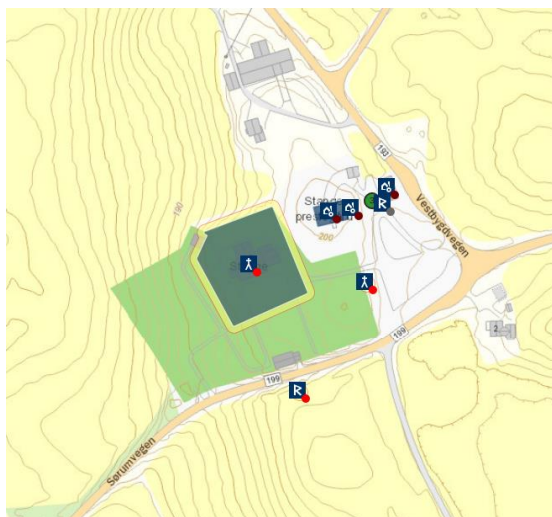
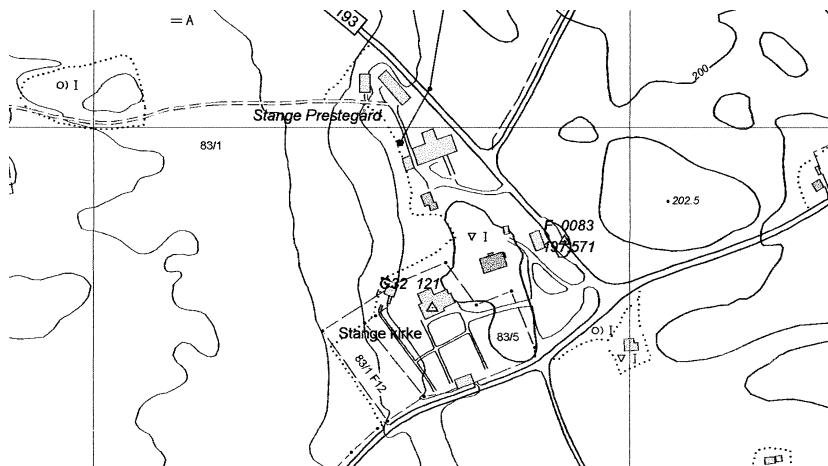
Opphavsgården i tiden da kirken ble reist bør ha bestått av (dagens gnr. 328) Storhov og (332) Lillehov. Kirken skal ha stått til forfalls ca. 1610 (NG 147). I 1493 ble gården lagt til et alter ved domkirken på Hamar (DN I:976), hvilket trolig medførte at kirken på Hov dermed gikk inn under biskopen – om han da ikke for lengst hadde kontroll med den. Det lå ingen skyldpart i Hov til Romedal kirkes mensa på 1570-tallet (St. 145f) og som kunne antydnet et tidligere prestebol til Hov kirke. (kartreferanse: CT 062-5-3).

STANGE STA. MARIA (?) (hovedkirke), gnr. 83 Stange prestegård (Stange sogn). Stange kommune

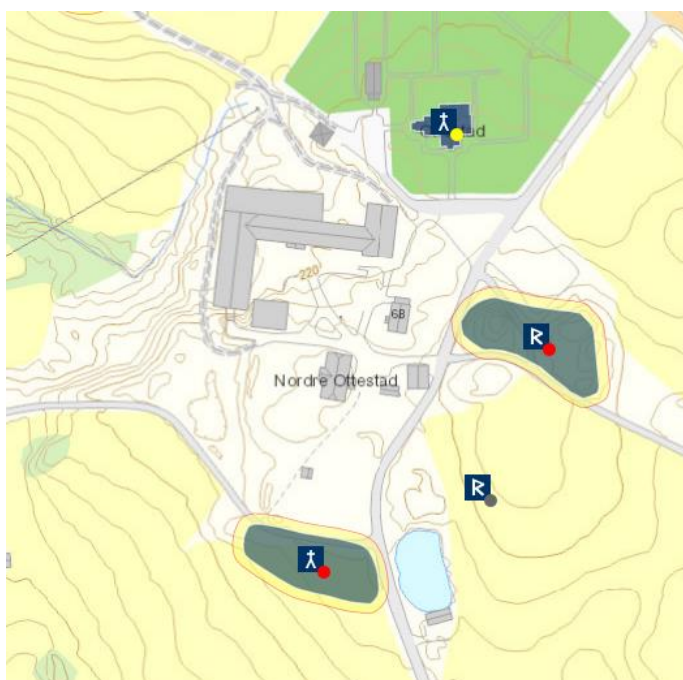
ID 85547, jf. ID 78287

Steinkirken, som er bygd av kalksteinskvader, har rektangulært skip med et smalere, rektangulært kor med tønnehvelv. Når skipets nordvesthjørne løper en vindeltrapp i vestveggen opp til loftet over skipet. Sakristiet på korets nordside er en tilføyelse fra seinmiddelalderen, liksom et tverrskip på skipets nordside er etterreformatorisk (Bugge 1957:472ff). Kirken er trolig reist på 1100-tallet, men skipets spissbuede vestportal og enkelte andre spissbuer viser at det er gjort bygningsmessige endringer tidlig på 1200-tallet. På korets østvegg utvendig fantes 1775 en innmurt stein i murlivet, hvorpå det var ”*afbildet et Kors indsat som i en dobbelt Ring*” (Schøning II:85), muligens et vigselkors. Dedikasjonen baserte Schøning (II:86) på at et engstykke vest for kirken i 1775 bar navnet *Mari Lia*. Stange er opprinnelig gårdsnavn for kirkestedsgården, mens bygda også ble kalt Skaun (NG 154, 173). Stange var nok krongods i første halvdel av 1200-tallet, for da ribbungene fikk høre at kong Håkon var i Tunsberg angrep de Skaunbygda: ”Der var det tettsett med kyrkjer og gode gardar. Men så snart som vaktmennene vart var dei, ringde dei med hærklokka i hovudkyrkja på Stange” (Soga om Håkon Håkonsson. Kap. 126). Det framgår at kongens sysselmenn da satt på Stange. Rett nordøst for kirken og prestegården under bnr. 6 heter det Korslund, en mulig referanse til et tidligere kors i friluft. At det var tett med kirker i Skaun stemmer godt med så vel belegg i diplomatariet som med muntlig tradisjon. Kirkestedsgårdene Kjemstad og Huseby er nabogårder til Stange i vestnordvest, og flere andre av gårdene i den fruktbare skråningen ned/vest mot Mjøsa har hatt kirker. (kartreferanse: CR 063-5-2).

OTTESTAD, gnr. 29. 30 Ottestad (Ottestad sogn). Stange kommune. Nedlagt kirkested
ID 81361, jf. ID 85254

I 1225, da ribbungene angrep Skaunbygda, brente de de to gårdene Ottestad og Hverven: ”og der budde to kongsmenn som rådde mest hos bøndene” (Sogna om Håkon Håkonsson, kap. 126). Også seinere lå gården til ”adelen” (DN IV:411). Hverven er nabogård i sør til Ottestad, og disse gårdene ligger bare kort vei nord for Stange prestegård og kirke. Ottestad har en del teiger nord for gården, i området nord for Lundegård og vest for Norvi, men disse er trolig resultat av en yngre deling av tidligere felles utmarksområder. Et område under (21) Lundegård store, vest for og inntil disse teigene, heter Prestegårdshagan. Utfra navnetypen har navnet trolig sin årsak i en i nyere tid konvertert skyldpart i Lundegård til mensa ved Stange kirke. I 1574-77 lå den en stor skyldpart (5 huder) i Ottestad til Stange kirke, men til fabrica og ikke mensa (St. 150f), og det gir således ingen antydninger om at det tidligere skulle ha vært prestebol til Ottestad kirke. I 1743 ble kirken beskrevet av presten som en ”ny trækircke” (Røgeberg 2004:37). (kartreferanse: CR 064-5-2).

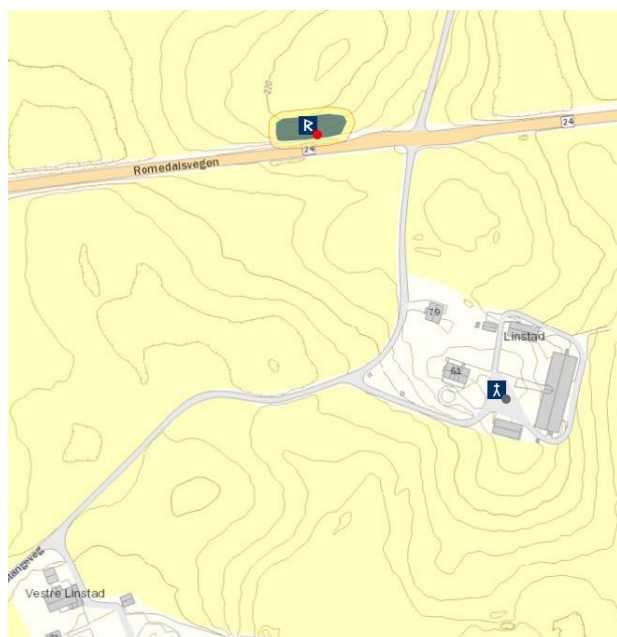
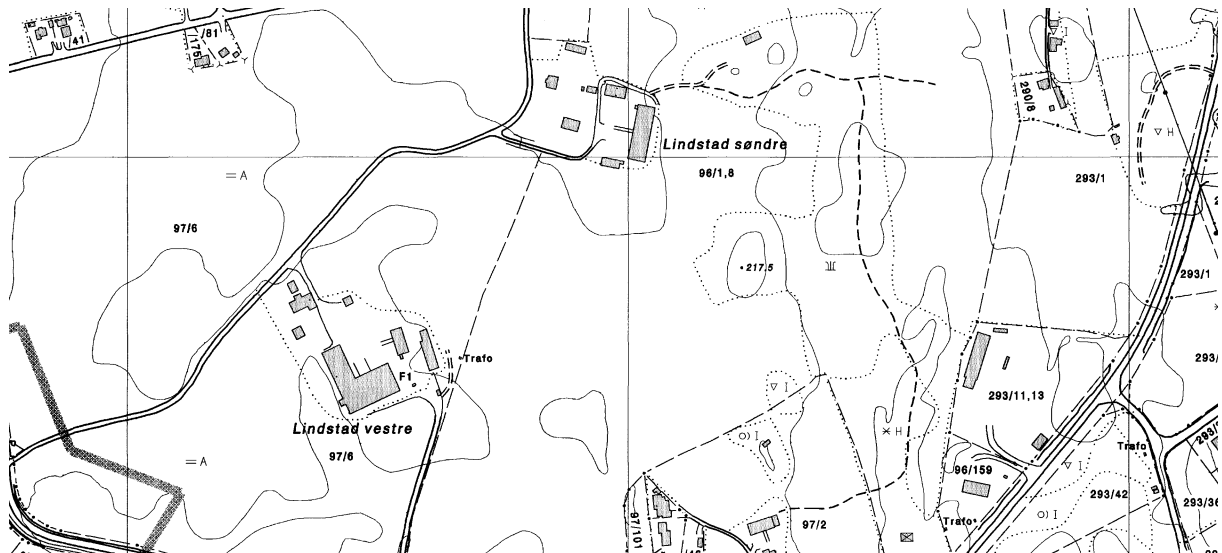

LINSTAD, gnr. 96. 97 Linstad søndre og nordre (Stange sogn). Stange kommune.
Kirke nedlagt før 1590.

ID 84308

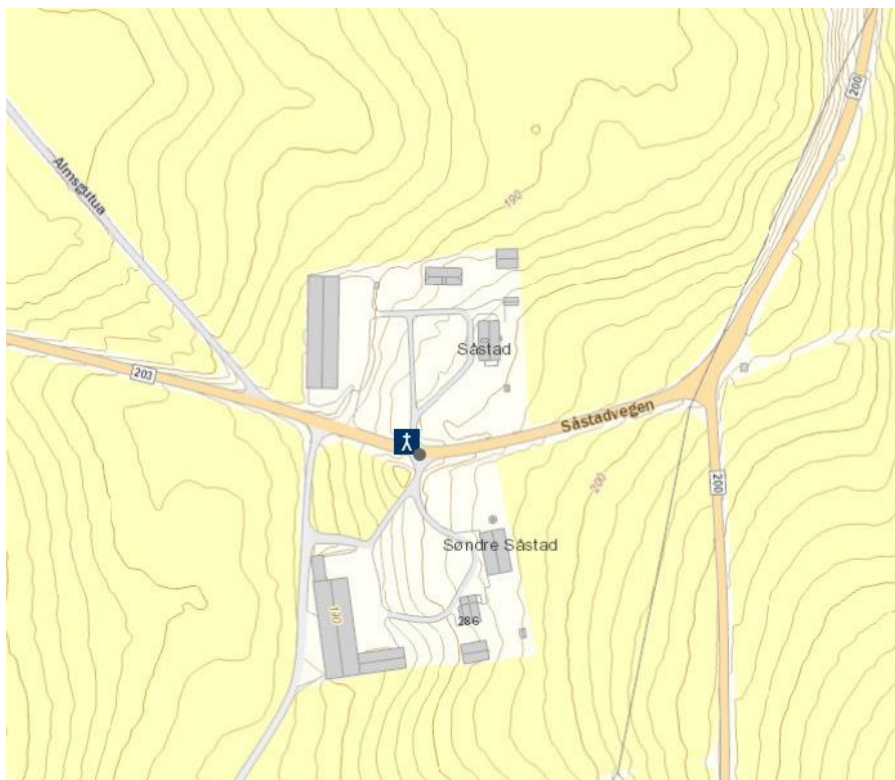
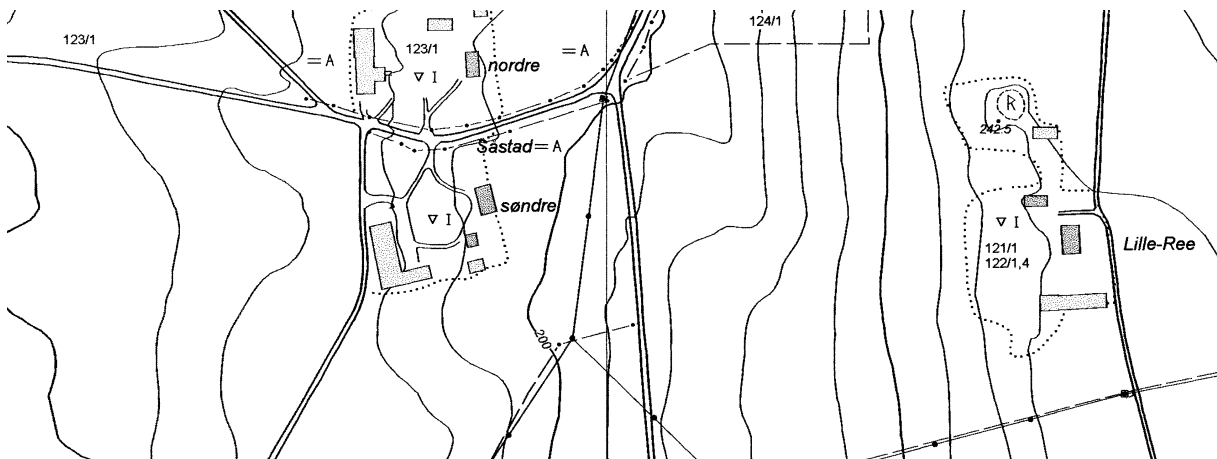
Kirken på (gnr. 96. 97) Linstad var bygd av stein, og det skal på 1600-tallet ha blitt tatt stein fra den til bygninger på (gnr. 70) Sakslund. Ved lagtingsdom av 1574 ble bøndene pålagt å istandsette kirken, hvilket nok aldri skjedde (NG 173, jfr. Bugge 1957:446). På 1570-tallet lå det en liten skyldpart (½ hud) i Linstad til Stange kirkes mensa (St. 148), en indikasjon på et tidligere prestebol til Linstad kirke. Også (dagens gnr. 98) Lindstad søndre, tidligere Husehagen, bør regnes til opphavsgården i tiden da kirken ble reist, muligens sammen med enkelte andre av de mindre gårdene i nabolaget. En gård *Stangir* gikk i andre halvdel av 1600-tallet inn under Linstad (NG 172). Dette forklarer sognenavnet 1334, men det indikerer også at *Stangir* kan ha vært navnet på opphavsgården i tiden da kirken ble reist. Schøning (II:84) hevder at Linstad var et *Herre-Sæde*, da en av kong Magnus Blindes sentrale støttespillere, *Loedin Sauppnedur a Linostadom* skal ha bodd der. Denne Lodin Saupprud skal visstnok ha vært fra Linnestad i Vestfold (Soga om Haraldssønene, kap. 10, note). (kartreferanse: CS 064-5-3).

SÅSTAD, gnr. 123. 124 Såstad nordre og søndre (Stange sogn). Stange kommune.
Kirke nedlagt før 1590.

ID 85068

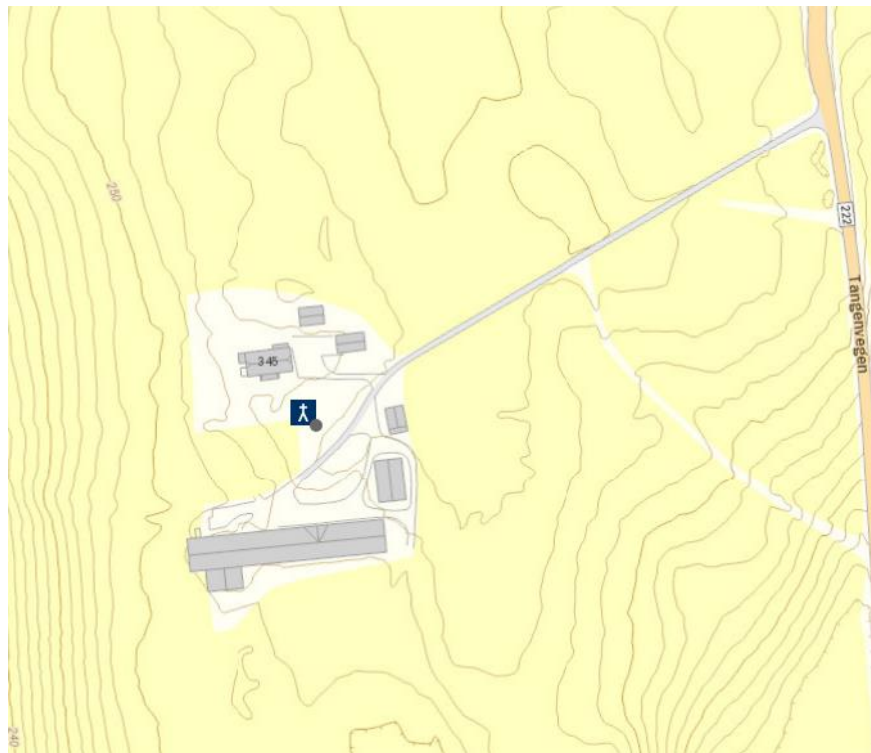
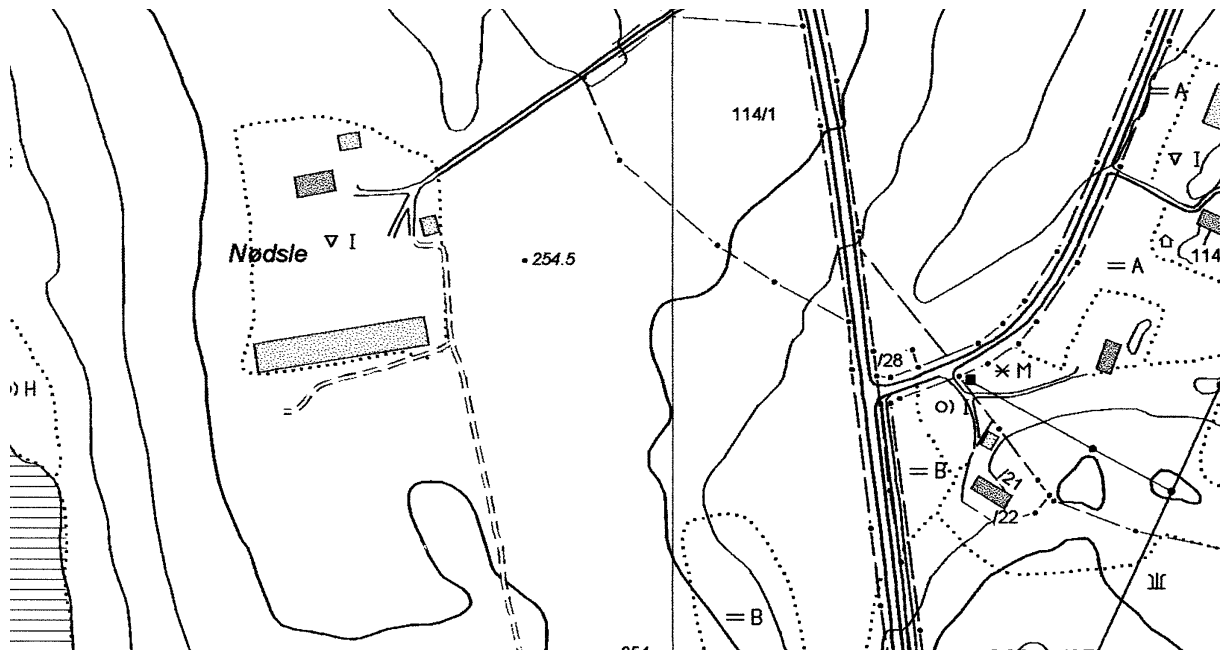
Kirken var i 1775 kun kjent gjennom lokal tradisjon: ”som er her bekjendt af et gammelt Sagn” (Schøning II:84). Såstad er nevnt som lendemannsgård på slutten av 1100-tallet, og der Halvard på Såstad i 1177 ble jaget av kong Sverre: ”Hallvard på Såstad og dei andre lendmennene hadde stort gjestebod på Såstad, og han bad til seg alle som ville komme, for at flokken deira skulle bli så stor som mogeleg. Det var òg årsfest for kyrkja på den tida. Det var 360 mann i det gildet, og enda kom det fleire enn dei som var bedne” (Sverre-soga, kap. 17). Det er ingen antydninger, som bruksnavn på gården eller skyldparter i gården til Stange kirkes mensa på 1570-tallet (St. 147f), til at det skulle ha vært prestebol til kirken på Såstad. (kartreferanse: CR 063-5-4).

NØDSLE (Nøsle), gnr. 116 Nødsle (Stange sogn). Stange kommune.
Kirke nedlagt før 1590.

ID 85194

Ifølge Schönings kilde (II:83) lå kirken på (gnr. 116) Nødsle øde ca. 1590. Utfra lokaltopografi, gårdsgrenseløp og navnetyper bør i tillegg til Nødsle også (dagens gnr. 117, 118) Nøkleby, (113) Østby, (114) Holte og (115) Sørholte kunne regnes til opphavsgården i tiden da kirken ble reist. På 1570-tallet lå det en skyldpart i Nødsle til Stange kirkes mensa (St. 147), en indikasjon på et tidligere prestebol til Nødsle kirke. (kartreferanse: CS 063-5-3).

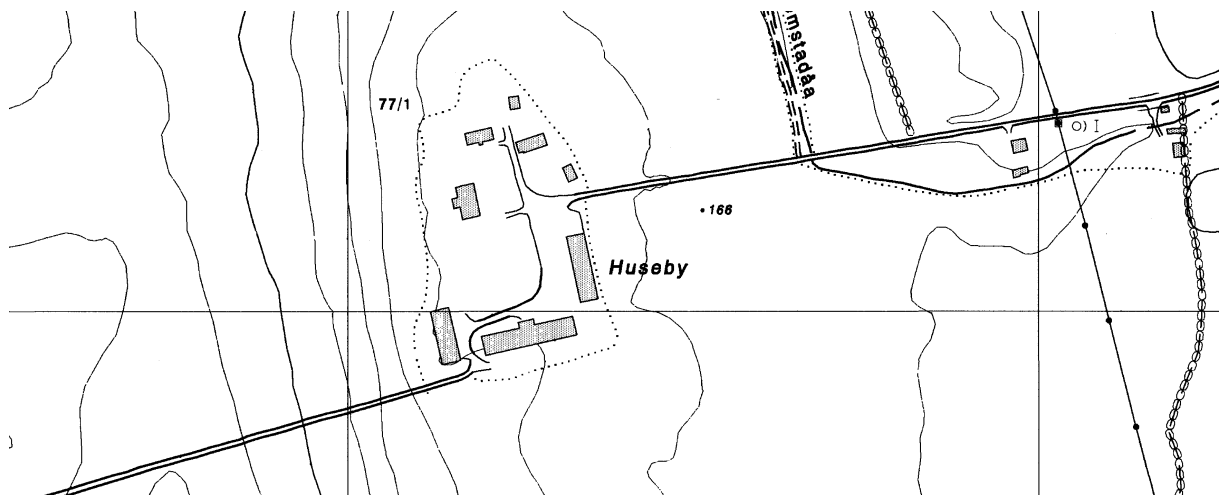

HUSEBY, gnr. 77 Huseby (Stange sogn). Stange kommune.

Kirke nedlagt før 1590.

ID 84666

Ifølge Schönings kilde (II:83) lå kirken på (gnr. 77) Huseby øde ca. 1590. Gården var krongods seinest på 1200-tallet, og Håkon Håkonsson lot reise en veitslehall der (Soga om Håkon Håkonsson kap. 333). Kirken ble vel bygd seinest på denne tiden. Det er ikke nevnt prest til kirken eller sogn, så trolig fungerte den (i seimiddelalderen) som kapell eller bønnehus (oratorium) for gården og for kongen på gjennomreise. Det lå ingen skyldpart i Huseby til Stange kirkes mensa på 1770-tallet (St. 147f), og som kunne antyd et tidligere prestebol til kirken. Rundt 100 m sør for nåværende tun ligger rester av et større gravfelt. (kartreferanse: CR 064-5-3).

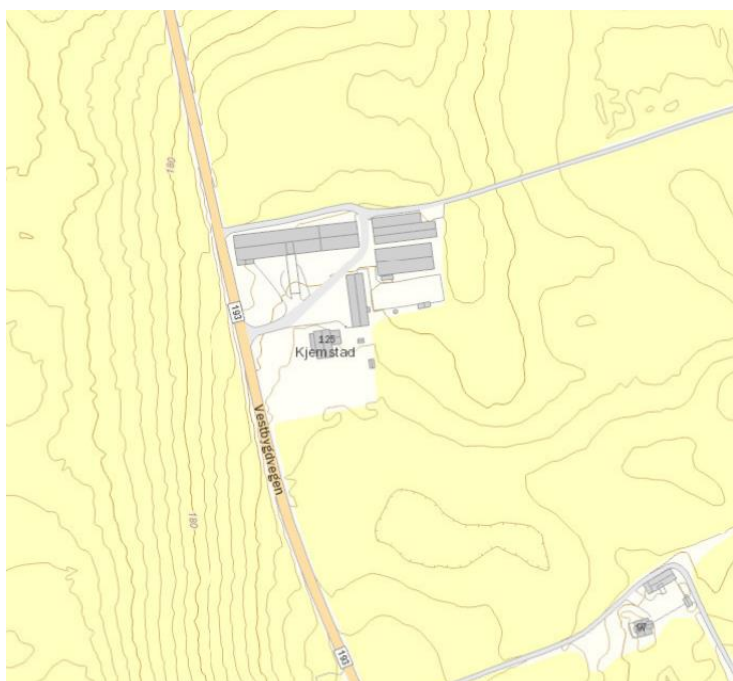
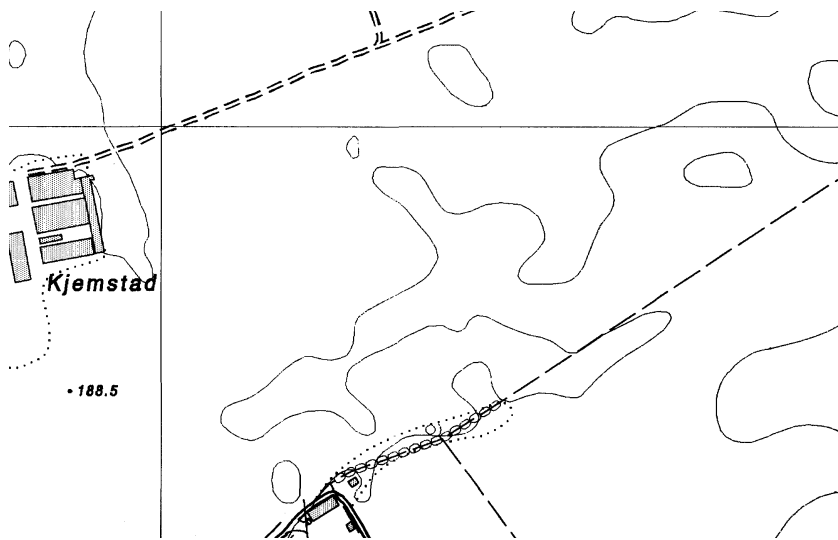

KJEMSTAD, gnr. 68 Kjemstad (Stange sogn). Stange kommune.

Kirke nedlagt før 1500.

IKKE REGISTRERT, lokalisering: ca. 800 m østsydøst for ID 84666

Kirken på (gnr. 68) Kjemstad må være lagt ned i løpet av 1400-tallet, i og med at den ikke nevnes hos verken JN eller St. Nord for nåværende tun er det tidligere funnet skjelettresten som trolig stammer fra en kirkegård (Bugge 1957:447). På 1570-tallet lå det en skyldpart i *Kiimmestad* til Stange kirkes mensa (St. 147), en indikasjon på et tidligere prestebol til kirken på Kjemstad. Kjemstad grenser til kirkestedsgården Huseby i vest og Stange prestegård i sørøst. Nabogården sør for Kjemstad og vest for Stange prestegård er (78. 79) Gillund, et navn som viser til et tidligere gilde (NG 158). Ved et makeskifte 1346 mellom Stangepresten og en Hamarkannik ble dette bevitnet av sira Gunnar vicarius på Stange og sira Eystein vicarius på Kjemstad. Det kan således ikke ha vært slik at prestene på Kjemstad skulle ha tjent i Stange kirke, eller for den saks skyld på Huseby slik Rygh antar (NG 173), også fordi samtlige Kjemstadprester skriver seg til nettopp Kjemstad og ikke til Stange eller Huseby. Det spesielle her er vel snarere forekomsten av leieprest ved en tilsynelatende helt ubetydelig gårdskirke som den på Kjemstad. (kartreferanse: CR 064-5-3/-5-4).

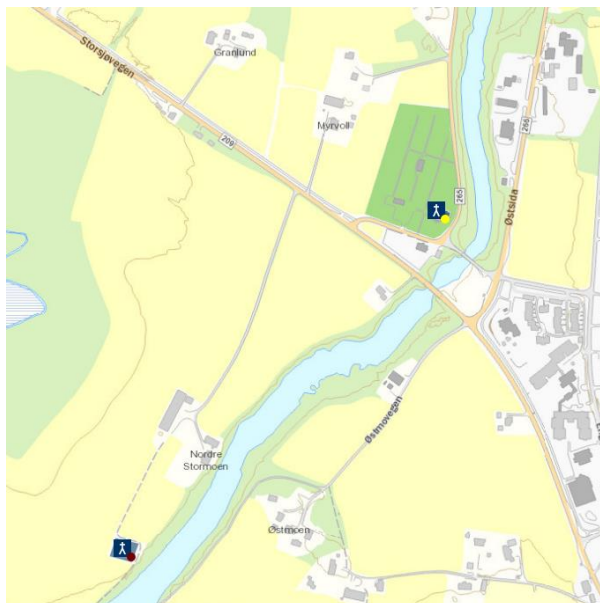
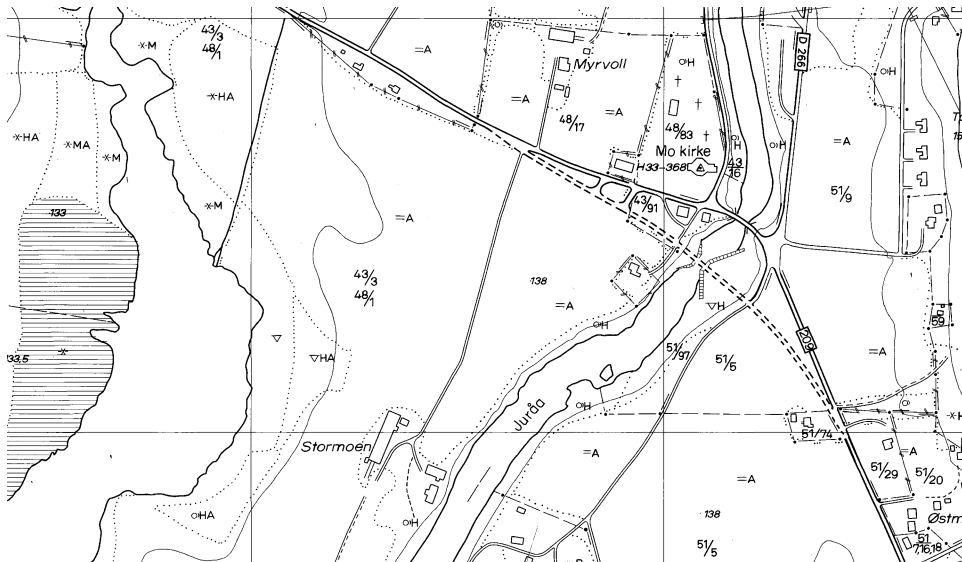

NORD-ODAL KOMMUNE

JUGRAMO ST. MIKAEL, gnr. 43 Stormoen søndre (Mo sogn). Nord-Odal kommune.

ID 84954

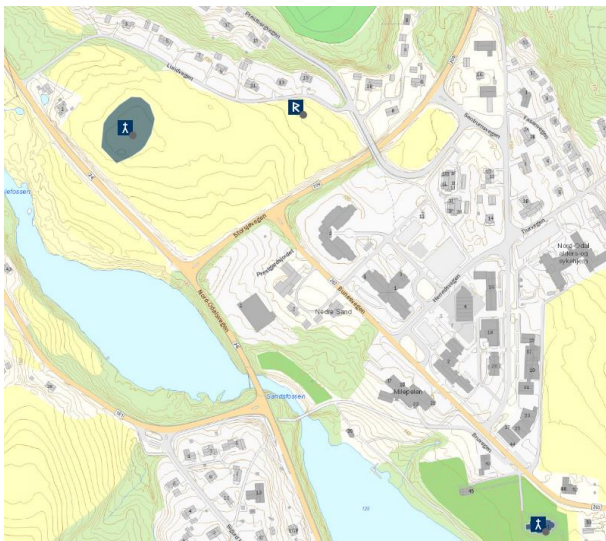
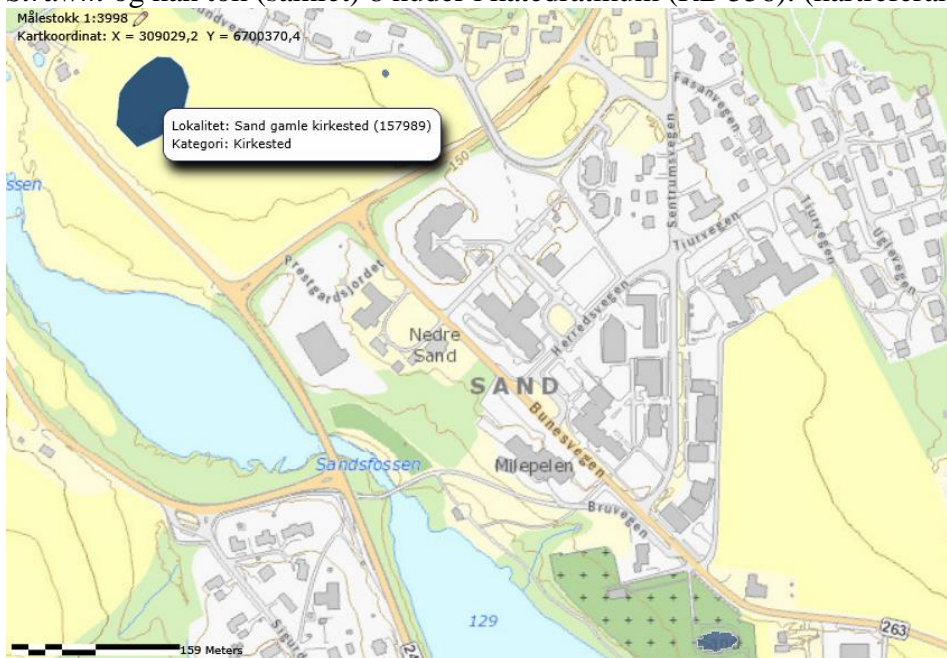
Kirken står i dag på bnr. 83 under (gnr. 48) Stormoen nordre, noen hundre meter nord for det gamle kirkestedet. Kirken i middelalderen stod på Stormoen søndre som ca. 1400 ble kalt *Kirkiu moo*. På denne tiden var gården tydeligvis kløyvd, i og med at både Kirkemo og Jugremo da var bruksdelte (RB 466). Tidlig- og høymiddelaldergården Mo bør vi derimot se for oss som nok bruksdelt men ikke kløyvd, for sognet kalles Mo sogn. Til opphavsgården Mo i tiden da kirken ble reist hører (dagens gnr. 43) Stormoen søndre, (48) Stormoen nordre og (51) Østmoen. Gården ligger på begge sider der elva Juråa munner ut i Storsjøen. I 1394 ble det ført små skyldparter i så vel nordre Kirkemo som østre Mo til mensa ved *Ingramooss kirkia* (RB 466), men ingen av disse ble presisert som prestbol eller at presten hadde åbud, og det lå heller ingen bygselparter i Mo til mensa ved Strøm hovedkirke på 1570-tallet (St. 111) og som kunne ha gitt indikasjoner på et tidligere prestebol ved Mo kirke. I 1400 skulle biskopen ha 4 nattleger *firi Ingramoo Sanden Vpstadar Vllerni ok Strawm* og han tok (samlet) 8 huder i katedratikum (RB 556). (kartreferanse: CV 057-5-4).

SAND ST. OLAV, gnr. 34. 35 Sand nedre og øvre (Sand sogn). Nord-Odal kommune.
Kirke nedlagt før 1590.

ID 157989

Kirken stod i middelalderen drøyt 700 m nordvest for der hvor dagens kirke står, fortsatt på (gnr. 34) Sand nedre. Tuftområdet er markert på ØK med et stiptet rektangel på en odde i landskapet, jf. ID 157989. Utfra lokaltopografi, gårdsgrenseløp og navnetyper bør i tillegg til Sand også (dagens gnr. 36) He og (37) Krattebøl regnes til opphavsgården i tiden da kirken ble reist. I 1394 ble det ikke ført prestbol til kirken, og det lå heller ingen skyldparter i kirkestedsgården til kirke eller prest (RB 464f). Det forhold at en ås rett opp i nordvest for der kirken stod i middelalderen heter Prestberget, kan likevel være en indikasjon på en residerende prest på et tidlig tidspunkt. Den bygselparten i *Nedre sannden* som på 1570-tallet lå til mensa ved Strøm hovedkirke (St. 111) kan derimot vanskelig brukes som indikasjon på et tidligere prestbol på kirkestedsgården. Det lå temmelig mye landskyld til Sand kirkes mensa i 1394, så kirken må ha hatt en viktig posisjon i området. På 1570-tallet var derimot det lille som var av fabricagods nylig lagt under hovedkirken og Sand ble da betegnet som kapell (St. 113). I 1400 skulle biskopen ha 4 nattleger *firi Ingramoo Sanden Vpstadar Vllerni ok Strawm* og han tok (samlet) 8 huder i katedratikum (RB 556). (kartreferanse: CV 056-5-1).

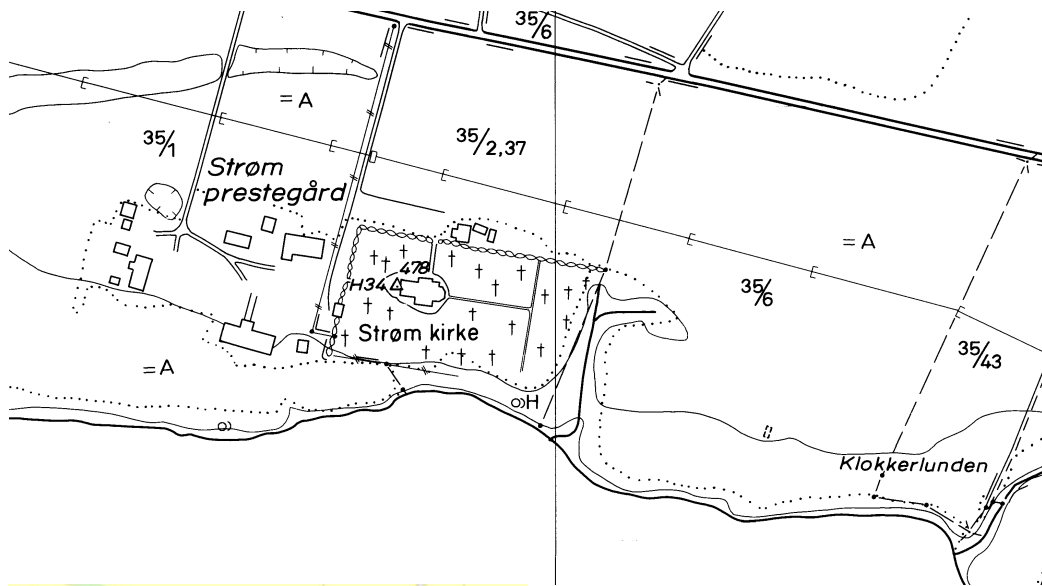

SØR-ODAL KOMMUNE

STRØM ST. OLAV (hovedkirke), gnr. 35 Strøm prestegård (Strøm sogn). Sør-Odal kommune.

ID 84984

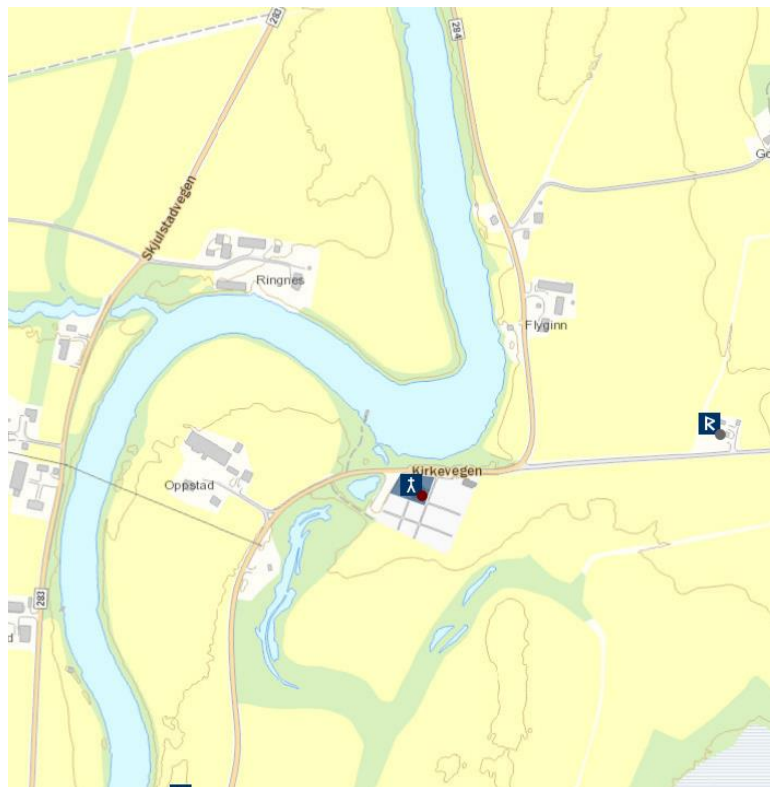
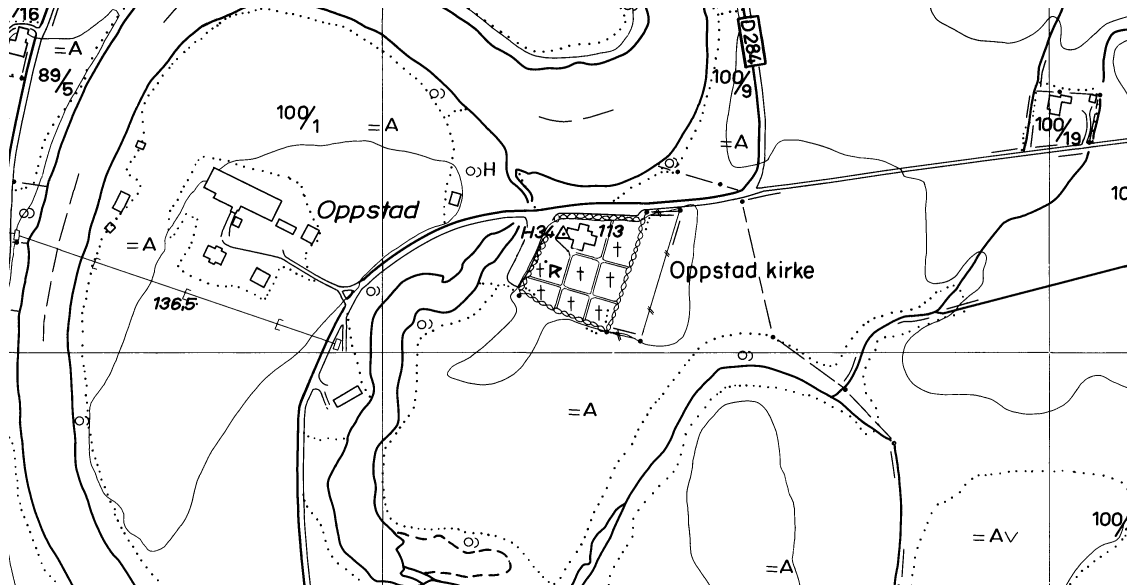
Kirken står på (gnr. 35) Strøm (Søre Odal) prestegård hvis opprinnelige navn er Strøm (NG 175). Utfra lokaltopografi, gårdsgrenseløp og navnetyper bør i tillegg til prestegården også (dagens gnr. 17) Øverstrøm, (18) Melstrøm, (19) Duåsen og trolig enkelte andre gårder regnes til opphavsgården i tiden da kirken ble reist. I 1394 ble prestebølet ført som *Strawmi øfsta abuud prestens* (RB 469), rimeligvis et bruk steint og reint av kirkestedsgården. Til samme tid lå det parter i så vel *Kirkiu Strawm* og *mædals Straumi* (RB 470). I 1400 het det at det skulle gjøres åbud *a nyia prestbolet* hver tredje vinter (RB 556), hvilket kan bety at presten i tiden mellom 1394 og 1400 hadde fått et (annet?) bruk av gården til prestebol. I 1400 skulle biskopen ha 4 nattleger *firi Ingramoo Sanden Vpstadar Vllerni ok Strawm* og han tok (samlet) 8 huder i katedratikum (RB 556). 1426 skulle han ligge *a Straumi iij næter* (DN IV:829). I 1743 het det at "Kirkernes antal er her paa stæden 5 og kaldes Strøm, Opsatd, Ullern, Sand og Moe. Die trende kunde være fornødne, men die tvende ere til besvær for præsterne i deris reise og til bekostninger at vedliigeholde saavel for kirkeeierne som almuen" (Røgenberg 2004:86). Et engstykke under prestegården heter (35/43) Klokkerlunden. (kartreferanse: CX 053-5-3)

OPPSTAD ST. HALVARD, gnr. 100 Opstad (Opstad sogn). Sør-Odal kommune.

ID 85230

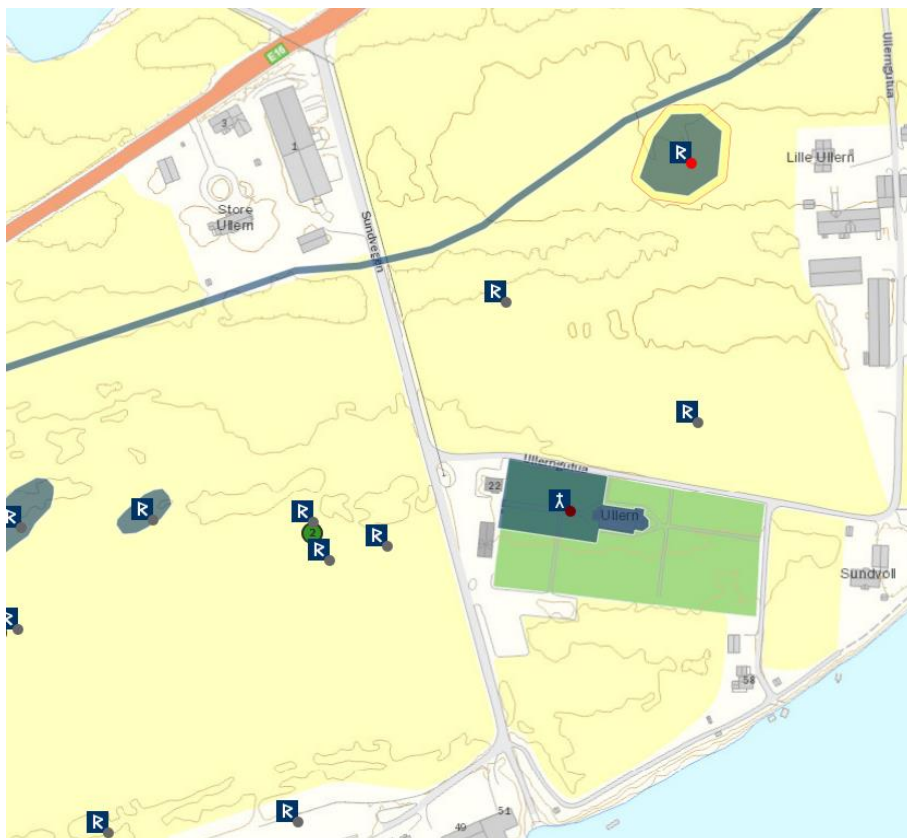
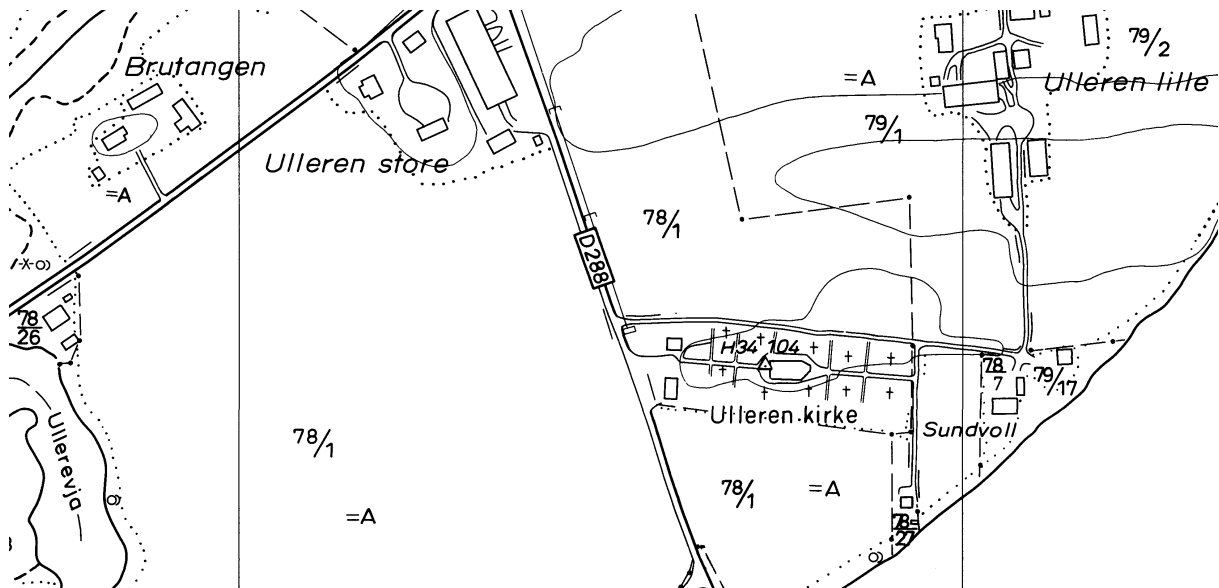
Kirken står på (100) Opstad. Utfra lokaltopografi, gårdsgrenseløp og navnetyper bør i tillegg til Opstad også (dagens gnr. 101. 102) Njust kunne regnes til en opphavsgård i tiden da kirken ble reist. I 1394 ble prestbolet ført som *alt Vpstadar abud prestens*, rimeligvis et bruk steint og reint av kirkestedsgården, samtidig som det lå en mindre skyldpart i et annet bruk av gården til mensa (RB 467). Dette prestebolet lå på 1570-tallet som en byselpart i *Opstadt* til mensa ved Strøm hovedkirke (St. 112). I 1400 skulle biskopen ha 4 nattleger *firi Ingramoo Sanden Vpstadar Vllerni ok Strawm* og han tok (samlet) 8 huder i katedratikum (RB 556). (kartreferanse: CW 054-5-3).

ULLEREN (ULLERN) ST. OLAV, gnr. 78 Ulleren store (Ulleren sogn). Sør-Odal kommune.

ID 85717

Kirken står på (gnr. 78) Ulleren store, og til opphavsgården da kirken ble reist må vi regne inn også (dagens gnr. 79) Ulleren lille. Det ble ikke ført prestebol til kirken i 1394, men det lå mindre skyldparter av både *nørðra ok sydra gardenom Vllerni* til Ulleren kirkes mensa (RB 469). Disse partene lå til mensa ved Strøm hovedkirke på 1570-tallet men uten bygsel (St. 112), noe som indikerer at det ikke var eget prestebol til Ulleren kirke i middelalderen. I 1400 skulle biskopen ha 4 nattleger *firi Ingramoo Sanden Vpstadar Vllerni ok Strawm* og han tok (samlet) 8 huder i katedratikum (RB 556). (kartreferanse: CV 052-5-4).

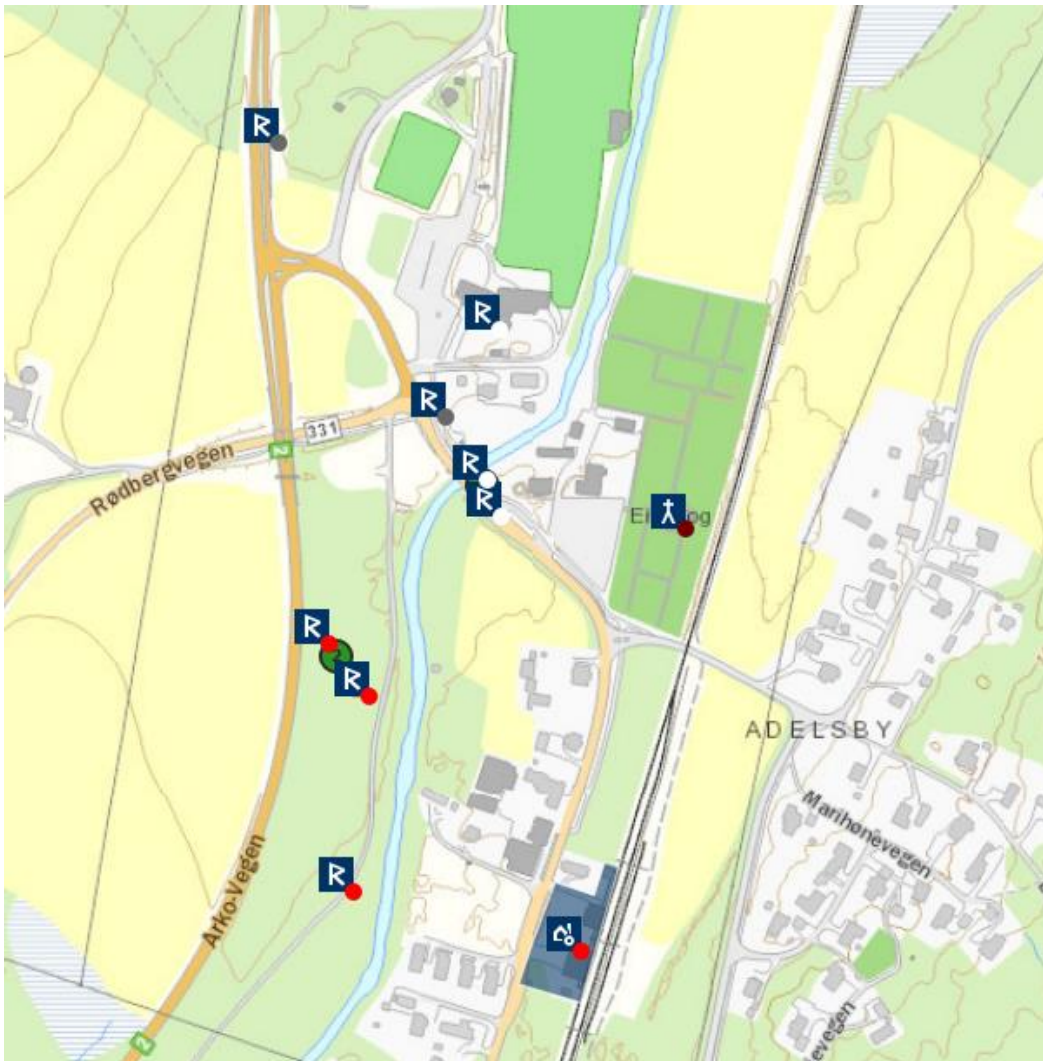
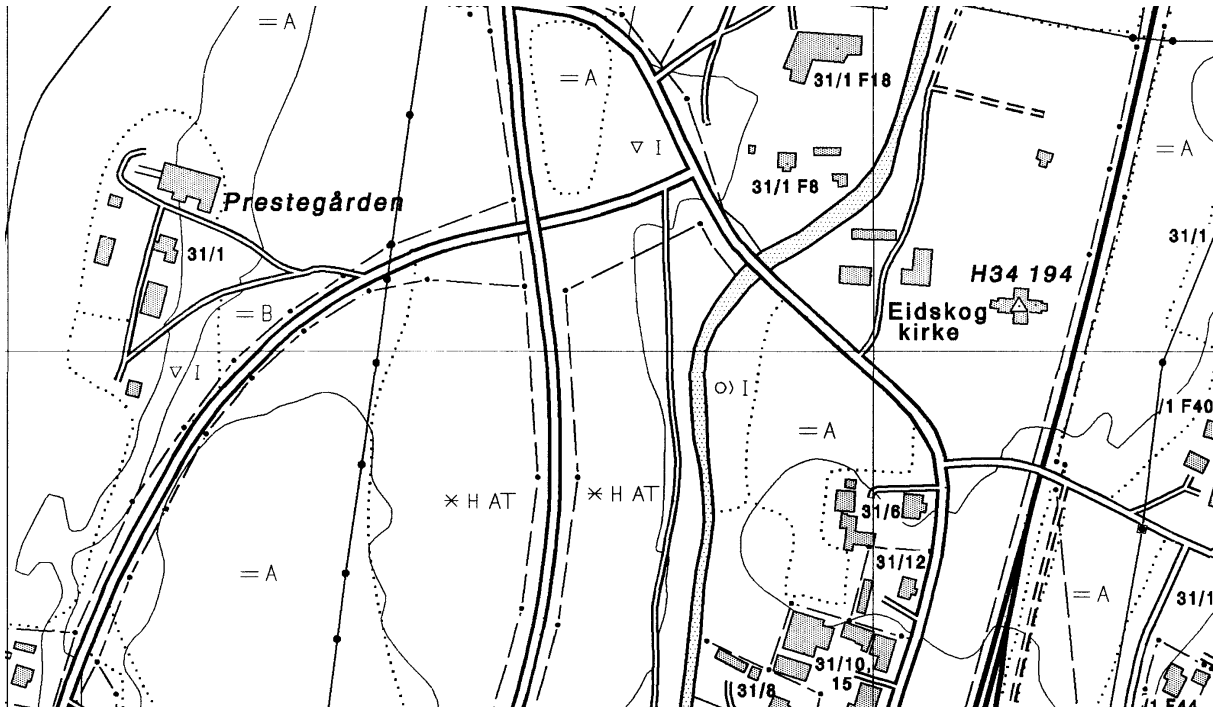
EIDSKOG KOMMUNE

EIDSKOG (MIDTSKOG) ST. OLAV, gnr. 51 Midtskog (Eidskogen sogn). Eidskog kommune.

ID 84073

Nåværende kirke står på (gnr. 31) Prestegården hvis opprinnelige navn er Matrand (NG 224). To eldre stavkirker har stått på samme tomt. Dateringene går tilbake til tidlig 1200-tall. (Sørmoen 1990:32-35). Utfra lokaltopografi, gårdsgrenseløp og navnetyper bør Matrand være utskilt fra (dagens gnr. 51) Midtskog (*Mesku*). I tillegg til disse to gårdene bør også (dagens gnr. 52) Hesbøl kunne regnes til en opphavsgård i tiden da kirken ble reist. I 1394 ble prestbolet ført som *Matrander allar abudh prestens* men med skyldstørrelse, rimeligvis et bruk steint og reint av kirkestedsgården (RB 461). På 1570-tallet lå en skyldpart i *Matterrann* til mensa ved Vinger hovedkirke, men underlig nok uten bygsel (St. 114). Skiftet i navnet på kirken og sognet fra Eidskog til Midtskog kan være et skifte fra områdenavn til gårdsnavn. I 1400 skulle biskopen under visitas ha 4 nattleger *firi Vinger Æidiskogh ok Øyiasæter* og han tok (samlet) *æi mæir en 6 huder* i katedratikum (RB 555). I og med at det var presten ved Vinger kirke som i 1367 forestod makeskiftet av jord til Eidskog kirkes fabrica og mensa (DN XXI:124, 130), kan det være at Eidskog da lå som anneks til Vinger og ble betjent derfra. At det ble makeskiftet også til mensa, *prestenom aa æidhæskoghæ till æuælægghs bordhaldz*, tyder likevel på at statusen som anneksogn ble oppfattet som midlertidig. Eidskog kirke hadde trolig en bra inntekt av offer fra pilegrimer og andre reisende; gården lå ved hovedveien mellom Solør og Värmland, og biskop Øystein bygde på 1390-tallet opp om Olavskulten på stedet. Lokal tradisjon refererer kirkeflytting: ”Den eldste kjerka her i bygda meiner dei har stått på Adelsby, austre delen tå Matrandgarden. Og denne kjerka skulle ha vøri stavkjerke. Den gongen sokna Skillingmark i Sverige til denne kjerka. Men i Svartedauden si tid skilde Skillingmark seg ut. Og ved dette leite vart kjerka flytt til Midtskog” (Fjellstad 1966:15). Adelsby ligger om lag 100 m østsørøst for der nåværende kirke står, og muligens kan tradisjonen referere til bønnehuset som ble reist på 1390-tallet. ”Da Olav den hellige rømde til Gardarike over Värmland, så tok han vegen om Matrand. Vestan der den gamle kjerka sto, var det ei open grasslette. Han satte seg på ein stein og kvilde, for han kjende seg både trøtt, svolten og tyrst. Som han sat der og grunda, sprang det fram ei ile ved føtene hans. Olav og mennene hans drakk av denne ila før dei dro vidare. Denne ila fekk sidan namnet Olavs-ila” (Fjellstad 1966:18). ”Da Olav Haraldson vart helga, vart det sett opp ein stor kross på Matrand. Og det var truleg ved den før nemnde steinen og kjelda. Segna fortel at pilegrimane, som var på sin veg til Nidaros, heldt messe og song ved denne krossen. Og dei gav gåver til den, så den vart halden ved like. Dei fleste pilegrimane som la vegen sin gjennom Eidskog, kom over Vestmarka. Og der var det sett opp eit såkalla sålehus til dei” (Fjellstad 1966:19). Denne tradisjon må holdes for meget vederheftig, da det er høyst usannsynlig at de middelalderske diplomer eller kongesagaene skulle ha vært kjent ute på bygdene der tradisjonen blir holdt vedlike. (kartreferanse: DD 048-5-3).

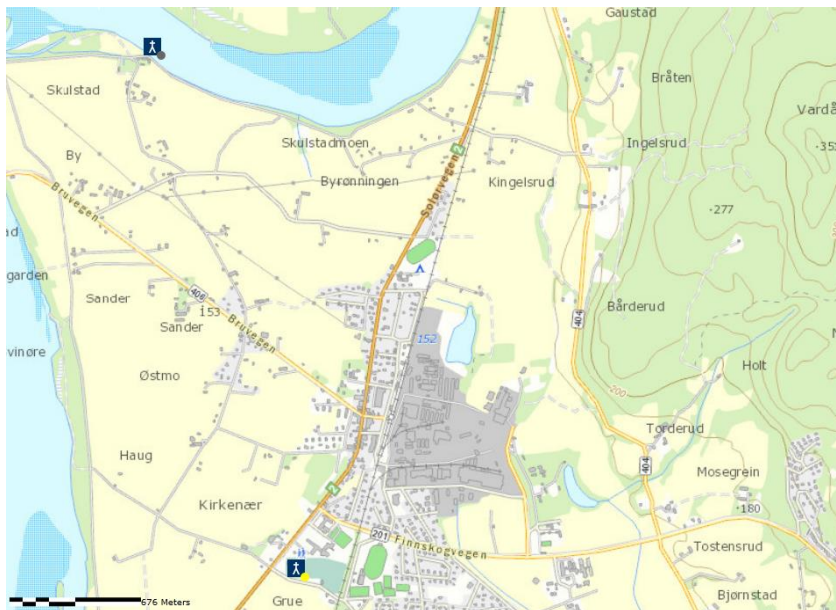

GRUE KOMMUNE

GRUE JOHANNES DØPEREN/STA. MARIA (hovedkirke), gnr. 15 Grue prestegård (Grue sogn). Grue kommune.

ID 98382

Nåværende kirke står på (gnr. 22) Kirkenær, hos Rygh betegnet Voll, ca. 2,7 km sørsørøst for det gamle kirkestedet. Middelalderkirken stod på (15) Grue prestegård. Dedikasjonen er etter sogneprest Hammer 1743: ”Grue hovedkirke har været kaldet St Mariæ kirke, og annexkirken er kaldet Guds Aasiuns kirke” (Røgeberg 2004:95). I 1774 het det at prestegården da var nesten ødelagt av elvebrudd (NG 250), og lokaliteten for middelalderkirken regnes å ha gått i elva. Av hensyn til elvebrudd er lokaliteten for kirken flyttet minst to ganger, i 1794 og etter at nykirken brant i 1822 (NG 248). I 1394 ble prestbolet ført som *alla Grofw* med skyldstørrelse og presten skulle gjøre åbud hver tredje vinter (RB 457, 554). Helt klart var prestbolet da et bruk steint og reint av en kirkestedsgård som trolig het Grue. Utfra lokaltopografi, navnetyper og gårdsgrenseløp i området bør så vel Prestegården som (dagens gnr. 13) Skulstad og (16. 17) By vestre og østre, samt muligens (18) Sander og (19) Hornbekk, kunne regnes til en opphavsgård Grue da kirken ble reist. I 1400 skulle biskopen ha 3 nattleger *ferir Grow Fyrlunda ok Berghar* og han tok (samlet) *æi mæir en 6 huder i katedratikum* (RB 554). 1426 skulle han ha *iij næter a Grofvom* (DN IV:829). (kartreferanse: DC 058-5-4/nåværende kirke: DC 057-5-2)

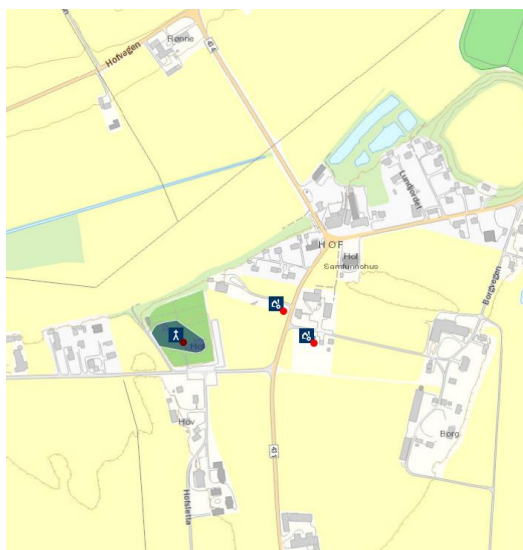
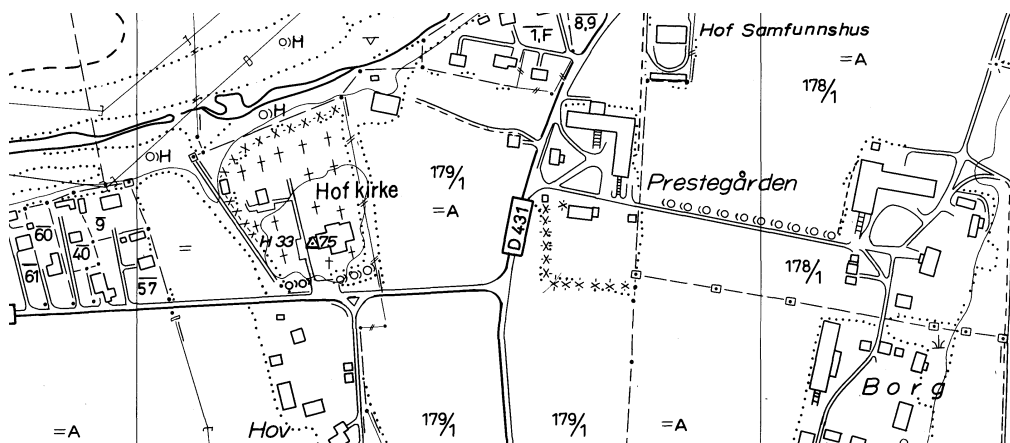

ÅSNES KOMMUNE

HOF ST. OLAV (hovedkirke), gnr. 43 (= 180) Hof (Hof sogn). Åsnes kommune.

ID 84590

Nåværende kirke står på (gnr. 180) Hof. I 1597 ble kirken lokalisert: "(...) til Haaffs kircke oc en bondegaard ligger strax hoss synden for, heder Haaff, den haffde wi paa den høyre haand ret om husen oc kircken paa den venstre haand, saa fore wi i øster til prestegaarden, som ligger strax Østen for kircken 1 pilskud" (JN 458). I 1739 ble kirken beskrevet som "en korsbygning i reisverk kledd utenpå med oppreiste tynne planker og innvendig kledd med sagbord med gammeldags maling". I vest sto et våpenhus og inntil koret i nord et sakristi, begge i tømmer (Trøseid 1983:97ff). Denne bygningen ble revet i 1858, og ny kirke på samme sted – den nåværende, en teglsteinsbygning med korsformet grunnplan – ble innviet på "tomten på nordsiden av den gamle kirke" i 1860 (Austad 1973:32-35). Rester av portaler fra en stavkirke, datert til 1200-tallet er bevart, og muligens var "reisverket" i 1739 uttrykk for en stavbygning med korsformet grunnplan (jf Austad 1973:28ff). I 1394 ble prestbolet ført som *Thinghaugh abudh prestens* og med skyldstørrelse, og ifølge en dom 1388 skulle presten gjøre åbud hvert tredje år (RB 454, 455 note 3, 553). Prestebolet var rimeligvis del av Hof (jfr. NG 271). I 1400 skulle biskopen under visitas ha 4 nattleger samlet for Hof, Mo, Åsnes og Våler kirker, og han tok (samlet) *æi mæira en* 6 huder i katedratikum (RB 554). I 1597 var Hof hovedkirke med annekser på Åsnes og Våler (JN 459). Ute på odden rett øst for kirke og prestegård ligger Presttjernet. (kartreferanse: DC 060-5-4).

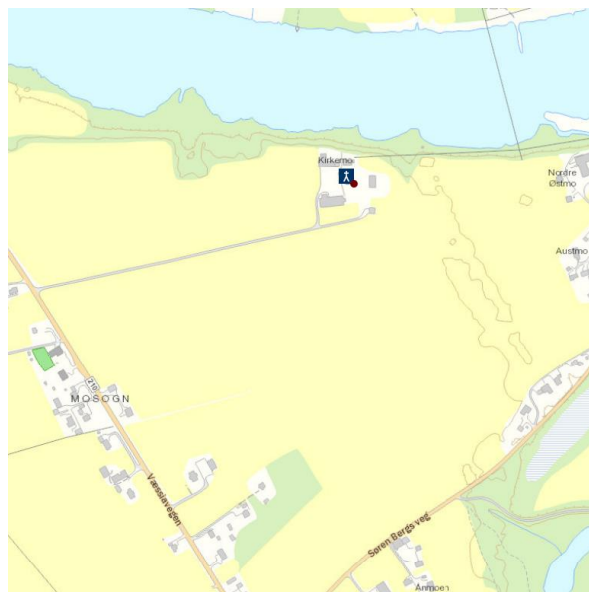
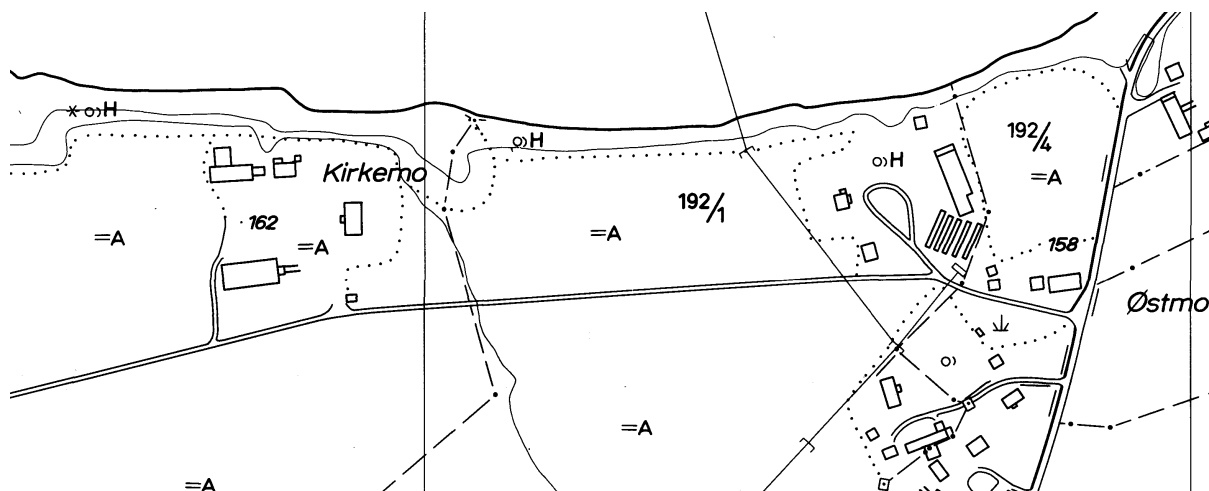

MO ST. PETER OG ST. PAUL, gnr. 53 (=190) Kirkemo (Hof Sogn). Åsnes kommune.
Nedlagt kirkested.

ID 171155

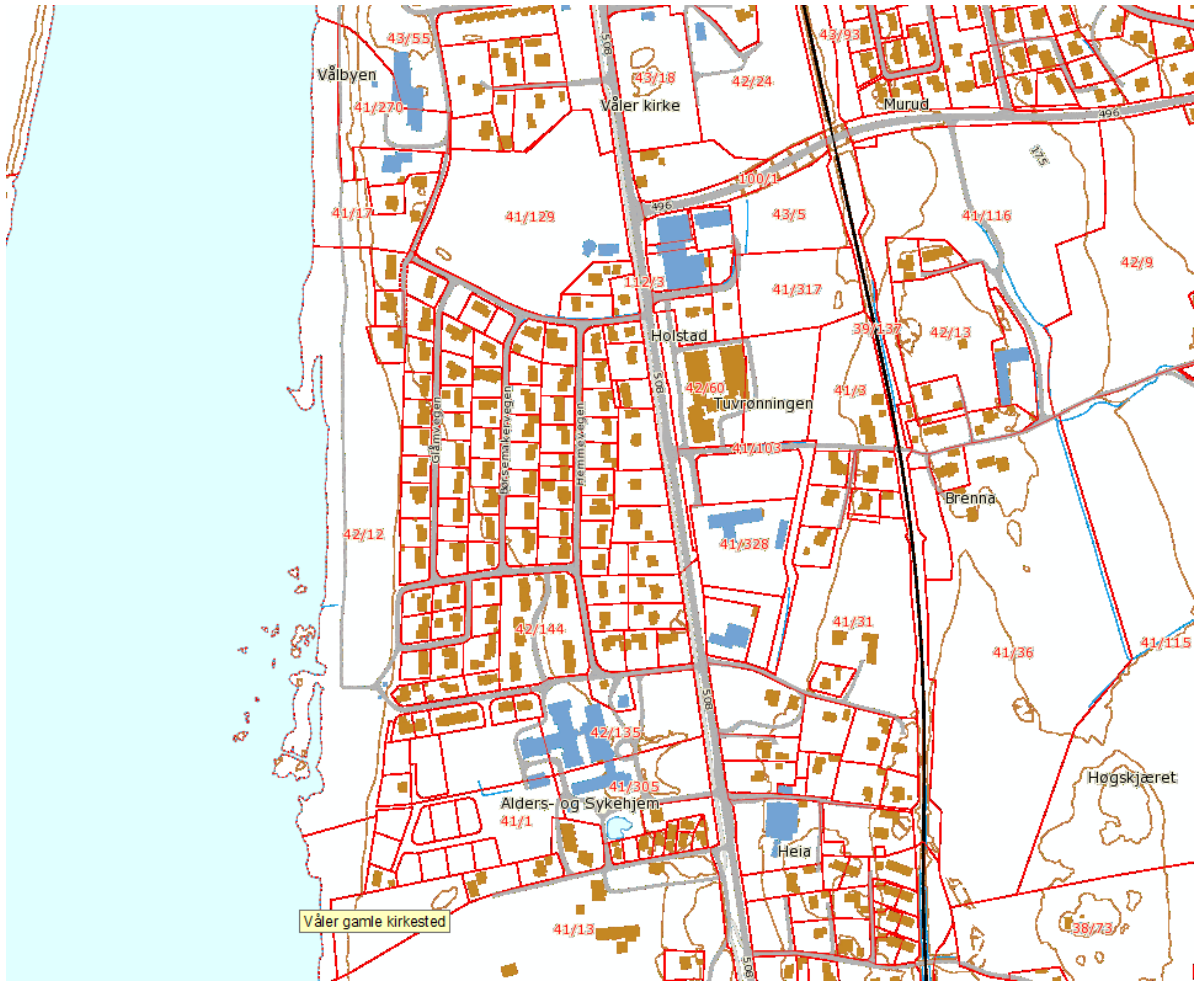
Kirken stod på (gnr. 190) Kirkemo. Den ble i 1597 beskrevet som øde: ”it lidet capell heder Mo capell, huilcket er øde, saa at ther giøris ingen tienniste vdj. Der fore wi i nord imellum samme capell och en gaard heder Kirckemo, capellet haffde wi paa den høyre haand, och gaarden paa den venstre haand” (JN 7, 458). I 1394 ble det ikke ført prestbol til kirken, ingen landskyld til fabrica og kun noen høyst få innførsler til mensa (RB 455f). Blant disse var små skyldparter i så vel *Kirkiumo* som *Øystramo*, og de lå på 1570-tallet uten bygsel til mensa ved Hof hovedkirke (St. 116). I 1398 hadde biskop Eystein lagt tienden tilbake til Mo kirke, og den hadde inntil da ligget til Hof kirke (RB 456). Mo kirke ble således trolig allerede på slutten av 1300-tallet betjent fra Hof kirke, men dette forklarer likevel ikke fraværet av fabricagods i 1394. I 1400 skulle biskopen under visitas ha 4 nattleger samlet for Hof, Mo, Åsnes og Våler kirker, og han tok (samlet) *æi mæira en* 6 huder i katedratikum (RB 554). Et bruk av (57=194) Balnes heter (194/9) Korsmo, en antydning om et tidligere kors i friluft. (kartreferanse: DC 059-5-2). Gården: Utfra lokaltopografi, gårdsgrenseløp og navnetyper bør Balnes sammen med Kirkemo og (dagens gnr. 54-56=191-193) Østmo søndre, nordre og mellom kunne regnes til en opphavsgård Mo i tiden da kirken ble reist. Området kalles i dag Mosogn.

VÅLER STA. MARIA, gnr. 41 Våler (Våler Sogn). Våler kommune.
Nedlagt kirkested.

ID 171103

”Våler gamle kirke lå nede ved elven [Glomma] sønnenfor husene på Våle (...) Denne helligdom stod dog mulig på Hols og ikke på Våles grunn (...) [den] blev efter kgl. Reskript av 27/1 1804 flyttet 1 kilometer lenger nord ved kongeveien, hvor en ny kirke blev bygget istedenfor den gamle” (Bugge 1936:558f, 629f). Nåværende kirke står således på bnr. 5 under (gnr. 43) Kirkenær. Området kalles Vålbyen og viser trolig til en tidligere storenhet eller grend ved navn Våler og som i dag består av en rekke gårder. I 1739 ble kirken beskrevet som ”en tømmerbygning med korsarmer i reisverk, samt et lite sakristi og et våpenhus i tømmer. Trolig var ”vingene” rester av en eldre stavkirke (Trøseid 1983:100f). I 1786 ble den beskrevet som brøstfeldig. Den var en lovekirke og ble revet i 1805 etter at nåværende kirke ble innviet i 1804, en tømmerbygning med korsformet grunnplan. Nybygget var påbegynt i 1800. Fra den gamle kirken er bevart dørbeslag fra rundt 1200 (Austad 1973:40ff). I 1394 ble det ikke ført prestbol til kirken (RB 456), og det lå heller ingen bygselparter i kirkestedsgården på 1570-tallet til mensa ved Hof hovedkirke (St. 116f) og som kunne indikert et tidligere prestbol ved Våler kirke. Den ble således trolig allerede på slutten av 1300-tallet betjent fra Hof kirke, men dette forklarer likevel ikke fraværet av fabricagods i 1394; muligens kan dette skyldes at Våler hadde en historikk som høgendeskirke. I 1400 skulle biskopen under visitas ha 4 nattleger samlet for Hof, Mo, Åsnes og Våler kirker, og han tok (samlet) *æi mæira en* 6 huder i katedratikum (RB 554). På gården Våler, ifølge lokal tradisjon, skal St. Olav ha skutt ut ei pil for å avgjøre hvor kirken skulle bygges. Han sto da ”ved den Kilde paa Gaarden, som endnu bærer St. Olafs Navn (...) den krystalklare Kilde, der ingensinde udtørres om Sommeren eller fryser om Vinteren (...) fordum tilskreves den undergjørende Kraft. Syge nedlagde i den Penge og andet Sølv for at gjenvinde deres Helbred; og stor Ulykke mener man, forestaar den, som vover at forgripe sig paa disse Helligdomme” (Faye 1948:109). Tvers av Glomma sørsørvest for nåværende tunet på Våler ligger ei lita øy, Kirkeholmen. (kartreferanse: CX 062-5-2).

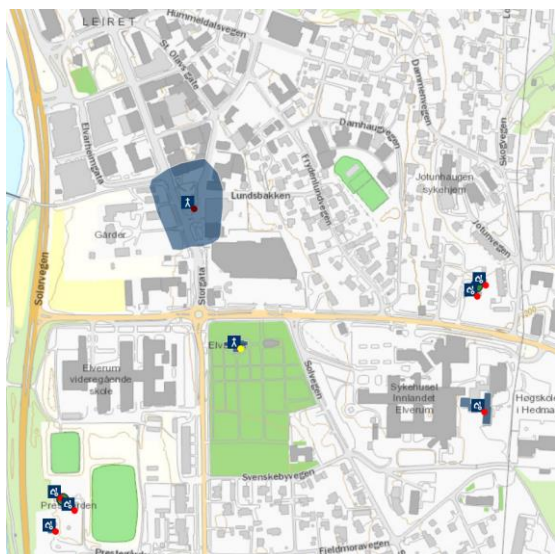
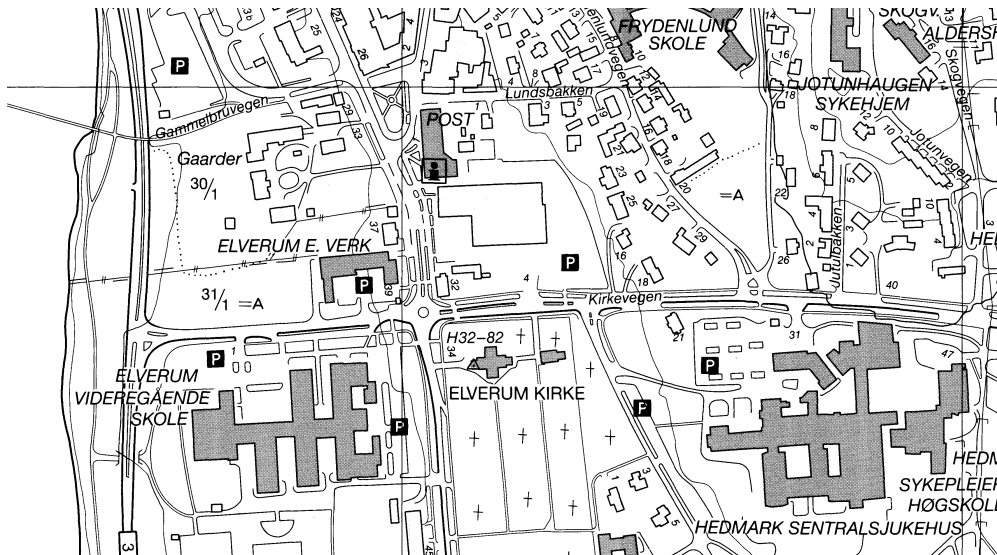

ELVERUM KOMMUNE

ELVERUM (hovedkirke), gnr. 31 (= 30/1187). Elverum prestegård (Elverum sogn).
Elverum kommune.

ID 29933, jf. ID 84092

Middelalderkirken skal ha stått et par hundre meter nord for nåværende kirke, da det er funnet skjeletter ved gravearbeider i Triangelparken: ”Stavkirken som lå på den såkalte Triangelen i krysset mellom gamle Trysilvei og Gamlebrovei og har strukket seg inn på jordstykket inntil veien. På samme kirkegård sto Tollefskirken” (notat av H. Christie, RAA). Rygh mener navnet *Alfarheim* opprinnelig kan være bygdenavn (NG 306), men trolig er det et tapt navn på kirkestedsgården. Nåværende kirke står på (gnr. 31) Elverum prestegård. Det ligger to øyer i Glåma ved navn Prestøya, en ovenfor og en mellom Prestfossen og Klokkefossen. Drøye kilometeren nord for kirken ligger et tidligere gårdsbruk kalt Korsbakken, der navnet gir en antydning om et tidligere kors i friluft. I tillegg til Trysil lå også kirkene på Idre og Särna (Sverige) som anneks til Elverum i 1570-årene. De hadde da *Jngen Landschyld eller Ornamenteer, Vdenn Aldeniste j Messing Kalk*. Kirkekuer, øvrig inventar og forråd var røvet av svenske soldater (St. 200). Et kirkeflyttingssagn knytter kirken på Elverum til en kirke på (95) Herstad i Hernesgrenda noen mil lenger nord. (kartreferanse: CV 067-5-1).

HELLIG TORLOFFS KAPELL, gnr. 30 bnr 1187. Tidligere Elverum prestegård (Elverum sogn). Elverum kommune.

ID 29933

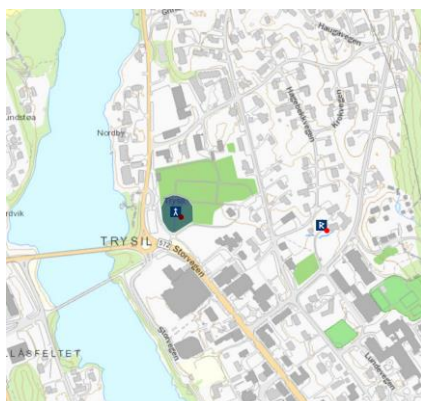
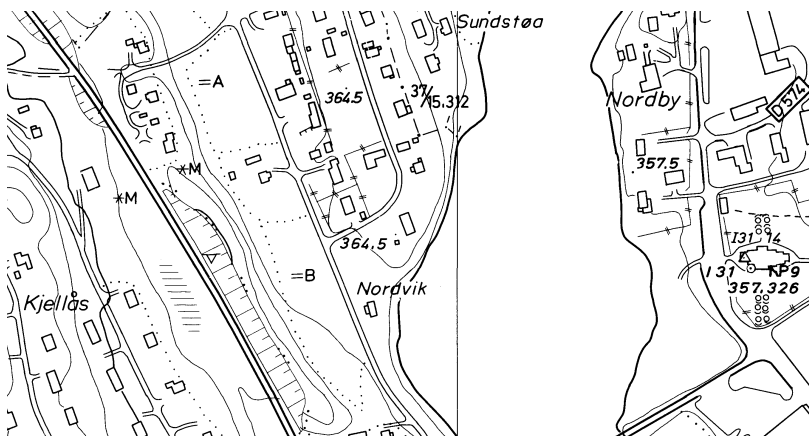
Eneste kilde til opplysninger om dette kapellet er JN (14): ”Hellig Torloffs capel er it lidit huss, som staar paa Elffuerims kirckegaard oc i bispennis tid haffde sin synderlig kirckewerge oc rente”. Altså at det lå landskyld til kapellet og at det i middelalderen hadde sin egen ombudsmann som stod til rette for kapellets inntekter. Rygh mener på språklig grunnlag at det ikke dreier seg om et kapell vigslet den islandske helgenbiskop Torlak (død 1193), men om en lokal bondehelgen Torleiv (NG 327). Daae (1879:193) antar det kan ha vært tronpretendenten Torleiv Breidskjegg, en tidligere munk som ifølge Sverres saga (kap.116) ble drept av bøndene på Marker i 1191, og som av mange da ble ansett som hellig. Siden JN beskriver kapellet som *it lidit huss* var det trolig tale om ei såkalt kove, en liten laftebygning, som var reist på kirkegården ved Elverum kirke og der Torleivs lik med kiste var plassert. (kartreferanse: CV 067-5-1). (se **kartet ovenfor, Elverum kirke**)

TRYSIL KOMMUNE

TRYSIL, gnr. 33 Nordby (Trysil sogn). Trysil kommune.

ID 85675

Nåværende Trysil kirke står på (gnr. 33) Nordby. Utfra lokaltopografi, gårdsgrenseløp og navnetyper bør i tillegg til Nordby også (dagens gnr. 32) Trysil prestegård, (25) Nordby lille og (26) Sørhus søndre – og muligens flere gårder – kunne regnes til opphavsgården i tiden da kirken ble reist. Trolig har navnet på denne opphavsgården vært Trysil (jfr. St. 199, dog jfr. NG 329). Ifølge tradisjonen skal Nordby være den eldste gården i hele Trysil, og ”tett nordanmed der kyrkja no staar” – i en hage i Nordbybakken – ble det rundt 1870 funnet ”ei mengd med bein og pilar og munnbett der i jorda” og som skulle stamme fra et stort slag (Nergaard 1921:112f). Beskrivelsen passer på et gravfelt fra yngre jernalder/vikingtid, samtidig som ”ei mengd med bein” kan antyde en kristen gravplass i tilknytning til gravfeltet og således en tidligere lokalitet for kirken på Nordby. På 1570-tallet lå en skyldpart i *Prestegardh paa thrygssill* til mensa ved Elverum hovedkirke (St. 199), hvilket viser at det tidligere var prestebol til Trysil kirke. Et kirkeflyttingssagn knytter Trysil kirke til en kirke på Nes (se nedenfor). ”Paa de øde og skaldede Fjelde ved Trysild sees paa mange Steder dybe Veie, som kaldes Munkeveie, fordi Munkene i gamle Dage reiste her, naar de kom fra Reendalen, hvor der fandtes et Billede, som blev tilbedet. Ved Trysild Kirke vare de gjerne tilstede ved Olsoktider (St. Olafs Fest den 29de Juli); thi St. Olafs Billede, som stod i Kirken, var ogsaa Gjenstand for Folkets Andagt. Munkene nærmede sig med Trommer og Piber, og deres Ankomst var for Almuen en Glædesdag; thi uagtet det var midt i Høslaatten, slap de baade Jaa (Liar) og Rive og stimlede til Veiene for at see og hilse paa de kjære Munke. Herfra droge de til Vermeland for at være tilstede ved Britmessen (maaske den hellige Birte eller Birgithes Messe den 31te Aug.). 4 Miil S. V. for Trysild Kirke ligger et lidet Vand, som endnu kaldes Munkesiøen” (Faye 1948:219f). (kartreferanse: DE 078-5-4).

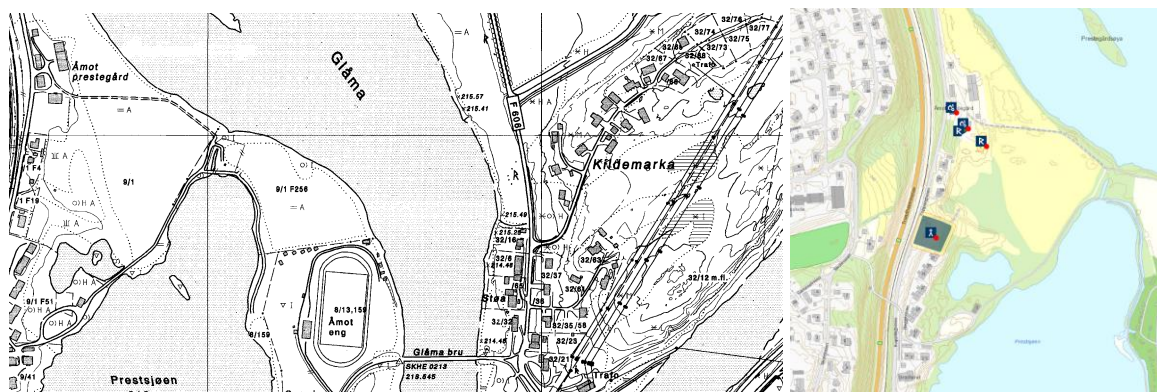

ÅMOT KOMMUNE

ÅMOT (Åmot gamle kirkested) (**hovedkirke**), gnr. 9 Åmot prestegård (Åmot sogn). Åmot kommune.

ID 41961

Nåværende Åmot kirke står på grensen mellom (gnr. 8) Åmot og (9) Åmot prestegård, og disse gårdene sammen med (10) Ødegården bør ha utgjort opphavsgården i tiden da kirken ble reist. Kirkestedsgården var fortsatt rundt 1660 største gården i bygda, og i 1723 var samlet skyld for *adhel Amoth* og prestegården inkl. ødegården 6 huder og 3 kalvskinn (Lillevold 1967:248, 250). Det kan se ut til at den delen av Åmot som ikke var prestebol, *adhel Amoth*, fram til 1493 fortsatt var i bondeie, for dette året ble gården testamentert til en alterstiftelse ved Hamar domkirke (DN I:976). Prestegården var opprettet som egen driftsenhet ikke lenge før dette, trolig i løpet av første halvdel av 1400-tallet. Videre kan det se ut til at *adhel Amoth* var krongods på et seinere tidspunkt, i etterreformatorisk tid (Lillevold 1967:245). Den eldre kirken stod på prestegården ”der Prestegaardsjordet no er, beint upp fraa Prestsjøen” (Nergaard 1921:110), det vil si i hellingen ned mot Prestsjøen og sør for nåværende tunbebyggelse på prestegården. Veien skal ha tatt noe av kirkegårdens vestparti. Ifølge Lillevold (1967:246), med referanse til et kirkeregnskap ført i kirkens eksemplar av Missale Nidrosiense, skal det være bygd ny kirke på Åmot 1529. Muligens kan dette ”nybygget” ha vært et større ombyggingsarbeid, for en stavkirke på Prestegårdsjordet skal være revet i 1628 og erstattet med en tømmerkirke med korsformet grunnplan. Denne ble deretter revet i andre halvdel av 1700-tallet og nykirken reist ca. 650 m lenger sør i 1786, hvor også nåværende (yngre) kirke står (RAA). På slutten av 1500-tallet lå følgende kirker som anneks til Åmot hovedkirke: *Elffuedal Øtther*, *Ytthre Rindal* og *Øffre Rindal* (St. 197f, JN 14). I 1743 var *Aamodt* hovedkirke med *Storelvedalens kirche* som anneks (Røgeberg 2004:121). Det er mulig at den *siugurder niclesson prester i vinnedale* (=Rendal) som nevnes 1444 (DN XXI:424) var hovedkirkeprest ved Åmot kirke, men mer sannsynlig er det at det på dette tidspunkt fortsatt var egen prest i Rendal – og da mest trolig på Hornset der det er belagt prestebol så tidlig som i 1520. Rett ut/øst for prestegården i Glåma ligger Prestegårdsøya, og rett i sør ligger innsjøen Prestsjøen. (kartreferanse: CT 073-5-2).

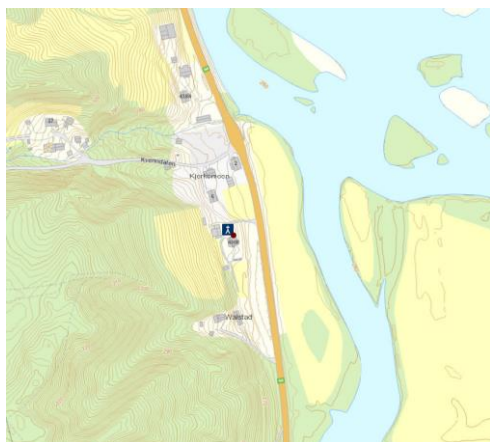

STOR-ELVDAL KOMMUNE

STOR-ELVDAL ST. MIKAEL, gnr. 14 Vestgard (Stor-Elvdal sogn). Stor-Elvdal kommune. Nedlagt kirkested.

ID 178687

Kirken stod fram til tidlig på 1800-tallet på (gnr. 14/5) Kirkemo under (14) Vestgard på en plass kalt Kjerkebrenna. På tunet her er det ved grøftegraving registrert kirkegård og rester av fundamenter etter kirken. Denne var en liten trekirke som ca. 1730 ble nybyggt med et korsformet grunnplan på samme lokalitet. I 1809 stod nykirken til nedfalls, og i 1823 ble materialene og inventaret auksjonert bort. Nåværende kirke stod ferdig i 1811 og ble innviet 8 år seinere på (13/7) Brenna under (13) Negard, en drøy kilometer lenger sør (CQ 082-5-2) (Fosvold 1935:153ff, 193). Navnet Vestgard skal relatere seg til utskilling fra (19) Koppang (NG 356). I 1768 fikk kirken ny storklokke, gitt av Stor-Elvdals almue, med en innskrift som begynner slik: ”*Sancte Michaelis Kirke udi Store Elvedalens annex I Åmots prestegjeld i Østerdalen Er denne Klokke bekostet av samtlige Stor-Elvedalens almue*” (Hanssen 1975:200). På 1570-tallet lå en liten skyldpart (½ hud) i *Prestegardt i Elffuedall* til mensa ved Åmot hovedkirke (St. 197). Dette er et tapt navn (NG 359), men det er ikke urimelig å anta at *Prestegardt* har vært et bruk av Vestgård (jfr. Fosvold 1935:148). Et bruk av Vestgård heter (14/25) *Præstenget* (NG 356). Ifølge lokal tradisjon stod Stor-Elvdals eldste kirke på Koppang søya helt til en isgang i Glåma tok den med seg: ”To stokker av kirken ble funnet liggende i kors borti elvstøa på vestsida – en kilometer lenger sør – og det tok storelvdløene som et tegn fra Gud – her ville han kirken skulle bygges opp att – som den også ble. Karen Svestad, født Westgaard, født 1820, fortalte meg dette” (Bjørnstad 1954:5). Et annet kirkeflyttingssagn forbinder kirken på Vestgard til en kirke på (gnr. 17) Trønnes (Nergaard 1921:81). (kartreferanse: CQ 083-5-4).

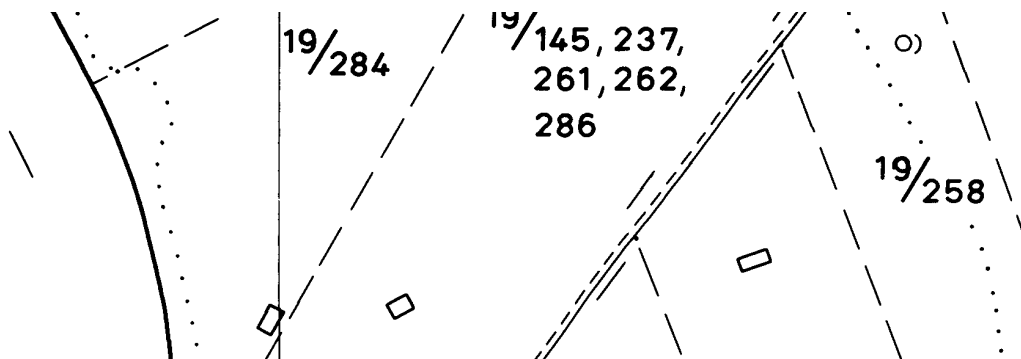

KOPPANG, gnr. 19 Koppang (Stor-Elvdal sogn). Stor-Elvdal kommune.

Nedlagt kirkested.

ID 31502

Kirken er ikke omtalt i skriftlige kilder fram til 1600-tallet, og gården *Kaupang* er først nevnt 1520 (NG 357). På 1920-tallet ble grunnmuren til en kirke og deler av kirkegården gravd fram på Koppangsøyene (Koppangsjordet) i Glåma på et sted kalt *Kirkegravene*. Lokal tradisjon kunne påvise nøyaktig hvor en skulle grave for å finne den (Fosvold 1935:145ff). Gerhard Fischer undersøkte det framgravde høsten 1922. Kirkens grunnmur bestod av ”løse, helt uregelmessige stener, dels flate, dels runde kampesten. De ligger uten nogetsomhelst forbandt eller bindemiddel”. Det ble under arbeidene før Fischers befaringsfunnet ”flere gravsteder, riktig orienteret øst – vest. Over to av dem var fundet stener med ganske primitivt indridsete kors av forskjellig form”. Gravstenene var blitt plassert på prestegårdstunet: ”På den minste sees tydelig indridset et kors med tre tvergrener i meget primitiv utførelse. Den største – den såkaldte ’bautasten’ har et utydeligere merke, hvorav ihvertfald en del er naturlig sprække i stenen. Det synes at skulle forestille Kristi monogram” (RAA). En mindre forundersøkelse i 1995 kunne i tillegg dokumentere at kirken med gravplassen lå tett ved et større område med kokstein, tolket som indikator på forhistorisk bosetning og muligens en tidligere markeds plass. Kirkegården anslås å ha en utstrekning på 33x41 m (N-S/Ø-V) (Harby & Berg-Hansen 1996). Koppangsøyene var tidligere landfaste men ble øyer som følge av flom og endret elveløp. Også gårdstunet skal før elven skiftet løp ha ligget her ute. Etter tradisjonen skal Koppangskirken ha blitt tatt av flom. To av stakkene endte opp på Kirkemo under Vestgård og hvor de ble liggende i kors, hvilket bøndene oppfattet som et tegn på at her (Kirkemo) skulle de bygge kirke (Fosvold 1935:146). Det lå ingen skyldpart i Koppang til mensa ved Åmot hovedkirke på 1570-tallet (St. 196f) og som kunne indikert et tidligere prestebol til Koppang kirke. (kartreferanse: CQ 083-5-4).

RENDALEN KOMMUNE

HORNSET ST. PETER (YTRE RENDAL GAMLE?), gnr. 19 Hornset (Ytre Rendal sogn). Rendalen kommune.

ID 173704

Den *S. Peders kircke i Rindsdalen* som er nevnt på slutten av 1500-tallet stod etter all sannsynlighet på (gnr. 19) Hornset. Da biskop Jens Nilssøn under visitas 1580 skulle reise landeveien fra Åmot til Tynset var første overnatting på (13) Lomnes: deretter ”fra Lummenes frem om S. Peders kircke i Rindsdalen oc om S. Simons kircke i øffre Rinddalen” (JN 32). Lomnes ligger tvers av Lomnessjøen for (15-16) Otnes. Hadde biskopen ferdes med båt, enten på langs av Lomnessjøen eller tvers over fra Lomnes til Otnes, ville det blitt anført i reisebeskrivelsen. Det rimelige er således å gå ut fra at S. Peders kirke i Rendalen stod på Hornset, da Hornset ligger nord for Otnes ved nordenden av Lomnessjøen. En annen grunn til å trekke en slik slutning er at det er nevnt prestebol på Hornset allerede i 1520 (*Prestgaard*). Denne mener Rygh er identisk med den *Prestegardt y ytre Rindall* nevnt på 1570-tallet (St. 196, NG 367; merk at Nytrøen [1970:718] mener denne innførselen gjelder *Prestegard* i Tyllidal), da det på dette tidspunkt lå en skyldpart (3 kalveskinn) i den til mensa ved Åmot hovedkirke. I og med at det ikke var prester til kirkene i Rendal eller Elvedalen på slutten av 1500-tallet, siden presten da satt ved hovedkirken på Åmot, var *Prestgaard* bygslet bort på denne tiden. Gården må likevel på et tidligere tidspunkt og over en lengre periode ha vært prestebol, all den tid navnet ble bevart til tross for at den ble bygslet bort. Disse forhold gjør det således rimelig å plassere presten Sigurd Niklasson prest i Rendal nevnt 1444 (DN XXI:424) på Hornset. At det faktisk har stått kirke på Hornset må anses som temmelig sikkert, da det ved flere anledninger i nyere tid funnet jernnagler og skjelettdeler under pløying på (19/79) Bortstu Hornset i et åkerområde drøye 100 m nord for nåværende tun (Solum 1951:13). Denne Utfra lokaltopografi, gårdsgrenseløp og navnetyper bør Prestegarden og Hornset sammen ha utgjort opphavsgården i tiden da en kirke ble reist på Hornset. I tilknytning til nybygging av kirker i Ytre og Øvre Rendal i andre halvdel av 1600-tallet finnes et kirkeflyttingssagn: ”Alt brukbart og innvidd tømmer fra kirken på Hornset [ble] fløtt nedover åa til Lomnessjøen. Det hellige tømmer skulle så få drive dit det ville, men der det tok land, skulle kirken ligge. Det landet ved Otnes, og der ble så kirken lagt” (Solum 1951:14). (kartreferanse: CR 089-5-3).

OTNES, gnr. 15 Otnes søndre (Ytre Rendal sogn). Rendalen kommune.

Nedlagt kirkested. **ID 85894-4**

Nåværende kirke i Ytre Rendalen står på (gnr. 15) Otnes søndre på en odde ut i vestsiden av Lomnessjøen i nord. Her ble den reist i 1747 og innviet 1751 til erstatning for en kirke bygd ca. 1665-70. Den eldre kirken stod om lag 70 m nord for nåværende kirke (Solum 1951:14ff). Det finnes ikke skriftlig belegg fra middelalderen for en kirke på Otnes, men et slikt faktum er ikke tilstrekkelig til å hevde at det ikke stod kirke på Otnes før i andre halvdel av 1600-tallet. Et kirkeflyttingsagn forbinder kirken på Otnes med en kirke på (19) Hornset (se denne), og forekomsten av et slikt sagn støtter opp om en kirke på Otnes i middelalderen. I 1741 ble Rendal eget prestegjeld med hovedkirke i Øvre og annekset på Otnes i Ytre Rendal (Solum 1951:20). Ut fra lokaltopografi, gårdsgrenseløp og navnetyper bør i tillegg til Otnes søndre også (dagens gnr. 16) Otnes nordre, (14) Balstad, (11) Illevål og (17) Ottåsen kunne regnes til ophavsgården i tiden da kirken ble reist. Noen hundre meter nordvest for kirken ligger (16/5) Klokkerstua. Kort vei mot nordøst for Klokkerstua, fra tvers av osen der Rena munnar ut i Lomnessjøen, løper Klokkarvegen opp i lia mot øst. (kartreferanse: CR 088-5-4). (Ny tekst fra NIKU ved Jan Brendalsmo 10.12.2013).

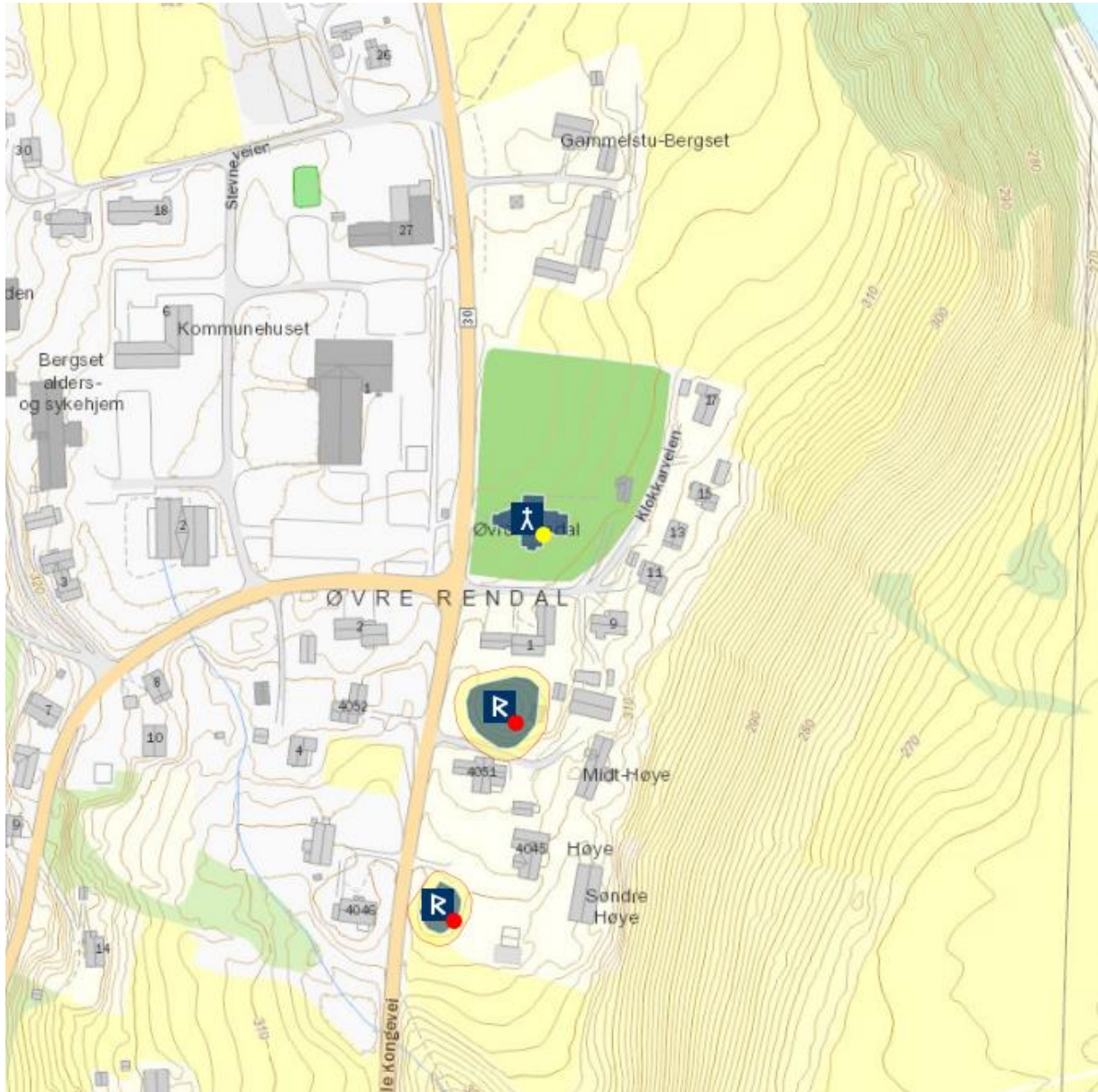
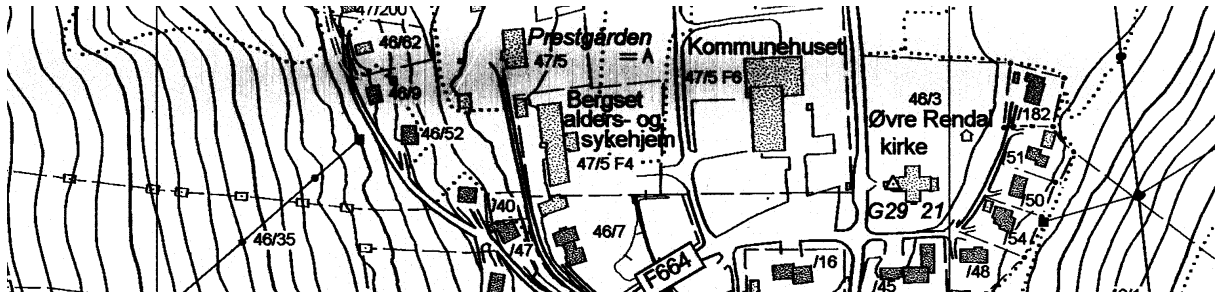

ØVRE RENDAL ST. SIMON, gnr. 16 (=46) Midt (nordre) Høye (Øvre Rendal sogn).
Rendalen kommune.
Nedlagt kirkested.

ID 85926, men uavklart lokalisering

Det finnes ingen skriftlige kilder fra middelalderen som med sikkerhet kan opplyse om på hvilken gård *Øffre Rinndal kircke* eller også *Øffre Rindal/S. Simons kircke i øffre Rinddalen* stod. Nåværende Øvre Rendal kirke, en tømmerkirke med korsformet grunnplan reist 1759 og vigslet to år seinere (Solum 1959:14), står på (gnr. 46) Midt Høye. I praksis står den i grenseskillet mellom de to matrikkelgårdene Midt Høye og (17=47) Berset. De forskjellige matrikkelgårder som i dag har sine gårdsvall på og rundt det mektige plataået der nåværende Øvre Rendal kirke står, har nok i vikingtid/tidlig middelalder utgjort en gård. Utfra lokaltopografi, gårdsgrenseløp og navnetyper bør i tillegg til Midt Høye og Berset også (dagens gnr. 15=45) Søndre Høye, (14=47/5) Prestegården og (13=43) Berget kunne regnes til opphavsgården i tiden da kirken ble reist. Muligens kan Berge ha vært navnet på opphavsgården, og det yngre navnet Høye kan henspille på topografisk nærhet til gravhauger (jfr. NG 370, *Haugr). Hvorvidt middelalderkirken stod på samme sted som den nåværende, er usikkert men ikke usannsynlig. En gammel kirkenøkkel skal være pløyd opp i åkeren på Berset (Solum 1959:15). En sterk indikasjon på at *Øffre Rindal/S. Simons kircke i øffre Rinddalen* stod på dette plataået er den skyldpart (3 huder) i *Berg i øffre Rindall* som på 1570-tallet lå til mensa ved Åmot hovedkirke (St. 196), og parten ble i tillegg ført først i fortegnelsen over mensalgods. At denne parten kan representere et tidligere prestebol sannsynliggjøres ved at den residerende kapellan som rundt 1650, etter en kongelig forordning av 1638 kom til Øvre Rendal, fikk bosted på Søndre Høye (Solum 1951:14). Den tidligere prestegård (Prestegården), hvis opprinnelige navn er Vangen, skal være lagt ut av Berget i 1747. Den var i bruk fram til 1881 da Opstu Bergset ble ny prestegård (Solum 1959:37). Også (14/15=47/15) Enkegården (*Enkesædet*), rimeligvis en driftsenhet for presteenker, er lagt ut av Berget (NG 370). Et annet argument for at dette kirkestedet huser St. Simons kirke, er det lille krusifikset fra rundt 1300. Det finnes nemlig ingen tradisjon om at dette skulle ha kommet fra en annen kirke. Rendal ble eget prestegjeld 1741 (Solum 1951:20), med sogneprest og hovedkirke på Berget/Høye. Ifølge lokal tradisjon skal engstykket Graven på Prestegårdsjordet ha blitt kirkested etter at en kirke på (25=55) Nordset tvers av dalen for Høye/Berget ble lagt ned. Graven lå likevel for utsatt til mht. flom, slik at kirkegården ble oversvømmet, kirken ble undergravd av vannet og det gikk råde i kirketømmeret, og man bestemte seg derfor for å flytte kirkestedet opp dit det er nå (Solum 1951:13, 1959:14). Det finnes også en annen variant av tradisjonen og der Graven kun skal ha vært gravplass (Solum 1959:33). Muligens kan denne siste varianten være mer i overensstemmelse med en historisk hendelse, at bygda på et tidspunkt har hatt behov for en hjelpekirkegård. Sett i forhold til de årstall som oppgis, må Graven i så fall ha fungert en periode fram til nåværende kirke ble bygd 1759, og det kan være i forbindelse med nybygging og det forhold at Øvre Rendal ble eget prestegjeld at man så mulighet til å utvide en eldre og alt for liten gravplass oppe rundt nykirken. (kartreferanse: CQ 091-5-4).

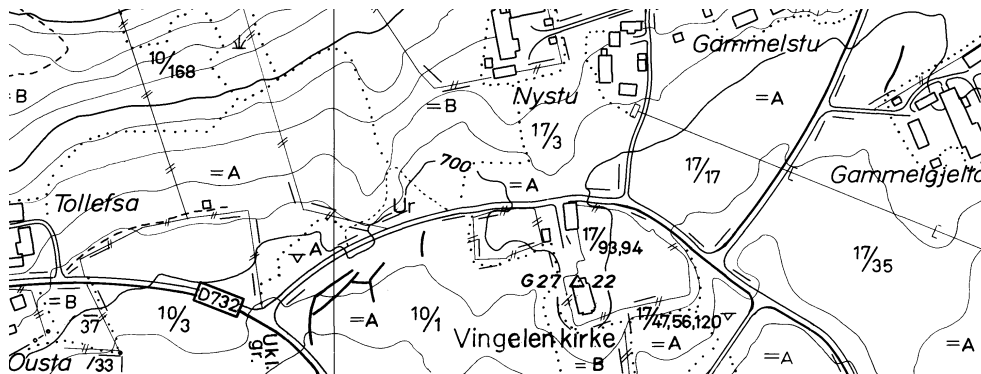

TOLGA KOMMUNE

VINGELEN, gnr. 10 Vingelen (Vingelen sogn). Tolga kommune.

ID 61852

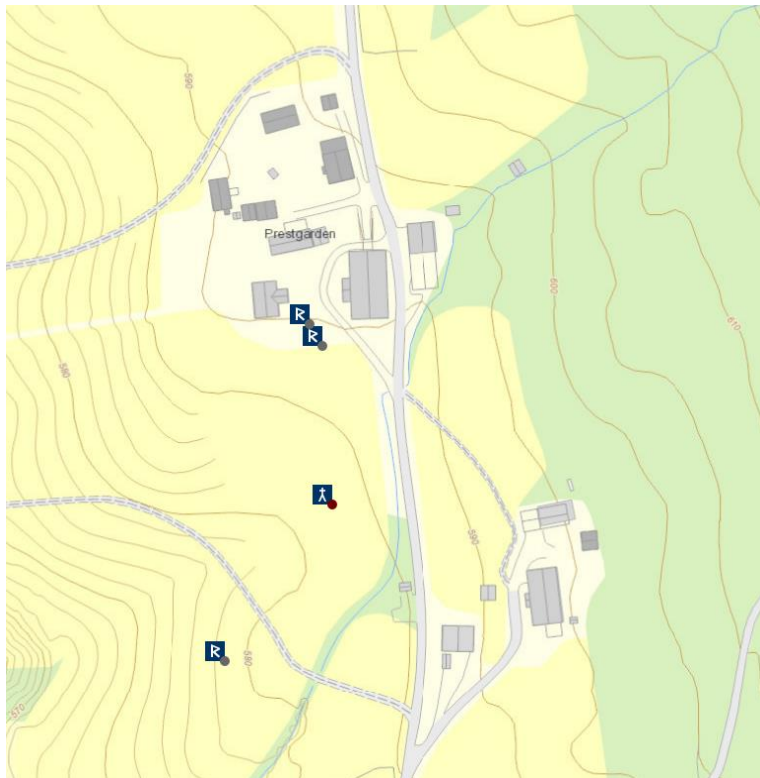
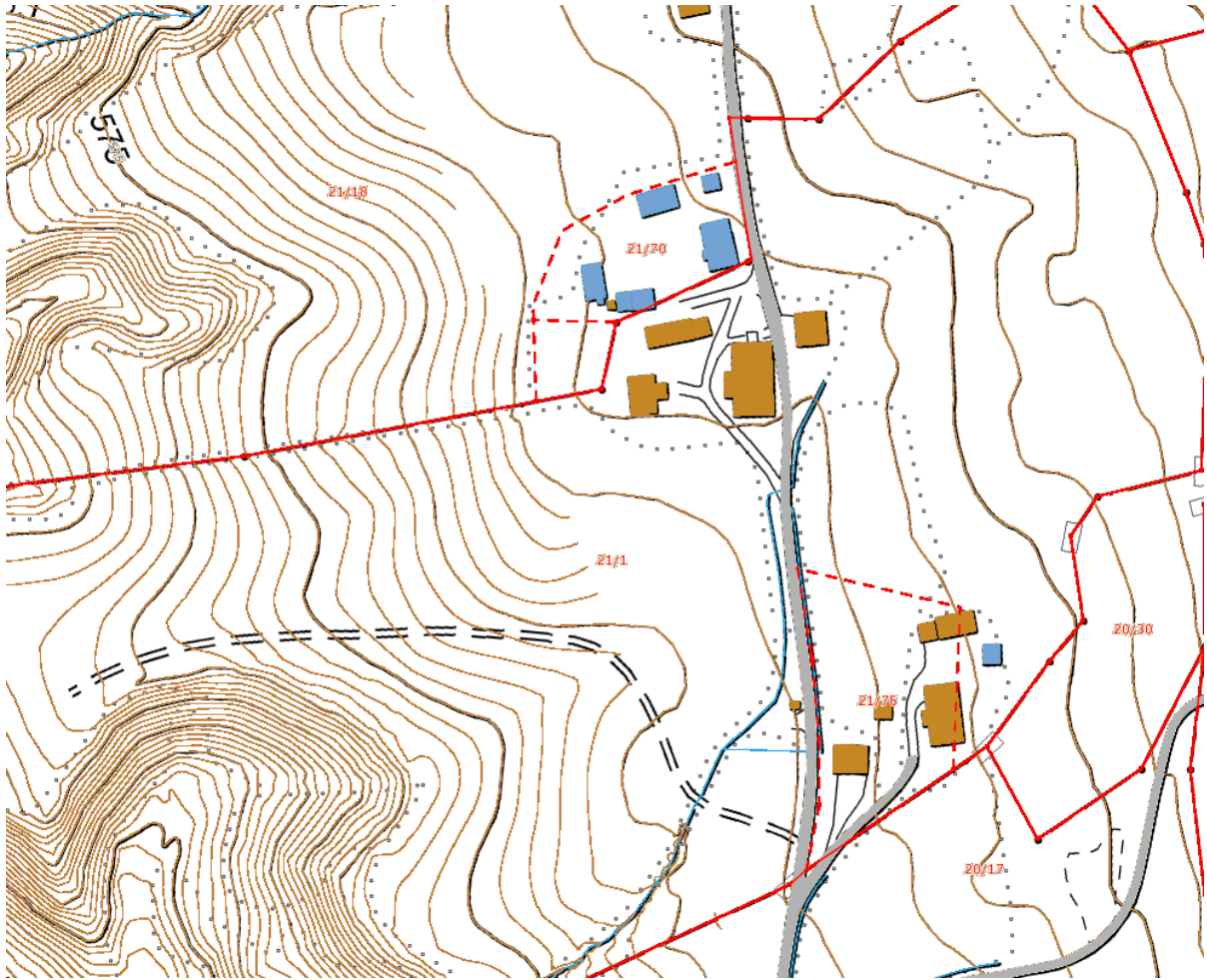
Nåværende Vingelen kirke står i grensemerket mellom (gnr. 10) Vingelen og (17) Rød. Den eldre kirken skal fram til 1880-årene ha stått om lag 750 m vest for den nåværende: ”Det sto en kirke der [10/31] Persvingelen [alt. Persjordet, NG 411] gård står i dag. Ifølge bygdeboka ble Persvingelen flyttet fra 7 bøndergården ved Vingelbekken til det sted den står i dag, på 1800-tallet. Jeg har selv vært med å grave opp en del ben av begravde mennesker på Persvingelen. I 1927 satte de opp en ny driftsbygning der, og det var fullt av ben over hele tomten, til og med der veien går i dag. Før i tiden lå Vingelen kirke (Dall Annexa) under Nidaros bispestol. Undersøkelser i Trondheim viser at opplysninger om Vingelen kirke ikke går lenger tilbake enn til Trefoldighetskirken fra 1653. Denne kirken ble revet i 1880-årene” (notat av H. Christie, RAA). Ifølge Rygh (NG 412) skal den første kjente kirkebyggingen på Vingelen derimot ha skjedd i 1688. For øvrig tar Christie feil når det gjelder kirkestedets datering, da *Vingild* kirke nevnes hos Jens Nilsson på 1590-tallet (JN 14) – men ikke i Stiftsboka 1577. Dette trenger ikke bety annet enn at kirken på Vingelen i 1570-årene ikke ble betjent. På 1570-tallet lå det en skyldpart (6 pund smør) i gården *Vingill* til mensa ved Tyldal hovedkirke (St. 201), en indikasjon på et tidligere prestebol til Vingelen kirke. Bnr. 23 Prestegården under Vingelen ble en tid fra 1770 av benyttet som bosted for sognepresten i Tolga prestegjeld (NG 412), rimeligvis med utgangspunkt i nevnte skyldpart. Ifølge lokal tradisjon skal den første kirken på Vingelen ha vært en stavkirke, og meningen opprinnelig var å bygge den ”mykje lenger aust enn der ho no staa”. Men ”tuftkallene” flyttet tømmeret om natten til der nåværende kirke står (Nergaard 1921:28). Utfra lokaltopografi, gårdsgrenseløp og navnetyper bør så vel Vingelen som Rød, i tillegg til (dagens gnr. 16) Rønningen og vel en rekke andre gårder (jfr. NG 410f), kunne regnes til opphavsgården i tiden da kirken ble reist. (kartreferanse: CP 103-5-1).

TYNSET KOMMUNE

TYLDAL (Tyldalen gamle)(**hovedkirke**), gnr. 20 Olsberg (Tyldal sogn). Tynset kommune.
ID 179991

Nåværende kirke står på (bnr. 23) Kirkemo under (gnr. 20) Olsberg (Olavsberg, NG 396; etter lokal tradisjon St. Olavs berg, og kirken skal ha vært viet denne helgen, Steimoeggen 1965:206). Den gamle kirkegården skal ligge sør for bygdetunet (gnr. 21/70), i lia nedenfor dette. Den er visstnok ødelagt og dyrket opp, men den skal kunne lokaliseres (notat av H. Christie, RAA). Den siste kirken på denne lokaliteten brant ned i 1660, og ny kirke ble oppført lenger nord på nåværende plass på Prestegardsjordet (Steimoeggen 1965:212f). På 1570-tallet lå *Prestegardt Vdj Tyldal* til mensa ved Tyldal kirke, mens presten ved Tyldal hovedkirke i Tynset prestegjeld samtidig bodde på Tynset prestegård i Tynset anneksogn (St. 201). Dette kommer også til syne ved at fortegnelsen over kirkene og kirkegodset i Tynset prestegjeld i 1577 ble gjennomført separat for to grupper av kirker. For Tyldal og Tynset kirker av Hans Olsen *sogne prest till Tyldall och Tonnssett Kierker, Trund Offuerby Lenssmandt thr sammestedt* og lagrettsmann *Enngelbrett Olsbergh* fra Tyldal. For kirkene i *Quegne* og *Dall* undertegnet *Attzer Wenn och Lauritz Ouss*, lagrettsmenn *Vdj dall och wingill* (fra gårdene Os i Dal og Veen i Kvikne). Et svært interessant trekk ved Tyldal kirkes mensalgods på 1570-tallet er at det ser ut til å ha bestått nær utelukkende av de tidligere (sikre eller sannsynlige) prestebolene ved annekskirkene, en landskyldpart i en gammel storgård i hvert sogn: Inset i Inset, Brattebolstad i Kvikne, Vingelen i Vingelen, Olsberg i Tyldal og Steien i Lille Elvedal (Alvdal). Bortsett fra disse lå det ikke mer landskyld til Tyldal kirke enn til de andre kirkene i prestegjeldet – en gårdpart eller tre. I 1743 lå *Tyldalens kirche* som anneks til *Tønset* (Røgeberg 2004:38). Et stykke nord for kirken og prestegården i Tyldal ligger Prestegardsåsen. Mot sør, på andre siden av Tysla, heter det Klokkarbikkjedalen. Ifølge tradisjonen skal den første kirken i Tyldal ha blitt bygd et annet sted på Olsberg enn der den nåværende kirken står, og det skal ha skjedd ved den tiden St. Olav falt. Også Soknedølene i Sør-Trøndelag skal ha søkt denne kirken, og for å få plass til hele menigheten ble det reist ny kirke ”noko nær paa same staden”. Etter mange år brant denne, og det ble uenighet om hvor ny kirke skulle bygges. Folk sør i bygda gjorde klar byggetomt, men denne ble sabotert ”av nordkarane” og kirken ble så reist der den nå står, i 1736 (Nergaard 1921:44). Ut fra lokaltopografi, gårdsgrenseløp og navnetyper bør i tillegg til Olsberg også (dagens gnr. 21) Prestegarden, (19) Moen, (22) Åsen og flere andre gårder kunne regnes til opphavsgården i tiden da kirken ble reist. (kartreferanse: CO 097-5-4).

TYNSET ST. LAURENTIUS, THOMAS AV CANTEBURY, STA. MARGARETA (?),
gnr. 91/60 (Tynset sogn). Tynset kommune.

ID 170866

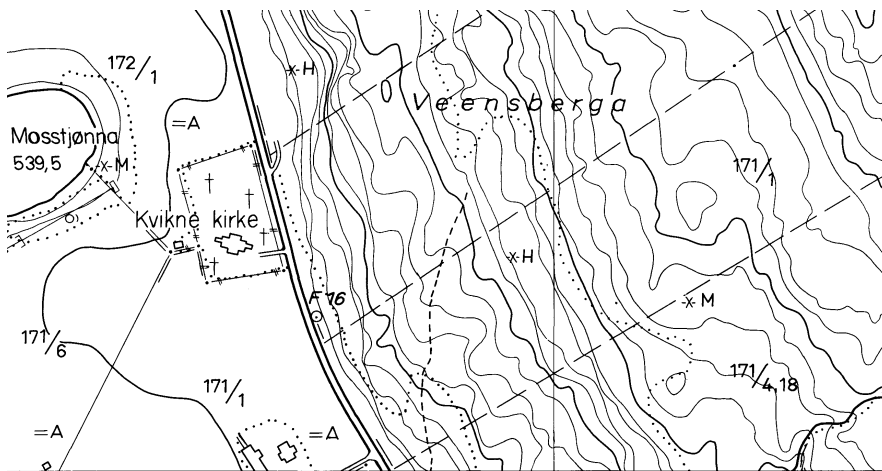
Nåværende kirke står på (gnr. 90) Kirkeeggen. Det middelalderske kirkestedet skal ha vært på "paa Prestegaardsjorden paa et sted, som nu kalles Gammelkirkebakken" (Nicolaysen 1862-66:60), ca. 370 m nordøst for dagen kirkested. Kirkegården her skal ha vært i bruk til nærmere 1700 da det ble anlagt ny kirkegård, og siden det skal området ha vært dyrket; flere funn av skjelettrestre skal være gjort på stedet på 1900-tallet. Kirken skal ha vært en stavkirke, og den ble revet 1654 (notat av H. Christie, RAA). En befaringsrapport etter funn av skjelettrestre ved grunnarbeider i 1994 bekrefter lokaliseringen til en terrasse i et ellers bratt hellende, sydvendt terreng, inntil og sør for den eldre hovedvei F 715, og stedet ble deretter målt inn av kommunen (Seip & Harby, RAA, RA sak 94/4011-2). Ifølge Jens Nilsson fantes det på 1590-tallet "i Tonsetters kirke vdgraffuen disse ord: Anno ab incarnatione Dni M. CCXI. XIII. Kl. Septemb: consecrata est ecclesia ista a Therrico archiepiscopo, in honorem S: Laurentij M: S: Thomæ episcopi et S: Margaretæ virginis" (JN 33). Altså at erkebiskop Tore (1207-1214) i september 1211 hadde vigslet Tynset kirke. Ifølge sogneprest Meldal (1707-1735) ble det bygd ny kirke på dette stedet i 1657, men kirkegården ble allerede i 1690 flyttet ned til nåværende lokalitet, og ny kirke – Hellig Trefoldigheds kirke – ble reist ved denne i 1707-08. Tømmeret fra gamlekirken ble kjørt til samme sted og gjenbrukt til kirkestue. Nykirken brant i 1792 og nåværende kirke ble reist på samme sted (Grandum 1988:260ff). På 1570-tallet var Tyldal hovedkirke i Tynset prestegjeld med Tynset, Kvikne og Dal kirker som annekser. Presten bodde likevel på Tynset (*Tønnett Prestebolligh*), og prestebordet ved hovedkirken dro samtidig landskyld (3 pund smør) av *Prestegardt Vdj Tyldal* (St. 201f). I middelalderen lå Tynset prestegjeld under Nidaros bispedømme og innbefattet også bygdene Tolga, Os og Tyldal. Seinest i 1604, muligens allerede i 1580, blir Tynset ført som hovedkirke og Tyldal som annekse (NG 397). I 1432 (AB s. 117) førte biskopen i Nidaros bispedømme kun en hovedkirke i området, nemlig *Østerdall*. I 1533 ble både Tyldal og Tynset kirker ført i Nidarosbiskopens fortegnelse over innbetaling av katedratikum (OE s. 26), hvilket betyr at begge da var hovedkirker i hvert sitt prestegjeld. I 1743 var *Tønset* hovedkirke med *Lille Elvedalen* og *Tyldalen* som annekser (Røgeberg 2004:38). Ifølge tradisjonen var det strid i bygda om hvorvidt kirken skulle bygges i tre eller stein. Bøndene på Utgarden gikk for tre mens skoginspektøren Ramm holdt på stein, men bøndene fikk viljen sin (Nergaard 1921:50). Rett ved der middelalderkirken sto heter det Gildevangen, og et flyttingssagn "forklarer" flyttingen til nåværende kirkested: "Folket i Ubbygrenda og Ogardsgrenda var meget raske med å hogge tømmer til nykjerka. Dette ble kjørt fram til tomte ved gammelkjerka. Hensikten var å få satt i gang arbeidet der. Folket på Neby gikk i all hemmelighet sammen om en dugnad og flyttet alt tømmeret ned på egga på ei eneste natt. Dette gikk så stille for seg at folket i Ubbygrenda og Ogardsgrenda ikke merket noen ting før sola rant om morgenen. Da skjønnte de at det var Guds vilje at Tynset-kjerka skulle flyttes ned på egga, og gav seg på det" (Grandum 1988:262). Et åkerstykke rett nordøst for kirke og prestegård heter Prestkottet. (kartreferanse: CO 100-5-3).

KVIKNE, gnr. 35 (=171) Veen (Kvikne sogn). Tynset kommune.

ID 84864

Nåværende Kvikne kirke står i grenseskillet mellom (gnr. 171) Veen og (36=172) Moen. Kirken ble nybygd 1652 med materialer fra den gamle stavkirken på stedet. I 1743 var *Qvichne* hovedkirke med *Jndset* som anneks (Røgeberg 2004:38). Utfra lokaltopografi, gårdsgrenseløp og navnetyper bør i tillegg til Veen og Moen også (dagens gnr. 33=169) Bjørgan kunne regnes til opphavsgården i tiden da kirken ble reist. På 1570-tallet lå en skyldpart (1 pund smør) i *Biørge* til mensa ved Tydal hovedkirke (St. 201). Eldste omtale av Bjørgan er i 1578 og den kaltes da *Prestegardenn* (NG 430), en bekreftelse på at skyldparten i 1570-årene representerte et tidligere prestebol til kirken på Kvikne. Ifølge Nergaard (1921:4ff) skal både (30=167) Skogstad og (37=173) Frenstad ha vært prestegårder i etterreformatorisk tid, mens Veen var prestebølet i 1652. Fra 1860 har derimot Moen vært prestegård (NG 430). Gårdshistorikken i sørbygda i Kvikne er kompleks, men det kan være at så vel Bjørgan som Veen (og flere andre) er deler av en opphavsgård i lag med Frenstad (Gustafson 1990:148ff). Sannsynligheten er stor for at Kvikne kan ha vært navnet på en slik gård (jfr. NG 426). Ifølge lokal tradisjon ble den første kirken påbegynt om lag 2-300 m unna dagens lokalitet, i Gardslia. Om natta kom så småtussene og flyttet første omfaret dit kirken nå står, og hvor også gammelkirken stod. Tradisjonen hevder også at folk på Kvikne, sammen med folk fra Soknedalen, skal ha sognet til kirken i Tydal i tida før det kom kirke på Kvikne. En annen tradisjon forteller om de omkomne fra et brudfølge som skal ha blitt gravlagt på ei slette ovenfor Nåvårdalsgårdene helt vest mot Innset. Det skal ha blitt lagt opp en ringmur rundt gravene, om lag 1 m høy. Tidlig på 1800-tallet skulle anlegget fortsatt ha vært synlig, men etter det skal steinen ha blitt brukt til å bygge seterfjøs (Nergaard 1921:2f) (kartreferanse: CK 107-5-4).

ALVDAL KOMMUNE

STEIG (LILLE ELVEDALEN/ALVDAL ST. NIKOLAI), gnr. 10/50 Randmæl (Lille Elvedalen sogn). Alvdal kommune.

ID 136967

Nåværende Alvdal kirke står på (gnr. 7) Storsteigen, på Dalseggen. Kirkestedet ble flyttet hit og ny kirke (den nåværende) vigslet her i 1861. Før det hadde kirkene stått ca. 600 m mot sør, på et høydedrag under (10/50) Randmæl, inntil Glomma ca. 300 m rett ut/sørvest for tunet på (10/49) Randmæl, mellom Idrettsbanen og elva. Eldste kjente kirken på dette stedet ble reist i 1639, og i 1709 ble en ny og større kirke reist – trolig på samme tuft: ”Paa en Bispevisitas paa Tønset skede Henvendelse til Biskop Deichman om dens Indvielse, men han fandt saadan overflødig, avdi Kirken stod paa samme Sted som forrige”; dette ifølge kallsboka. 1709-kirken, som ble tatt endelig i bruk først i 1715, var en tømret langkirke med en høy og spiss takrytter hvor det hang tre klokker. Dedikasjonen er etter en innførsel i kallsboka for 1732: ”I Lilleelvdalen blev i 1639 af Biskop Ole Boesen Doop indviet St. Nicolai Kirke paa Gaarden Randmæl”. Før kirkevigslingen i 1639 skal alvdølene ha søkt kirke i Tyldal (Steimoeggen 1965:210ff). I jordebøker fra 1593 og 1604 ble gårdene i Lille Elvedalen ført under Tyldal sogn, mens de i 1616 ble oppført sammen under *Tyldalens og Elvedalens Annexer* (NG 376). Årstallet 1616 blir således eldste sikre skriftlige belegg for en kirke i Alvdal/Lille Elvedal. Et så tidlig belegg for kirke i et så kildefattig distrikt gjør det tilnærmet sikkert at Steig som kirkested er middelaldersk. Også det forhold at kirken i 1639 ble viet den katolske helgen St. Nikolai mer enn antyder at kirkestedet på Randmæl er middelaldersk. Videre så er det bevart fra kirken et døpefat i messing, datert til ca. 1600. I bunnen er en framstilling av St. Christofer og Kristusbarnet (Steimoeggen 1965:216) – også dette antyder en eldre kirke på stedet, selv om slikt inventar kan være overført fra en annen kirke. En sterkere indikasjon er at det på 1570-tallet en skyldpart (2 pund smør) i *Lille stennng* (9 Lillesteien) til mensa ved Tyldal hovedkirke (St. 201). Tilsvarende som for Inset kirke (se denne) kan denne skyldparten være en indikasjon på et tidligere prestebol til en middelalderkirke på *Steig*. Et åkerstykke under Lillesteien kalles da også (bnr. 91) Prestenget. Mest trolig har kirkesøkingen til Tyldal pågått over en periode, mens ny kirke ble bygd på Randmæl tidlig på 1600-tallet. Årsaken til at en kirke eldre enn dette ikke er nevnt på 1570-tallet eller før, kan være at det ikke lå landskyldinntekter til den. I 1833 ble kirkegården på Randmæl utvidet nordover, og året etter ble en ganske stor hestestall bygd til ved kirkegården. På kirkegården, 4-5 m fra den tidligere sakristiveggen, ligger 4 s.k. ride- eller brudesteiner. I 1862 ble Lilleelvdalen skilt ut fra Tynset som eget prestegjeld og med Follidal som anneks (Steimoeggen 1965:223f). Flere eldre veifar skal gå opp til den gamle kirkegården, og det skal være ei båtstø nede ved Glomma for folk fra andre sida av elva. ”I den nyoppsatte stue til Hallstein Tronsmoen ved Auma stasjon er det benyttet gammelt tømmer [fra 1709-kirken]” (notat av H. Christie, RAA). Ut fra lokaltopografi, gårdsgrenseløp og navnetyper bør i tillegg til Storsteigen også (dagens gnr. 8) Steihaugen, (9) Lillesteien, (10) Randmæl, (11) Nesteby og en rekke andre gårder i området kunne regnes til opphavsgården *Steig* i tiden da en kirke ble reist. (kartreferanse: CN 096-5-3).

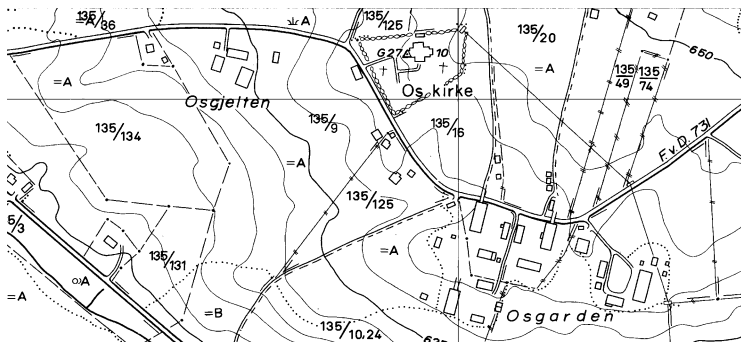

OS KOMMUNE

OS (DALSBYGDA), gnr. 135 Osgården (Os sogn). Os kommune.

ID 85244

Nåværende kirke i Dalsbygda står på (gnr. 135) Osgården. Den eldste kjente kirkebyggingen på Os skjedde i 1703 (NG 417), og Os sogn nevnes første gang 1667 (NG 412), men en kirke kalt *Dall Annexa* lå på 1570-tallet som anneks til Tyldal hovedkirke (St. 202). Da Tynset prestegjeld ble delt i 1735 og Tolga ble opprettet som eget prestegjeld med annekskirker på Vingelen og Os, ble gårdene i Os nevnt å ligge i Dalsbygdas sogn (NG 417). Fortegnelsen over kirkene og kirkegodet i Tynset prestegjeld i 1577 ble gjennomført separat for to grupper av kirker. For Tyldal og Tynset kirker signerte Hans Olsen *sogne prest till Tyldall och Tonnssett Kierker, Trund Offuerby Lenssmandt thr sammestedt* og lagrettsmann *Enngelbrett Olsbergh* fra Tyldal. For kirkene i *Quegnne* og *Dall* undertegnet *Attzer Wenn och Lauritz Ouss*, lagrettsmenn *Vdj dall och wingill*. Kirken i *Dall* hadde på dette tidspunkt kun to kirkekuer, da fogden for *nogle Aar ssidenn* hadde tatt fra kirken dens øvrige 8. De 10 kuene og de to klokkene *Vdj Stabbellenn* viser at kirken på 1570-tallet var langt fra nybygd. At *Dall* kirke ikke er nevnt hos JN er derimot påfallende, men det er ikke av den grunn nødvendig slik Rygh gjør (NG 412) å anta at *Dall Annexa* på 1570-tallet skulle være identisk med *Vingill kirke* nevnt på 1590-tallet hos JN (s. 14). Det er snarere stor sannsynlighet for at *Dall Annexa* på 1570-tallet er identisk med den seinere kjente kirken på Osgården, og at det på slutten av 1500-tallet var kirker så vel på Vingelsen som på Os. I 1743 kalles kirken *Ous eller Daldbøydens annexkircke til Tolgen* (Røgeberg 2004:38). Utfra lokaltopografi, gårdsgrenseløp og navnetyper bør i tillegg til Osgården også (dagens gnr. 136) Langøien kunne regnes til opphavsgården i tiden da kirken ble reist. Det lå ingen skyldpart i verken Osgården eller Langøien til mensa ved Tyldal hovedkirke på 1570-tallet (St. 201) og som kunne indikert et tidligere prestebol til Os kirke. Et kirkebyggingssagn forbinder kirken på Os med en kirke på (gnr. 133) Østgård (Austgarden) ca. 4 km nordvest for Os. (kartreferanse: CR 105-5-4).

FORKORTELSER

AB	Aslak Bolts Jordebog : Fortegnelse over Jordegods og andre Herligheder tilhørende Erkebiskopsstolen i Nidaros / affattet ved Erkebiskop Aslak Bolts Foranstaltning mellom Aarene 1432 og 1449 ; efter Original haandskriftet paa Pergament i det norske Rigsarkiv udgivet af P. A. Munch. Christiania 1852 Og Aslak Bolts jordebok. Utgitt ved Jon Gunnar Jørgensen. Oslo, 1997.
DN	Diplomatarium Norvegicum : Oldbreve til Kundskab om Norges indre og ydre Forhold, Sprog, Slægter, Sæder, Lovgivning og Rettergang i Middelalderen. 1847-2011. Flere utgivere
JN	Biskop Jens Nilssøns visitatsbøger og reiseoptegnelser 1574-1597 / udgivne efter offentlig foranstaltning ved Yngvar Nielsen. 1885
NG	Norske Gaardnavne : Oplysninger samlede til brug ved Matrikelens Revision / efter offentlig Foranstaltning udgivne med tilføjede Forklaringer af O. Rygh. 1897-1936
RAA	Riksantikvarens arkiv
RB	Biskop Eysteins Jordebog (Den røde Bog) : Fortegnelse over det geistlige Gods i Oslo Bispedømme omkring Aar 1400 / efter offentlig Foranstaltning udgivet ved H.J. Huitfeldt. 1879
St.	Stiftsbog eller Fortegnelse over Kirkernes Gods i Oslo og Hamar Stifter, optaget efter Statholderen Povel Huitfeldts Foranstaltning i aarene 1574-1577. Utrykt, i Riksarkivet